

ODSEVANJA

Koroška,
pomlad-
poletje
2022

121
122

revija za leposlovje in kulturo

ODSEVANJA

7 EUR

123

Folje na legnu 16.12.21 Hepold

NA PLATNICAH

Naslovnica:
Peter Hergold,
Polje na Legnu,
2021, akvarel,
30 x 40 cm
(foto Tomo
Jeseničnik)

Peter Hergold, *Pogled skozi okno*, 2020, akvarel, 30 x 25 cm
(foto Tomo Jeseničnik)

Kazalo

Patrik Kolar	ZGODNJE PESMI	4	POEZIJA
Matjaž Štraser	BREZDOMEČ	5	
Jurij Meh	POT	6	PROZA
Martina Podričnik	KATRCA	13	
	TULIPANI	14	
	KOCKA	15	
Jani Rifel	SKOZI PARK	16	
Karla Zajc			
Berzelak	Gusti Stridsberg: SKUGGSPEL I JUGOSLAVIEN - IGRE SENC V JUGOSLAVIJI	19	ESEJISTIKA
Barbara Pori	KRATKA PROZA V REVIJI ODSEVANJA MED LETOMA 1990 IN 2019	40	
Marko Košan	PETER HERGOLD - UTIŠANO PRELIVANJE SVETLOBE	64	LIKOVNA PRILOGA
Andrej Makuc	UROŠ ZAVODNIK MED SEDMO UMETNOSTJO IN PROZAIČNIM VSAKDANOM	72	KULTURA
Katje Kotnik			
Prosenjak	NAGOVOR OB SLOVENSKEM KULTURNEM PRAZNIKU	80	
	BERNEKERJEVA NAGRADA 2022 Mešani komorni zbor CARINTHIA CANTAT Slovenj Gradec	81	
	BERNEKERJEVE PLAKETE 2022	83	
Blaž Prapótnik/ Andrej Makuc	20 LET URŠLJANSKE MLADE LITERATURE Ti, vetrnica ukradenega večera	86	FESTIVAL URŠKA

Patrik Kolar

ZGODNJE PESMI

(napisane v letih 1989-1990, osvežene nedavno)

LEPOSLOVJE

Midva

*Ptica kot veslo,
luna kot čoln
v zelenem oblaku.*

*Obe sejeta sanje
v modri slap
moje notranjosti.*

*Zlita v eno
veslava v najin
mirni zaliv.*

*Postajava modra.
Ptici v oblaku,
ki se razblinja.*

Poletna impresija

*Strmim v svoje roke,
pijane od poletja
med rumenimi cvetovi.*

*Stalno nekdo odhaja
in zapira vrata za seboj.
Sončnice upogibajoč
poslušajo igro zraka
na robovih njihovih listov.
Stebila drgetajo v
žametnem večeru.
Zapirajo se rumeni listi,
odpira se modro okno
z odtisi mojih rok.*

*Gledam skozenj in postajam
prazen kot čakalnica zvečer.*

Notranji jaz

*Kot oblak je moja duša.
Zajadra k soncu, a že
pada v morje in postaja siva.
Veter jo spreminja,
ko vstaja nazaj v nebo.*

*Dežuje sama vase,
postaja bela in izgine,
da ostane samo še sonce.*

Matjaž Štraser

BREZDOMEČ

LEPOSLOVJE

*Sem sam sploh kdaj lahko slutil,
da bo hoja po zapuščenih poteh padlih zeli
v vsem izpolnila pričakovanje,
da le prevara lahko zapolni izgubo,
kot da že ta ni dovolj velika in pretežka za sanje.*

*Z vso lepoto sveta v nekaj udarcih srca,
da bi v veličastnem poletu znotraj tiho odmrli
in bil sam ta mogočni plimni val,
bi hitel kot vase zagledana konjenica
visoko nad rezili dvomov in tihih skal.*

*Zajemal sem milino v nabrekle oblake radosti
in najčistejši studenci so hiteli čez umito pokrajino,
upanje v njih je udarilo ob daljno obalo,
da bi v kamnu duša spregovorila,
in je vsa ta sila samo za šalo.*

*Vem, samo preizkušala si daljavo prostora
davno tvojih kril in s podobo kazala na drzni let,
želel sem s tabo v sam center neba in upal,
da sem od tistih, ki niso čisto od tega sveta
in je višina moja zamolčana, prastara vrlina.*

*Danes, v svet bogatih darov prinašam
čistost berača. Od udarcev stanjšani
prepuščam jasnost zvezd zimskega neba,
strašljive so od daleč oddaljene pesmi
v nezakurjenih sobah duha.*

*V bolj izpraznjeni samoti bi se,
kot pomlad rasti, tiho dotaknil tvojega sveta,
kot spokojno jezero, ki z gladino vsak prah zazna,
bi lovil vzgibe tvoje pršče duše,
nekje v bližini globokega mira s tvojega obraza bi bil doma.*

Sinhronost

1. ichi, 2. ni, 3. san, 4. shi, 5. go 6. ...

... 25. ni ju go, 26. ni ju roku, 27. ni ju shichi, 28. ni ju hachi, 28. ni ju kyu, 30. san ju, 31. san ju ichi.

Šonija ni, jaz pa levi za tehniko. Nič drugega mi ne preostane, kot da vklopim svoje vijuge in poskušam tehnično razmišljati. Moram narediti dojo, pa nimam ideje. Hočem natrenirati aikido kato, kot jo je izvajal zapiti Albert v istrski *pripizdini* – mačkast, z metlinim štilom v rokah, je starček plesal nad istrskim kamenjem po strogo določenem ritualu, ude držal pod nikjer zarisanimi koti, ritem iskal v predahih med bitjem srca, jih pilil brez vdihov starih, naluknjanih pljuč in plesal natančno kot lasersko voden android, a zlito z okoljem, kot pljusk vode na peščeni plaži.

Jebemti, pogrešam Šošona. Brez njega sem slep, kruljav in še malo *zatican*. Tehnično razmišljati ne morem, ker imam polno glavo pravil, navodil, poudarkov in zgledov z youtuba, da bi pravilno stopil pol levo naprej. Brez ogledala bom hin. Kot jebena balerina se bom moral gledati. Zdaj vem, kakšno zlato so trenerji, sensei, učitelji. Mojstri.

Kuja uživa, ko me páse s svojega sarkofaga in me ima cel dan zase. Prestopam se bos po v tla zarisanem križu, ki nudi orientacijo, kje mora obstati noga, kam se mora obrniti telo, kje in kako bo počila ta prekleta palica napadalca. Bolj kot je na oko enostaven gib, težje ga je pravilno ponoviti. Hi hi, kaj si le mislijo mimoidoči, ker imava s Kujo televizijo na dvorišču, ona sedi ali pa leže dremlje, jaz pa s kolom v roki poplesujem kot idiot in neki beli pižami, namišljen ples brez ritma.

Nič! Dojo potrebujem. Drugače bo še kdo koga ubil z avtomobilom, ker me zija v bose noge in v glupo mahanje pred lepo psico, ki glumi učiteljico. Vkloupim laptop in brez cilja posurfam in ugotovim, kakšen car je v resnici Šoni. On bi mi najbrž v roke že dal ključke doja, jaz pa še osnovne zamisli nimam v glavi, razen dejstva, da ga potrebujem. Dojo. In Šonija. Torej JU potrebujem. Brez Kuje bi moral naravnost nazaj v Afriko. Tam se najdem, sem se znašel, sem se bil znašel. Tam je šlo vse samoumevno. Tam sem vse znal. Tam sem moral vse znati. Ali pa se znajti. Umika ni bilo. Niti enkrat. Ne zaradi pokončnosti, superiornosti ali česa drugega. Le

zaradi golega preživetja. Merde!

Kuja me je presenetila. Privlekla je nikoli uporabljen povodec in mi ga potisnila v roko. Na sprehod jo moram peljati. Kot psa, na povodcu. Nikoli ji nisem dal ovratnice okoli vratu, kaj šele, da bi jo vodil na povodcu. Vse je enkrat prvič. Namestil sem ji zatezno verižico in s karabinom namestil povodec nanjo. Odšla sva do meje najine parcela, nakar sem čakal, da mi nakaže, kam želi. Opica pa je sedla kot neka glupa doga, ki pozna sedem ukazov: dihaj, jej, pij, serji, spi, lajaj in fukaj, ko se goniš. Stala sva brez pravega pomena ob cesti in čakala drug drugega, dokler mi ni kapnilo, da moram kuzlo jaz peljati na sprehod, torej jaz odločam o smeri, dolžini in namenu sprehoda.

Ozrl sem se naokoli, izštrel neko *munjeno* izštevanko in krenila sva levo v smeri mesta. *Lutala* sva torej v tej smeri, se pogovarjala ... Nobene dramatične spremembe nisem zaznal v okolici, nobenega znamenja, da delava kaj pametnega, nisem opazil. Pet kilometrov do Šiptarja s sladoledom sva prehodila zlagoma, nakar sva se skupno odločila, da ker imava čas, pot zaokroživa z obiskom Kujinega prejšnjega lastnika.

Do njega nisva prišla, ker sva, ob poti v njegovo selo, naletela na starejšo hišo, ki je bila na prodaj. Tam se je namreč Kuja ustavila in nisem je uspel premakniti niti za milimeter. Sedela je tam in me zvedavo pogledovala, češ: »Bumbar, a ti je zdaj kaj bolj jasno?« Ejej, z babami je križ, tudi če imajo kosmata ušesa. Sedel sem poleg Kuje in si razbijal glavo, kaj naj pomeni njena trma. Sčasoma sem se naveličal, zato sem si začel ogledovati hišo, pred katero me je parkirala kuzla. Nič posebnega, stanovalcev že dolgo ni bilo v hiši, vse je bilo zaraščeno, zarjavelo, razmajano. Hiša sicer ni delovala zanemarjeno, ampak vrt, steklenjak v njem, sadovnjak, garaža – vse je bilo potrebno prenove oziroma še bolj komunalnega kamiona za kosovne odpadke. Kujina trma mi je že malo dopizdila, zato sem se odločil, da grem domov, Kuja pot pozna bolje od mene, pa še prej bo tam kot jaz. Kaj si pravzaprav misli, pizdurina kosmata? Šoniju je fajn, vse zna, roža, ki jo ima na oknu, pa ne dela sranja. Nisem se odmaknil v smeri doma več kot pol kilometra, ko se je zaslislalo dobro znano norenje Kuje. Spet pizdarija! Zašibal sem nazaj k psici in jo našel ... Kje drugje kot na istem mestu. Tipica je dobro vedela, da če začne zganjati kraval, bom prižgal nazaj, saj bi

lahko koga sklala, pa še za njo bi me zaskrbelo. Napol smeje (se mi je zdelo) me je pričakala in zvonko zalajala, kot da je rešila najnovejši sudo-ku problem. Spoštljivo sem jo vprašal:

»Kaj bi mi rada povedala?«

Kot da je čakala na vprašanje, se je žival zapodila nekam za hišo, prinesla ofucano sirko-vo metlo in mi jo položila k nogam. Kaj naj z njo? Pobral sem metlo in takrat je Kuja zgrabila zanjo s svojimi čekani ter me pričela vleči v vrt. Sledil sem ji do steklenjaka, kjer je sedla in mi grčala v svojem jeziku.

»Ljubica, kaj bi mi rada povedala?«

Sem človek, ki ne prenese neumnosti. Očitno je Kuja v moji družbi postala rahlih živcev, saj so ji, po nekaj neuspešnih poskusih, da mi dopove, kaj imata skupnega z mano in njo *opipana* metla in steklenjak, pričele temneti oči, naenkrat pa ji je kri zalila beločnice. Kuja je popizdila. Name. Fak, znorela je! Nasršila se je in me brez milosti napadla. Napad sem instiktivno odbil z metlo, držeč jo kot borbeno palico, nevede sem se postavil v gard za borbo. Kuja je zavihala *lape* tako visoko, da je pokazala ostre čekane v vsej svoji grozljivi lepoti in ostrosti. Iz dna grla je zagrčala.

»Duda, zdaj pa gre vse jebat ježa, ubiti te hoče.« Stala sva si nasproti nekaj sekund. Jebemti, zadušila me bo kot mačko, razen če jaz ... Il ne marche pas! Jaz nje ne morem. Odvrigel sem palico in pokleknil s spuščeni rokami. Ej, Duda, niso ti prišle do živega krogle, granate, bajoneti ... Zadavila te bo tvoja Kuja. Zaprl sem oči in čakal, da me zverske čeljusti pokončajo. Nič. Miže sem zdržal nekaj minut, nato pa sem poškilil na eno oko proti Kuji. Psice ni bilo več tam. Sedela je z metlo v gobcu ob vhodu v steklenjak in živahno mahala z repom. Ja kaj je zdaj? Niti sledu o demonu, smrti na štirih nogah. Le prikupna psička mi maha z repom in z metlo v gobcu gleda prijazno kot Božiček s coca-cole.

Vstal sem, še bolj zmeden kot prej.

»Hej, opica! A zdaj je pa vse OK?«

Očitno je bilo tako, saj se je Kuja obnašala, kot da mi ni pravkar hotela zaviti vrat. Nekaj časa sva se gledala, nakar sem se obrnil in brez besed odšel proti najinemu domu. Ko sem prehodil par sto metrov v smeri moje vasi, je kuzla priskakljala za mano, se podrgnila ob mojo nogo in mi ponudila v roko povodec, ki ga je imela pripetega na vrat. Kot da ni bilo med nama nikoli nič narobe. Pot je minila brez zapletov, razen da je Kuja pri neki kmetiji hotela obračunati z domačim mešancem, ki je besnel v svojem boksu. Doma sem jo odpel, ji snel verižico in Kuja je skočila na svoj sarkofag. Odšel sem na teraso, si odprl pločevinko piva, Kuja je nejeverno dvignila glavo, saj tega - pitja piva - nisem sam nikoli počel na

terasi, ošinil s pogledom bora na zahodu in potonil v svoje misli. V take stanju sem neugoden, nepredvidljiv, skratka težaven in blesav ...

Strmel sem še nekaj časa proti zahodu, nato oblekel kimono, na dvorišču poiskal metlin štil in se zagnal z vnemo obsedenca v monotono zaporedje japonskih števil od ena do enaintrideset: ichi, ni, san, shi, go, roku, shichi, hachi, kyu, ju ... Maaaarš! Deset poz, štiri napake. Again!!!

Ichi, ni, san, shi, go - napaka! Again!!!

Ichi, ni, san, shi, go, roku, shichi - sedem poz, šest napak. Again!!!

Norel sem na dvorišču po v tla narisanem križu in sral napako za napako. Ko mi je pot natopil kimono z vlago in sem že skoraj popizdil, je priplavalo po možganovini:

»Uskladi se.«

Zajel sem sapo, z dihalnimi vajami umiril prsni koš, spustil pulz na normalo in: ichi, ni, san, shi, go, roku, shichi, hachi, kyu, ju, ju ichi, ju ni, ju san, ju shi, ju go, ju roku, ju shichi, ju hachi, ju kyu, ni ju, ni ju ichi, ni ju ni, ni ju san, ni ju shi, ni ju go, ni ju roku, ni ju shichi, ni ju hachi, ni ju kyu, san ju, san ju ichi - uf, enaintrideset poz, triindvajset napak. Fiiikaaaa! Gobec krivi, zmešal si mi podstrešje s svojo mistiko, fak.

Dojo *nucam!* Pod *mus!* Oglevalo potrebujem, hudiča steklenega. STEKLO!!! O, ti moja Kuja, buča brihtna.

»Kuja!«

Dojo

Steklenjak, moj dojo, je postal prostorski center, nekakšen Huston mojega žitja. Teden dni sem potreboval, da sem se zlil z množico svojih podob v ogledalih na stenah. Kako krut svet je to. Vse napake kričijo s sten name, pravilno narejene stvari pa se, samo po sebi umevno, le zlijejo z mojim gibanjem in delovanjem v prostorski igri, imenovani kata.

Nehote, ali bolje rečeno nevede, sem dneve spremenil v en sam trening. Zjutraj tek s Kujo, nato piljenje kate v doju, malo kuhanja za naju s Kujo, za sprostitvev uro branja, spet piljenje kate, dolg večerni sprehod s Kujo, zvečer pa spet obredna masaža Kuje in pretep z njo ter branje, dokler nisem zdrsnil v globine sna. Dnevi so se mi zlili v enega in kar naenkrat sem ugotovil, da postajam poln praznine, tiste ugodne, nemoteče, neke očiščene votlosti, ki vodi v zadovoljstvo. Nič me ni vznemirjalo, nič kam gnalo, le eno samo tekoče, uravnovešeno v dalj usmerjeno gibanje.

Izračunal sem, da s porabo svojih prihrankov na ravni, kot je bila v zadnjih mesecih, s Kujo

lahko živiva še kakšno leto in pol, potem pa bova trdo na robu vsote, ki bo moje prihranke naredila za železno rezervo oziroma nedotakljive. Leta Afrike so mi vcepila, da se ne razburjam glede tega, kar bo jutri, pojutrišnjem, a moram paničariti glede dni, ki pridejo čez leto, dve.

Vadba je postala avtomatična, monotona in nemirni duh v meni se je pričel kujati, kar je pomenilo: »Duda, sprememba mora biti, drugače boš začel krneti in delati pizdarije.«

Neko popoldne me je pri branju zmotil gospod, ki me je vrgel iz tira. Albert! Stari lopov se je na dvorišču prikazal z odsluženim avtododom, ga parkiral pri doju, izstopil, se uscal poleg kurnika, se pretegnil in sedel na Kujin sarkofag poleg psice. Nemo sem ju opazoval s terase: dolgo sta se nepremično gledala, Kuji se je dvakrat nasršil viher, da je bila podobna volkodlaku iz stripov, Albert pa se za to ni zmenil, ampak je lepotico pretipal, ji ovohal gobec, potegnil ušesa nazaj, da se je sesedla in ji dolgo mrmral mantere, ki jih je od njega slišala med urjenjem pri Motovunu. Skoraj uro sta stari pijanec in kuzla imela svoj obred, nakar je Albert pograbil debelo zvozlano vrv – aport – in jo zabrisal preko ograje na polje, ki se je razprostiralo na vzhodni meji moje parcele. Plemenita žival je bliskovito reagirala in jo v elegantnem skoku ujela še v zraku, hkrati je preskočila zaraščeno ograjo, kot da je ni, in sedla na kosmato rit v travo, čaka joč nadaljnjih ukazov izkušenega psarja. Albert je bliskovito nanizal nekaj znakovnih ukazov in Kuja jih je s prav tako hitrostjo izpolnila z nepojmljivo eleganco in (meni se je zdelo, da je tako) s popolnim predvidevanjem zaporedja, saj se je zdelo, kot da marioneta uboga svojega lutkarja. Psar je bil očitno zadovoljen in se je napotil proti hiši, da me poišče. Tik pred vhodom, ko sem se mu že hotel oglasiti s terase, je skoraj mrmraje vprašal:

»Kaj boš naredila, če bom napadel Dudo?«

Ni še dokončal vprašanja, ko je kuzla, brez enega opozorilnega signala, treščila v starca, ga podrla in zgrabila za vrat s tako hitrostjo in klavsko natančnostjo, da mi je zledenela kri. Kljub vedenju o njenih sposobnostih, je moja varuhinja presenetila oba, mene in psarja. Jebemti. Instinktivno sem se pognal preko ograje, da rešim Alberta. Ko sem pristal na travi poleg psice in prijatelja, je Kuja že položila rep pod rit in v pozoru čakala nadaljnjih navodil in ukazov.

»Duda, to je prava psica. Uf, noro. Zdaj mi pa pomagaj vstati. Kuja je pozabila na moja leta.«

Budalo. Naivčina. Ko sem se sklonil k starcu, me je prešinilo, da sem nekaj zajebal. No, naslednji trenutek sem poletel čez njega plosko na lastni gobec, stari lisac pa je v enem sunku

skočila na noge, kot da ima vzmeti namesto udov in hrbtenice.

»Ejej, fant moj, neoprezen postajaš.«

Ponudil mi je svojo šapo in ON meni pomagal na noge, saj mi je pristanek na murko dodobra zmrdal kosti, kite in ostalo sorodstvo.

»Bog te živi, sine. Lepo sta si s Kujo postlala, ni kaj. A slučajno paradajz vzgajaš? Mislim, zaradi rastlinjaka.«

»Ej, tvoj bog mi je dal tinte pit, skoraj si mi vrat zavil s temi svojimi ninja fintami«, sem odvrnil starcu in si gnetel boleče zapestje, ki mi ga je zavil tako močno, da sem se sam vrgel na lastni gobec v izogib izpahu.

Končno sva se objela in normalno pozdravila. Povabil sem staro dizo (kar lepa prispodoba za pijanca) na teraso ter mu ponudil šnops, vino, pivo in – noro – onemel, ko je zaprosil za kozarec vode.

»Kuja, poglej, če potok teče nazaj proti Uršlji. Albert noče alkohola.«

Kreket iz starčevega grla je le potrdil, da starcu godi voda in ne alkoholne pijače.

»Duda, verjameš ali ne, s Kujo sta me dvignila nazaj na noge in mi ponovno osmislila bivanje na tej strani večnosti.«

Kar nekako ponosen sem bil na naju ob starčevem priznanju. Na hitro sem nam naredil večerjo, nakar sva s starcem vrgla noge na mizo, Kuja pa, začuda, ni odšla na sarkofag, ampak se je zvila ob nama na tleh v klobčič in dremala, medtem ko sva se midva zapletla v pogovor, ki je počasi s površinskega kramljanja tonil globoko, skoraj neugodno blizu predelom, kamor nisem pustil nikomur, niti Šoniju ne, le Kujo parkrat, ko sem bil ful v kurcu s psiho.

Albert mi je zaupal, da je po najinem odhodu skoraj stegnil svoje krake in zajahal mavrico v smeri peklenskih vrat. Nekako je uspel prebroditi krizo, mačka in demone v sebi. Kot z mečem odsekano je prenehal z vsemi strupi, ki jih je neusmiljeno zlival, požiral ali kako drugače tlačil vase. Abstinenčna kriza ga je skoraj nesla, nato pa se je počasi pobral in z noro disciplino postal spet vitalen, predvsem pa normalen in za okolico skoraj sprejemljiv gospod v poznih letih. V letu in pol od našega slovesa, ko smo ga pustili crkovati v istrski makiji, je Albertu uspel pravi prepород.

Sam sem mu zaupal moj projekt jo-kate in pojasnil, da v steklenjaku ni paradajza, ampak sem ga spremenil v dojo. Psarju so se zasvetile oči, ko sem mu povedal, da sem ga opremil z ogledali. Zamolčal sem mu besede mojstra, ki mi je položil na srce, da moram, ko bom mislil, da jo-kato obvladam, prositi Alberta, da me prične učiti kato od začetka. Ničesar mu nisem pove-

dal o obiskih Fikana in o moji ugotovitvi, da imajo Albert, Fika in Marsovec iz jame enake črte na rokah. Polnoč je že zdavnaj odšla, ko se je psar dvignil s stola, se pretegnil in se odpravil na počitek v avtodom. Kuja je odšla na svoj sarkofag, sam pa sem poniknil v notranjost hiše, v spalnico.

Kuja cvili! Kaj je *los*? Treščil sem pokonci in v gatah skoraj pikiral s terase na dvorišče. Zadnji čas sem se ujel za ograjo in obstal v pozoru, gledaje čuden prizor. Albert je do pasu gol in z metlinim štilom v roki izvajal jo-kato. Ampak na kak način! S petkratno hitrostjo kot je zapovedana, in povrhu še na način, ki je bil, najmanj, inventiven: na enem koncu štila je bil privezan kos klobase, ki ga je lovila Kuja. Igra je bila kuzli zelo všeč, saj je občasno zacvilila od navdušenja. Albert je kato izvajal v »shiho« verziji – v štirih smereh. Moj bedni poskus te kate je bil le v dveh smereh. Ne, tega ne bom nikoli zmozel.

Ko je Albert zaključil in se svečano priklonil Kuji, se je na kratko ozrl v moji smeri in polglasno dejal:

»Obleci se, natakni čelado in sedi na motor. Vrneš se lahko šele zvečer. Delo imava.«

Nato se je usedel h kuzli, jo večje zmasiral in ji dal vode. Z uro v svoji pobriti buči je izmeril čas odmora, se nenadoma vzpel v loku kot plesalci – roboti ter se postavil v začetni stav z metlinim štilom v roki. Kuja je skočila predenj in ponovno sta se zapodila v divji ples navideznih napadov in obramb.

Nič, ubogal ga bom. Zajahal sem kobilo na bencin in se zapodil po cesti v jesenski dan. Ker z glavo nisem bil čisto uravnotežen, sem cel dan križaril po cestah upoštevajoč omejitve. To je najboljše, da človek ostane živ na motorju. Zvečer, v somraku, sem se vrnil z razbolelo ritjo in z zmedeno glavo na dvorišče, kjer sta moja nora druga pravkar plesala jo-kato v poudarjeno počasnem tempu. Albert je kosmati soplesalki blebetal nerazumljive besede, Kuja pa ga je kot uročena spremljala z gibi, skoraj zrcalnimi njegovim. Fak, terca plešeta! Utrujena plesalca sta po končani jo-kati izvedla nekakšen koordiniran poklon v moji smeri. Albert mi je v loku vrgel metlin štil, rekoč:

»Do jutra izpili poze od ena do tri. Jutri Kuja počiva, delala bova midva. Lahko noč obema.«

Obrnil se je na peti in brez besed izgini v notranjosti avtodoma. Kuja se je utrujeno privlekla k meni po dozo masaže, nakar je popila nekaj požirkov vode, skočila na svoje mesto na stehi sarkofaga, legla in položila glavo med tačke. Kaj naj? Smuknil sem v kimono, vzela metlin štil v roke, vstopil v dojo, se priklonil nevidnemu nasprotniku in pričel: *ichi, ni, san ... ichi, ni,*

san ... V nedogled. Kljub temu da sem se želel v celoti skoncentrirati na prve tri poze jo-kate, mi je v glavi klujuvala misel: Kakšna je Kujina vloga? Proti zori sem prenehal s ponavljanji, sedel v lotusov cvet in se pogreznil v svoje misli ter tako počival, vedoč, da Albert ne bo imel milosti, ko se bo odločil začetni z učenjem.

Dan se je že dodobra prebudil, Albert in Kuja pa sta smrčala vsak v svojem sanjskem svetu. Sonce je že dobilo nekaj jesenske moči in segrelo dojo, psar in kuzla pa me nista prišla niti povohat. Zapustil sem dojo in odšel v hišo, kjer sem skuhal obed za vse tri. Da ne bo pomote, kuham okoli deset jedi, nisem izviren, nisem izbirčen in nisem dober kuhar. Vonj po hrani je le privabil Kujo in staro pijanduro na teraso. Brez besed sem nam postregel in ko smo polnega drobovja sedeli v umirjeni tišini, je Albert naročil:

»Potrebujem dve hrastovi palici, colo premera zate, 15/16 cole zame. Tvoja naj bo dolga 54 col, meni pa prinesi dolgo 53 col. Za prvo silo bosta primerni, pravi pa sta že naročeni in prideta v kratkem. Danes je prost dan za vse, le zvečer bomo imeli malo šolo izključevanja zate in za Kujo. Howgh, govoril sem. Kuja bo z mano, ti pa izgini po palici.«

Izključi

»Torej, od možganov je najbolj oddaljen del telesa zadnje repno vretence. Kuja, tvoja pasma ima med osemnajst in triindvajset vretenc v repu. Zadnje vretence je najdlje od centra tvojega razmišljanja in delovanja telesa. Ta točka je najranljivejša, saj je, poleg dlake, največji izdajalec. Takoj za njima so ušesa, nato pa pljuča. Ti štirje izdajalci pomagajo tvojim nasprotnikom, da predvidijo tvoja dejanja, najdejo šibkost v tebi in bolj ko so ti izdajalci dejavni, bolj si ranljiva. Izključitev teh štirih izdajalcev te naredi močno, nevarno in nedotakljivo. Da zagradiš za vrat vsakogar, naj bo pripravljen ali ne, imaš v genih, ki so pri tebi še posebej radodarni. Tvoji možgani so bolj razviti za obvladovanje same sebe, saj niso obremenjeni z razmišljanjem kot človeški, ampak delujejo nagonsko, bliskovito. Tvoj Duda se resnično trudi s tabo, a vendar te ne more nikoli pričakati tako, da bi se te lahko ubranil. Kar znaš ti, je dano, ker Duda te danosti nima, mu jo bova priučila.«

Albert se je spoštljivo priklonil kuzli, nato pa se je obrnil k meni:

»Kot človek si nad psico, kot borec imaš pri njej status hrane, ki se giblje, oziroma je še živa. Nocoj boš opazoval, kako Kuja izključi rep,

dlako, gibanje ušes in dihanje, preden napade. Vsi plenilci postanejo pred napadom negibni, preden napadejo. Žrtev zaradi tega ne sprejme nobenega impulza, kaj bo napadalec storil. Narava jim je zaradi tega dala telesne zmogljivosti, da preživijo. Vendar – na koncu so premagani, ker napadalci z izključitvijo izdajalcev izničijo prednost njihovih telesnih zmogljivosti in žrtve postanejo mrtev šnicl na mizi gospoda predatorja.

Kadar zveri napadajo »en face«, pokažejo zobe, od sebe dajo grozeč glas, se nasršijo, da so videti večje, a vse to je le prevara. S tem skrijejo pomanjkljivosti, kot so manjša teža, moč, počasnost ... Plenu namreč s tem obnašanjem povzročijo dvig nivoja učinkovin v telesu, ki pomagajo pobegniti oziroma preživeti, a ker ne napadejo takoj, s tem nehote utrudijo žrtev, ki zaradi povišanih učinkovin v telesu že globlje diha, srce ji močnejše bije in kuri vate moči, ki so akumulirani v telesu. Volkovi so mojstri izčrpavanja žrtev, hkrati pa racionalni, vzdržljivi in smrtonosni ravno zaradi izključevanja izdajalcev. Za žrtvijo, ki je desetkrat težja, močnejša in na kratek rok tudi precej hitrejša od njih, tečejo v lagodnem kasu, medtem ko žrtev beži v galopu. Ko navidezno pobegne volku, nima časa, da si oddahne in regenerira telo, ko se za njo v drncu spet prikaže kosmati vrag in jo prisili k begu. V vrtincu ponavljanja žrtev obnemore in volk pride do zelenega obroka.

Volk se pred napadom prihuljeno, z repom med nogami, približa žrtvi. Z repom ji daje znak, da se boji njene velikosti in moči, čeprav to ni res, a z izključitvijo izdajalca pridobi prednost in se približa bližje, kot je dobro za žrtev.

»Zdaj pa glej in se uči od psa, gospod človek.«

Albert je nato pristopil do Kuje, ji pokazal množstvo le njima znanih znakov, ji šepetal v kosmata ušesa in jo z nežnimi krožnimi gibi masiral, dokler se ji ni sprostila vsaka najmanjša mišica.

»Sedi! Miruj!«

Kuja je sedla in obmirovala kot kip. Albert je stopil pred psico in pričel s presenetljivo hitrimi gibi motiti njeno pozornost, suvati proti njej iz različnih smeri, kričati nanjo, metati predmete v njeni smeri. V nekem trenutku je Albert zastal in se bliskovito sklonil, da pobere stol, ki je ležal ob njegovih nogah. V trenutku, tik preden bi prijel za stol, je Kuja, brez vidnega opozorila, treščila v njega, ga zgrabila za vrat in obmirovala na tleh z Albertovim grlom med čekani.

»Spusti! Pridna.«

Vajo sta mnogokrat ponovila in Kuja je vedno izbrala trenutek, ki je bil optimalen, da je Albert prepozno odreagirala. In nikoli ni ponovila trenutka napada.

»Si opazil kaj značilnega?«

»Ne. No, to da nikoli nisi imel šansa preživeti.«

»Ti bom pomagal. Kuja je vedno napadla, ko sem bil nekako iz ravnotežja. Ker je lovec, je kaj kmalu ugotovila, da nisem več tako prožen v nogah in hrbtenici. Zato je počakala, da sem storil gib, ki je najbolj obremenjeval moja kolena in hrbet oziroma, da sem imel zasedeno vsaj eno roko in sem si s tem zmanjšal možnosti za obrambo. Sediš na strani, zato nisi videl psice od spredaj. Ko sem bil spočit, ni nikoli reagirala takrat, ko sem bil najmanj nevaren. Vedno me je zamotila z gibom, vdihom, trzajem ušesa ali repa, ko pa sem se pričel gibati manj prožno, je napadla, kadar sem bil najšibkejši in nisem dovolj hitro uspel reagirati. Do napada svojih čutil ni obremenjevala z mojimi gibi in motečimi kriki – izključila se je in ni porabljala energije v prazno, ker je vedela, da ne bi bila uspešna.«

Albert in Kuja sta se na koncu stepla, nakar sem jo zmasiral in ji povedal pravljico.

»Midva greva spat, ti pa ponavljaj poze od prve do desete.«

Albert je ugasnil luči v doju in me pustil samega s hrastovo palico in polno glavo novih spoznanj. V polmraku doja sem v ogledalih le zaznaval svojo silhueto in občasno sem zaznal konec palice, ki je iz teme suval proti meni. Podzavestno sem se pričel boriti z množico odsevov. Ponavljanja so se zlila v eno samo neprekinjeno desettaktno borbo z osmimi napadalci. Čas je tekkel, noge so iskale oporo na tatamiju, palica je švigala proti meni iz odsevov osmih Dud, ki so mi hoteli po vsej sili razbiti glavo, ...

Luč! Instiktivno sem se obrnil v smeri svetlobe. Narobe! Iz smeri vhoda je vame treščila kosmata bomba, Kuja me je podrla na tla in z njenim značilnim, na nanogram natančnim ugrizom, zaprla dovod krvi v možgane. Odneslo me je v večnost, kot list odpadel z breze ob potočku, ki ga veter prisili, da pristane na vodni gladini.

»Hehe, izključi, izključi Duda,« je bilo zadnje, kar sem slišal.

Sredi noči sem prišel k sebi, si drgnil od pasje slin moker vrat in klet svoja nora kompanjona, pasjo princeso in treznega alkoholika. Počistil sem dojo in odšel v hišo na počitek. Iz avtodoma se je slišalo smrčanje, na sarkofagu je z glavo med prednjima tačkama Kuja sanjala pasje sanje, še Prlek v kurniku je miroval, ko sem stopil pred vhod domovanja. Odprl sem vrata in stopil v lavor, poln vode. Fak!

»Hehe, izključi, izključi Duda.«

Jebite se vsi trije, Albert, Kuja in Prlek.

Vključi

»Mama! Mama mi peče miške. Stari, posladek na tešče! Tega še ni nikoli storila. Le kaj si je izmislila, da me tako crklja?« Prebudil me je namreč vonj po cvrtju, natančneje vonj po ocvrtih miškah. To enostavno pecivo je bila posebna nagrada moje mame, kadar sem se ji še posebej »usral v srce«. Sevrila mi jih je konec šolskega leta, kadar sem se vrnil s pokalom s tekmovanja, preden sem odšel k vojakom ... Hej, Ona je nad mavrico! Sam sem dal urno z njenim pepelom v mrzlo zemljo. Ko me je grobar vprašal, v kakšni žari jo želim dati v grob, sem ga prijel za vrat in siknil:

»V prazni! Ona bo spala v mojem srcu! V grob bom dal le pepel, ki je ostanek telesa, tistega, ki ni več zdržalo dajati življenja njeni blagi duši. Vseeno je, kakšna posoda bo hranila pepel!«

Z roko sem si otrl oči, skočil iz postelje in se ozrl, saj še nisem bil prepričan ali sem spet v mansardi nad kulturnim domom ali kje drugje. Hitro sem se zbral, zapustil spalnico in prečil dnevno sobo v dveh skokih. S terase se je vonj po mamini »nagradi« okrepil. Pred avtodomom je Albert, s po gusarsko zavezano ruto, na plinskem gorilcu v nekakšnem voku nekaj cvrl, Kuja pa mu je pozorno asistirala, pričakujoča posladek iz Albertovih rok. Miške, ena mojih šibkih točk, so me mamile tako močno, da sem skočil s terase in bos ter v gatah pristopil h kuharjema. No, kar fajn sem pljunil na karbid.

»Stooooj! Kdo te je sploh povabil? Najprej moraš vključiti!« je zarobantil Albert in me usekal s prijemalko po roki, s katero sem segel po cvrtju.

Zmedeno sem se ozrl, vendar nisem opazil ničesar, kar bi spominjalo na aparat, ki bi ga bilo potrebno vključiti. Ko sem se glupo oziral okoli sebe, se je Albertovi avtoriteti priključila še Kuja in me uščipnila za rit, nakar me je enostavno zagrabila za gate in me brez milosti odvlekla v stran od gusarske kuhinje. Albert je pristopil do mene, mi položil desnico na ramo in pričel s svojim znamenitim poučevanjem.

»Torej. Naučila sva te, da se moraš izključiti, če hočeš biti uspešen. Za resničen uspeh je potreben tudi nasproten manever, dragi moj, in to je vključitev. Ljudje ne delujemo več nagonsko, zaradi česar so se nam oči pomaknile naprej, uhlji so nam otrdeli in se ne gibljejo več v smeri, kamor bi si želeli, slišimo slabše, vidimo pa tudi ne tako, kot bi morali. Ker nismo več goli, smo tudi manj kosmati, posledično z dlačicami ne zaznavamo več vibracij, ampak le še gibanje zraka. V temi oči odpovedo, sluh pa je

nerazvit. Da bi lahko ojačali svoje osiromašene čute, moramo izključiti naš najmočnejši receptor okolice, to je vid, vklopiti pa sluh, voh in občutljivost kože. Da, kože, ne le občutljivost otipa prstov na rokah in nogah. Tvoja naloga bo, da z zvezanimi očmi prideš do voka in iz njega pobereš tri miške. Kot veš, miška deloma gleda iz olja. Če boš vključil svoje naravne danosti in poslušal telo, kaj zaznava, boš nalogo lahko opravil. Da bo težja, ti bova s Kujo malo nagajala. Pazi še na eno pomembno stvar. Ne smeš zgubiti ravnotežja in pasti, saj se lahko usodno poškoduješ. Olje je peklensko vroče, najine nagajivosti pa tudi ne bodo nedolžne. Pa še en namig: sluh uporabljaj selektivno in nikoli ne dopusti, da izgubiš stik z okolico. Pa intuicija je tudi čutilo, verjameš ali ne.«

Psar si je nato snel ruto z glave in mi jo zavezal preko oči. Brez besed me je parkrat zavrtel okoli lastne osi in mi posmehljivo šepnil: »Hadžime².«

Ostal sem v temi, v gatah, sredi kakofonije šumov, ki so jih povzročali Kuja, Albert, potok, Prlek, promet na bližnji cesti, nenadoma od nikoder pričakovani sunki vetra in moje dihanje in nehote pospešen pulz lastnega srca, ki mi je utripal globoko v ušesih.

Uf. Najprej se moram umiriti. Albert le ne ve vsega. Odličen učitelj za Albertovo nalogo je že zdavnaj z mano opravil velik del takšnega urjenja. Samum, žgoči puščavski veter, ki nosi pesek v svoji pekoči sapi, mi je kar nekajkrat dal pošteno lekcijo v orientaciji brez vida. Med besnečim tuljenjem zračnih mas in, v vse odprtine na telesu vdirajočim, peščenim prahom sem se moral, najprej med urjenjem, potem pa še večkrat v resničnih situacijah, sam znajti in poiskati pot. In najhujši del take življenjske situacije je bil, da sem moral držati gobec, da ne bi dobil peska v pljuča, in lahko klet le v sebi.

Ko sem umiril dihanje, sem najprej izključil sluh, koliko sem ga mogel, da sem se vsaj približno lahko orientiral na lastnem dvorišču. Umirjen in uravnovežen sem se odločil, da bom najprej preiskal tla, zato sem se odločil, da ne bom upošteval voha, zvokov in očitnih dražljajev. Skoncentriran na receptorje v podplatih in na odzive hrbtenice sem ugotovil, da sem obrnjen s hrbtom proti cesti, saj sem vedel, da se tla rahlo vzpenjajo od vhoda na parcelo proti Kujinemu sarkofagu. Ko sem se obrnil dokaj natančno v smeri, sem prebudil ušesa in nos. Da sem z izključitvijo potegnil pravo potezo, mi je povedal nos, saj sem ugotovil, da iz smeri, kjer je zanesljivo bila cesta, močno diši po miškah. Prašiča sta mi na nasprotno stran postavila skledo z miškami, da bi me zavedla, da bi odlutal na

cesto v nasprotni smeri od cilja. Cigana! Skoraj bi že krenil malo bolj hrabro v smeri cilja, ko sem zaslišal nekje v glavi Albertove besede:

»Da bo težja, ti bova s Kujo malo nagajala.«

»Uuuf!«

Izpustil sem zrak iz pljuč, ga ponovno globoko zajel in telo spustil v tako imenovani »jahaški stav«, in ko sem se v tem stavu umiril, sem se pričel gibati v smeri tarče v nizki bojni preži, s težiščem na zadnji nogi, saj je prednja »tipala« površino namišljene poti, ki sem jo moral prečkati. Na teh parih metrih sem naletel na različne ovire, od steklenice do kosa ostro nazobčane pločevine. Kmalu sem začutil vročino plinskega gorilca, rahlo cvrčanje pa mi je potrdilo bližino voka s cvrtjem. Nekaj ne bo prav! Postajalo je prelahko. Vse ovire so bile na tleh, na vrsti so ovire v zraku, zato sem pričel previdno kriliti z rokama. Stopil sem na nekega koničastega hudiča, ki ga je nekdo na hitro odstranil z mesta, kjer sem stopil nanj, saj ga nisem več natipal. Fak!

Spet sem se moral umiriti, ker se imel naenkrat polno glavo možnosti, da bom zajebal. Znova sem se spustil v jahaški stav, se nadihal in v glavi preigral možne scenarije. Nič, ni več drugih ovir, saj vem, da mi nočeta škoditi in da do voka ne smem priti utrujen, da se ne opečem. Drznil sem še stopiti pol koraka naprej, nakar sem se spet spustil v jahaški stav, zajel sapo in pričel z rokami krožiti nad mestom, kjer naj bi bil vroči vok z vrelim oljem in tremi miškami. Nafukala sta me na sladkosnednost, jaz sladkosneden in vase zaverovan cepec pa na prvo žogo naravnost v past. Jooj, Duda, tele si bil in tele boš ostal. Pa malo opečen po parkljih povrhu. Nič, kdor si ne drzne, je pička (Oh, Duda, bodi enkrat v življenju pička in obstoj. Dovolj je bilo dokazovanja!). Zakrožil sem vse niže z dlanmi in sevanje vročine iz posode se je močno povečalo, mišice v ramah so mi pričele trdeti, saj sem rezal zrak z odprtima dlanema v milimetrskih premikih navzdol. Zavohal sem smrad kocin na podlahti, ko sem na konci levice zaznal drobne zbodljaje. Aha, vrelo olje odskakuje od površine. Skrčil sem prst v nekakšen krempelj, zajel sapo in na hitro spustil roko za centimeter, s konicami zgrabil vroče ocvrto testo, ga v enem neprekinjenem sunku dvignil v zrak in žongliral z rokama slatno miško, dokler se ni rahlo ohladila, nakar sem si jo položil k nogam. Ponovil sem še dvakrat enake gibe, žongliranje in opravil nalogo.

»Ni kaj, prava ninja si, če hočeš,« je zabrunjal Albert in mi snel ruto z oči. Ozrl sem se okoli sebe in videl, da je tista bodeča pizdarija, na katero sem stopil, bil trak plastike na drobno posajen z bucikami – trak je na vrhovi vlačila

Kuja in mi ponosno razkazovala, kako mi ga je neslišno privlekla pod noge.

»Dobro, zaslužil si nagrado. Brž pojej, potem bomo pospravili, dojo že čaka poze od deset do petnajst. Kuja, ti pa plastiko odvleči do garaže, da jo bomo shranili. Gas, ubogajta, delo čaka!«

Miške pod nogami so vabile in nič nisem čakal, da bi se mi kdo pridružil. Pobral sem prvo, jo ovohal – omamno. Stari, Albert bi bil za oženit, če ne bi bil tako grd. Kuja je tekla h garaži in vlekla plastični trak za sabo, Albert je pospravljaj plinski gorilnik. Pizda, preveč idlično, kurbeža me hočeta še enkrat nategniti. V glavi mi je še živo odmevalo:

»Hehe, izključi, izključi Duda.«

Previdno sem pretrgal prvo miško – o nič, drugo – nič, tretjo – pfff. Kaj si nor? Na sredini se je svetila britvica. Mater sem imel srečo! Pol gobca bi si razrezal, pa še Albert bi mi metal pod nos, da vaje ni konec, dokler on ne reče, da je tako.

Pokazal sem Albertu in Kuji britvico in starac se mi je globoko priklonil, češ, vsa čast. Ne morem reči, da nisem bil ponosen nase, pa tudi Kuja mi je veselo pomahala z repom v znak priznanja.

Zdaj po nagrada. Danes mi ne bo nič težko klatiti s palico, saj sem opravil nalogo z odliko. Duda, ni kaj, nisi zastonj hodil po svetu z odprtimi očmi.«

»Hej, Duda, Prlek se čudno obnaša, kri mu bo potrebno izpustiti, pohiti!«

Jebemti, nikoli miru! Vrgel sem vse tri miške naenkrat v gofljo in pričel goltati svojo nagrado, ki mi jo je kratil štajerski nori petelin, nakar sem stekel h kurniku, kjer me je že čakal Albert z nožem v roki.

O, jebemti! Peče kot prasica! Psar in kuzla sta me spet *nafukala*. V miške sta mi zamesila pekočo papriko, povrhu sta testo še preobilno solila.

»Hehe, vključi, zdaj pa vključi, Duda.«

Dojo – (dodžo) borilnica, učilnica, prostor za trening,
Hadžime – začni, jap.

KATRCA

Stara je petinosemdeset let. Vse življenje jo kličejo Katrca. Je visoka, vitka in dokaj vitalna. Še vedno pogumno premleva dneve in noči v samotni na utrjeni kmetiji, ki kot huda koklja gleda dol na vas, oddaljeno vsaj pol ure hoda. Na domačijo se je poročila, ko je bila že precej v letih, zato z možem nista spočela naraščaja.

»Še dobro«, je večkrat rekla, kajti prej kot v desetih letih zakona je ovdovela.

S pomočjo sosedov in nekaterih moževih sorodnikov je dolga leta gospodarila tako kot vsi ostali kmetje, z leti pa je z lastnim pešanjem vstric opuščala tudi dejavnosti. Prodala je živino, dala polja v najem, gozd pa v oskrbo tistim, ki jim je še zaupala.

Veljala je za jezljivo babnico, ki je svoje mišljenje in odločitve svetu obelodanila naravnost in brez opleševanja. Mnogi so jo zato cenili, mnogi pa prav sovražili. Zgubane roke so prekrivali rjavi sončni madeži. Presenetljivo dolge prste z brazdastimi nohti ji je v sklepih zveržila revma, konico levega kazalca pa si je odsekala družno s kokošjo glavo, ko je želela pomagati na oni svet putki, ki jo je razmesaril kragulj.

Rada je brala. Pa ne časopisov. V njih so same laži! Stare večernice so najbolj pobožale njeno dušo. Verjela je zgodbam preprostih ljudi in večnim ljubeznim. Za vzdrževanje kondicije je vsak dan šla na sprehod do bližnjega potoka in se vmes ustavila pri Tevževem čebelnjaku. Brenčanje čebel in vonj po vosku sta ji dajala mir in moč. Tudi cvetlični vrtilček je sama obdelovala. Kdaj pa kdaj je kar sede zadremala, včasih pri čebelnjaku, nazadnje pa med gledanjem televizije. Zbudila se je nekoliko omotična. Mišje sivi lasje, zviti v rolicu na tilniku, so ji malo zlezli iz lasnice, zato jo je izvlekla in si jih na novo spela. Tudi rokav bombažne bluze je morala popraviti, da se ne bi zmočil, šele nato si je natočila kozarec vode in se napila. Toda nekaj ji je še vedno manjkalo. Pomislila je na jabolka. Vedno ji dajo moči. Pobrskala je med še nepospravljenimi rečmi na kuhinjskem pultu in ugotovila, da je vse porabila in da bo morala v klet. Na hodniku je poiskala kariraste, do gležnjev segajoče copate in sezula natikače, v katerih je hodila po hiši. Rjave nogavice iz rebrastega bombaža so na palcih že obrabljeno sevale in kazale na to, da bo noht kmalu ubežal na svetlo. Sedla je na razmigan stol, da si je nataknila copate in jih pričvrstila s sponkama na zaklop. Opazila je, da na desnem

copatu popušča podplat in da na konici že kar nemarno štrli vstran.

»Eh, za zdaj bo že,« je rekla.

Ko je vstala, si je poravnala ozko, do srede meč segajoče flanelasto krilo in preverila, če v žepu rožastega predpasnika z gumbi še ždi ključ od kleti.

Do kleti je morala stopiti okrog vogala. Vrata je odklenila, jih sunila v notranjost in počakala, da je dnevna svetloba razpršila kletno temo. Pogled je vrgla na police. Na spodnje je pred tedni Urša postavila steklenice s pijačo in kozarci vložene rdeče pese, z vrhnje pa je v Katro zažarelo obilo lepih jabolok iz njenega sadovnjaka. Z levo nogo je že stopila na stlačeno zemljo kleti, desno pa je potegnila čez prag tako nespretno, da se je z odlepljenim podplatom ujela v zlizan les in kot snop telebnila v hladno notranjost. Padeč se je slišal kot zamolkel odmev, ki ga je pospremil hrapav jek:

»Aaaav!«

Potem se je vse umirilo.

»Jej, kako me zebe,« je potarnala. »Daj, Anzi, prinesi drv, mene res zebe!« Želela se je pokrčiti, da bi ujela preostanek toplote, pa ni šlo. Bolečina je iz rame planila po roki vse do prstov, pa tudi noge ni mogla dvigniti. Trudila se je, da bi se obrnila na bok, a ni zmogla. Zakričala je, pa je glas onemel nekje znotraj nje. »Kaj je to? Kje sem? Anzi, kje si? Pridi!«

Potem je čakala na odziv, toda obdajali sta jo le globoka tišina in tema. V bolečini se je nekam izgubila, a ko se je spet ovedela, je imela lica razmočena od solz. Neizmeren strah ji je krčil ude. Naj že pride Marica! Saj ve, da mora priti. Morda pa še kuha? Danes ji bo menda naredila štruklje. Ajdove. O, kako se jih veseli!

Z levico je iskala telefon. Koga naj pokliče? Naj se poniža in vendarle pokliče sestro Viko? Gluha je, revica, in menda že skoraj slepa. Telefon ima posebej prirejen za njene tegobe. Zadelala jo je prava božja kazen! Nenehno ji je hodila v zelje in ji hotela speljati tudi Anzija. Mrha! Ne, nje že ne bo klicala, pa če kar crkne!

Toni!?

»Njega ne bom klicala! On bi mi kvečjemu pomagal na oni svet, da bi lahko čim prej postal gospodar. Ha ha, kako je kar prišel z nekimi polami, da bi jih podpisala. Mulc, vse bi si rad prilastil! O ne, nisem priplavala po župi, da bi se mu kar tako pustila! Ne, njega ne bom klicala!«

Naenkrat je zaslišala, da jo nekdo kliče. Kdo je?

»Ja, boli! Pomagaj mi,« je ponižno prosila. »Ah, Anzi, saj vedno prideš, ko te potrebujem!«

S prsti se je skušala oprjeti roke, ki je šarila po njenem telesu.

TULIPANI

LEPOSLOVJE

Razmišljal sem, kako naj jima povem, toda ko je prišel trenutek resnice, sem preprosto rekel: »Odhajam!«

Oče je zamahnil z roko, češ, spet te tvoje finte, in odložil knjigo nazaj na polico, mama pa se je naredila gluho. Potem smo sedli. Oče na svoj rumeni zložljiv stol, ki je večkrat na dan potoval iz enega kota sobe v drugega. Čez dan je pač menjaval opravila, ne pa tudi stola. Sedel je na stol, se naslonil, prekrižal stopala in položil roki v naročje tako, da je levica objemala desnico. Položaj nog in odpet suknjič bi opazovalca gotovo zavedla v misel, da je moški sproščen, toda celostna podoba nam ponuja drugačno sliko. Brada namreč trdo pritiska metuljček, zavezan pod belim ovratnikom, navzdol, ustnice pa so pod koničastim nosom tesno stisnjene,

Peter Hergold, *Prvi sneg 2*, 2021, akvarel,
30 x 40 cm (detajl)

da se na licih pokaže ostra navpična guba. Drža kaže na s pretiranimi čustvi obtežen tilnik. Čemerno gleda nekam v prazno in nič ne govori.

Medtem je mama na zeleno knjižno omaro z razgaljenim spodnjim delom prinesla šopek pravkar nabranih tulipanov. Poravnala je veliko samostoječe ogledalo, da je naredila prostor za vazo.

»Kako turoben dan! Spet je pričelo bolj deževati,« je zavzdihnila, ko so se v ogledalu zgostile dežne črte.

Sedla je na stol ob omari in prav tako kot oče na drugi strani prekrižala otečena stopala. Ko si je poravnala krilo, da ji je plise enakomerno obkrožil sedalo, so tudi njene dlani legle k počitku v naročje. Na obrazu se je risala otožna skrb, oči pa so ji sedle nekam globoko pod redke obrvi. Zdi se vdana v usodo. Sivomodra obleka z drobno potiskanim belim životcem seva tudi v njene lase in njihovo bujno belino barva v nežno modrino.

Očetovi lasje so drugačni. Še vedno temni, a v redkih pramenih počesani čez teme, da skrijejo vsak dan večjo plešo. Njegov obraz se zdi bolj sproščen kot mamin, toda vem, da je to le krinka.

Pozorno ju opazujem. In čakam. Na vprašanja. Na sodbo. Na prepoved. Nič se ne zgodi. Brezhibno urejen prostor v zeleno modrih odtenkih z malo rdečega pridiha na plastičnih tleh seva vame hlad in skrb. Ko uzrem v ogledalu svojo podobo, vidim v njej kljub rumenim lasem belino maminih, očetovi zategnjenosti pa sem namesto metuljčka zavezal kravato in si nataknil očala.

Pogled mi je zbežal gor, pod strop. Tam sta preko lesenega droga nemarno viseli bolj zeleni kot modri zavesi. Zakaj sta dvignjeni? Zakaj nista, če je že vse tako brezhibno urejeno, celo oče in mati, zavihani enakomerno?

Naenkrat se mi je posvetilo: zastor je odgrnjen, dež, ki nudi ozadje moji sliki v ogledalu, pa bo pregnalo sonce, ki žari v šopku rumenih tulipanov. Moja pot je odprta!

KOCKA

»Kocka. Igralna kocka.«

Pobrala jo je in z njo vred sedla nazaj v počivalnik.

Tako kocko so imeli doma, ko je bila še otrok. Samo eno! Nekoliko večjo, umazano belo, z oguljenimi robovi in na nekaterih ploskvah s skoraj nevidnimi črnimi pikami. Uporabljali so jo pri različnih družabnih igrah, ki so jim polnile dolge zimske večere. Skrbno so pazili nanjo.

Njen mož jih je mnogo let kasneje imel celo škatlo. Belih s črnimi pikami in zaobljenimi oglišči. S prijatelji so jih metali v igri jamb in ob tem pridno zalivali vse uspehe, pa tudi neuspehe.

V obeh primerih jo je kocka spominjala na revščino. Materialno ali duhovno.

Pomislila je, da jo mora vreči skozi okno, dokler je še odprto.

»Kako se je sploh znašla ob počivalniku? Od kod se je vzela?«

S prsti jo je obračala. Tipaje je ugotavljala, koliko pik ima izbrana ploskev. Vsakič je iskala povezave z izbrano številko. Dva - par. Mož in žena. Tri - trije otroci. Štiri - srečna družina njenega otroštva. Pet - njena družina, ko so še živeli skupaj. Šest - vnuki. Ena - ona v svoji samoti in samosti.

»Ali veš, da so pike razporejene tako, da je vsota pik na nasprotnih ploskvah enaka sedem,« jo je prešnil spomin iz šolskih dni. Lotila se je preverjanja. Obračala je kocko in seštevala, potem pa nov spomin na igro iz najstniških let.

Presedla se je k mizi in si postavila vprašanje ter si za potrditev izbrala rezultat. Prvi poskus ni bil uspešen. Tudi nekaj nadaljnjih ne. Toda ni je pograbila jeza. Nasprotno. Igra jo je razvedrila. Bele pike na rdeči kocki so se ji zazdele kot semena granatnega jabolka na jogurtovem sladoledu, ki ji je v tistem hipu zadišal in namočil usta s slino. Napotila se je k hladilniku. V njem ni bilo ne sladoleda in ne granatnega jabolka. Bilo pa je vino. In čokolada.

Oboje si je lično postregla in nadaljevala z metanjem kocke. Številčnica je pokazala dve piki. In nato tri. Pa šest.

Sladko razvajanje ji je razvedrilo misli.

»Ko sem bila otrok, sem bila prepričana, da bom, ko bom velika, odšla v Los Angeles. Tam bom gospa, vsa oblečena v rdeče!«

Spet je srknila požirek vina in ga posladkala s temno čokolado. Kri ji je pordecila obraz, ko jo je spreletela odločitev, da bo slekla utrujeno jesensko listje in se končno odela v rdeče! Šla bo po vasi, pozdravljala mimoidoče in se najbrž s kom tudi pogovarjala. O čem lepem.

LEPOSLOVJE

Peter Hergold, *Ajda*, 2021, akvarel, 30 x 60 cm

SKOZI PARK

LEPOSLOVJE

Prej Cene ni utegnil ali pa se ni spomnil, da bi se lahko sprehodil po parku, čeprav mu je bil pred nosom. Zdaj, ob času epidemije, ko je bil več doma, se je odločil, da posveti tudi parku del dneva. Časa je imel na pretek in ni vedel, kam bi ga vtaknil. Že po nekaj dneh si ni mogel predstavljati dneva brez sprehoda med cvetjem, drevesi in okrasnim grmovjem. Tu in tam je med sprehajalci prepoznal znan obraz. Takrat se je umaknil ali pa prislonil telefon na ušesa. Če se mu je zdelo, da ga je znanec že opazil, mu je le prikimal, ne da bi prekinil hojo.

Ta dan ga je med pohajanjem po parku ujel dež. Iz nahrbtnika je vzel vetrovko. S kapuco si je zaščitil bolj redke in ponekod že sive lase. Dežne kapljice so drsele po gladki lazuri, pod katero se je gibalo srednje veliko, sloko telo. Ni se ustavil. Po svoje se mu je zdel dež celo zaveznik. Odgnal je sprehajalce. Rad je bil sam. Z daljnogledom je opazoval ptičja gnezda v krošnjah ali oprezal za vevericami in pticami. Dež je pojenjal v pršenju. Skozi meglice so ponekod pričeli prodirati sončni žarki in ustvarili sence. Kot prikazni so se risale pred njim. Zastal je pred večjim grmom in prebral napis s slovenskim in latinskim imenom.

Na koncu parka se je proti vrhu hriba širil gozd. Preden se je obrnil, mu je vzbudil pozornost napis: jelka *Abies alba*. Stopil je do drevesa z omenjenim napisom in si ga ogledal. Podal se je po stezi nekoliko navkreber in pogledoval naokoli, še za kakšnim napisom. Kmalu ga je zagledal: navadna bukev *Fagus sylvatica*. Po krajši ravnini se je začela pot strmo vzpenjati. **Koreninasta steza ga je pripeljala do nekoliko širše in položnejše poti.** Tu sta bila še dva napisa: smreka *Piceaabies* in evropski macesen *Larixdecidua*. Zazdelo se mu je, da vrh ni več daleč. Sonce je podilo oblake in se pri tem naslanjalo na krošnje, te so mu delale senco. Steza se je razcepila in se nekoliko višje spet združila. Obstal je in se v hipu odločil.

»Živijo! Kaj te je le zaneslo v to smer,« mu je prišla nasproti mlajša pohodnica.

»Tudi tebi živijo! Ne vem! Nisem te takoj spoznal,« je še dodal, bolj sebi kakor njej. Bila je že mimo.

Za ovinkom mu je prišel naproti njegov osebni zdravnik.

»Dober dan,« ga je Cene z dodanim nasmehom pozdravil. Zdravnik je za hip postal, odzdravil in odhittel naprej. Ozrl se je za njim, a ga je zdaj videl le v hrbet. Postalo mu je žal, da ni izkoristil priložnosti in ga vprašal, kdaj je dosegljiv. Spomnil se je, da mu gre zdravilo proti koncu. Potreboval bo recept. Najraje bi stekel za njim, a se je zdaj gozd pretrgal. V oči mu je zasvetilo sonce. Odgnalo mu je to misel. Skozi bleščavost je zagledal travnik in gozd nad njim. Segal je do vrha hriba. Sedel je na klop pod brezo. Bila je nekoliko odmaknjena od še nekaj dreves nad ostalimi klopmi. Pod njim se je razprlo mesto. Po cestah se je tiho pretakal promet. Stavbe so bile neme. Razprostrte tako, kot si je predstavljal, da naj bi bile. Tudi njegov blok, ki ga je kmalu razločil med drugimi, je bil tam. Iz nahrbtnika je vzel daljnogled in na balkonu opazil obešeno perilo.

»Kako? Kdo ga je obesil? Saj nima dopusta,« ga je vznemirilo nepričakovano odkritje.

»Le zakaj se že prej nisem odločil za vrh,« je pomislil, ko se je nekoliko pomiril in se ozrl po gorah in hribovju naokoli. Povesil je pogled in zagledal dva pohodnika. Sedla sta na sosednjo klop. Eden od njiju je začel delati posnetke z mobilnim telefonom. Segel je v žep in ugotovil, da ga je pozabil doma.

»Najbrž me je že klicala,« je pomislil, vstal in pohitel v dolino.

»Saj sem ga sam obesil!« ga je nenadoma prešinilo.

»Zbudil sem se sredi noči in stopil na balkon. Skoraj bi se spotaknil ob žehto perila. Najbrž ga je pozabila obesiti. V mesečini sem videl kljuge. To, da me je nosila luna, so bile le sanje.«

Naslednji dan se je po krajšem nalivu spet podal na ta hrib. Proti vrhu se je pot že

osušila. Sedel je na klop pod brezo. Zagledal se je v zasnežene vrhove, nad katerimi je še vedno pohajkovalo nekaj oblačkov. Svet okoli njega se je izostril v izpranem zraku in zarezal vanj, ko je spustil pogled. Na klopi neda leč stran je zagledal pohodnico. Sijoči pobarvani lasje ji let niso povsem prekrili. Komaj vidno je trznila z glavo, ko jo je ošvrknil z očmi.

Vstal je in si s podplata otresel papirnati robček. Iz koša za njim so silile smeti.

»Najbrž jih nihče ne odnaša,« je pomislil, ko je na tleh zagledal prazno konzervo, zmečkano plastenko ter še dve polivinilasti vrečki. Pobral je odpadke in jih s papirnatim robčkom vred spravil v vrečki. Obesil ju je na plastično ročico, ki je štrlela iz koša.

»Kje pa piše, da ne morem biti smetar!«

Pogledal je na uro. Bolj iz navade. Pomladansko sonce je postajalo nadležno. Žarki so mu silili v oči. Obrnil se je in odšel po poti navzdol. Senca mu je za nekaj trenutkov zameglila pogled. Ko se mu je zjasnil, je na stezi med drevesi opazil premikanje. Zagledal je žensko in pred njo dva otroka. Umaknil se je. Privreli so še drugi pohodniki. Vse več jih je bilo. Nekateri so nosili maske.

»Najbrž niso od tu. Nikogar ne poznam,« je pomislil, ko se je umaknil klepetavi družbi.

V parku se je procesija razkropila. Sedel je na klop in se zastrmel v cvetje, na katerem so se pasle čebele.

Naslednje dni je bilo manj pohodnikov. Vsaj zdelo se mu je, da jih je manj. Ni se več umikal. Danes pa mu, približno do polovice poti, ni prišel kdo naproti, čeprav je sonce vabilo še bolj odločno kot prejšnje dni.

»Zdaj, ko se navajam na ljudi, pa nikogar ni,« je pomislil in stopil hitreje. Nenadoma se je izza ovinka prikazal ovčar, se za hip ustavil, nato pa pognal proti njemu.

»Saj ni nevaren,« zasliši glas, ko je kot odrevenel obstal pred sopihajočim pasjim gobcem.

»Tora! Pridi! Ubogaj! Kaj sem rekel!«

Pes se je, vidno nezainteresiran, uklonil gospodarjevi volji. Kmalu so se dol po poti vsuli še drugi pohodniki. Večinoma s psi. Od najmanjših do srednje velikih. Tudi s kakim

orjakom.

»Le od kod se je vzel trop? Lahko, da so imeli na vrhu razstavo psov ali bog ve kaj,« je pomislil in stopil na eno od stranskih poti. Nastala je tišina. Tu in tam je zašumelo listje. Najbrž je v njem brskal kakšen ptič ali pa je švignila miš, siva kot nekaj gob tik ob poti. Obstal je.

»V spomladanskem času še nisem videl gob v gozdu. Mogoče so užitne,« je pomislil in stopil naprej. Prekobil se je čez deblo, ki mu je zaprlo pot, za njim jih je prečkal še nekaj. Zaradi vetroloma je gozd tu postajal vse redkejši. Zagledal je zasneženi vrh gore. Prijelo ga je, da bi nadaljeval pot in vztrajal do vrha. Pa si je naglo premislil, žena bi kaj kmalu zaznala izginotje in bi za njim poslala poizvednico.

Tok misli mu je prekinil šum, nato so se oglasili koraki. Že je ženska temnih las obstala pred njim.

»Zgrešila sem pot!«

»Kam ste namenjeni?«

»Na vrh.«

»Grem v tisto smer. Lahko greste zraven. Cene sem,« je rekel in se za hip zastrmel v lep obraz.

»Vesna,« mu je odvrnila in stopila naprej.«

»Najbrž še niste bili na tem koncu,« se je podal za njo.

»Ne, nisem iz tega kraja. Tu imam službo. Delam deljeno. Šele čez tri ure nadaljujem, vzela sem si čas za ta hrib. Večkrat ostanem tu.«

»Lahko, da ste izbrali napačno pot.«

»Ne vem. Na drevesu, spodaj ob poti, je bila markacija. Druge sem spregledala ali pa je ni bilo. Tudi vi ne hodite po markirani poti?«

»Izbire je dovolj. Grem na slepo, kot rečemo.«

»Srečate veliko pohodnikov?«

»Tu ne. Na markirani poti pa. Tudi pse.«

»So spuščeni?«

»Nekateri.«

»Nevarni?«

»Tudi take pasme so.«

»Zato iščete stranske poti?«

»Pravzaprav bolj iz radovednosti.«

»Že dolgo raziskujete?«

»Ne. Šele pred nekaj tedni sem bil prvič na vrhu.«

»Prej ni bilo časa?«
 »Bilo ga je dovolj. Zanimal me je le park.«
 »Zdaj pa ste si podaljšali pot. Zakaj?«
 »Epidemija mi odpira oči.«
 »Kliče spremembe,« je dodala.
 »Ja, odpirajo se nove poti.«
 »Če si v službi, je drugače. Epidemiji ni videti konca.«
 »Minila bo.«
 »Kaj še počnete?«
 »Berem. Tudi skuham kaj. Kadar mi naroči.«
 »Kdo?«
 »Žena.«
 »Torej sva oba bralca.«
 »Sva.«
 Prišla sta do razpotja.
 »Bova nadaljevala prihodnjič?«
 »Bova,« sta skoraj hkrati pritrdila in se poslovila.

Minili so že štirje dnevi, a se še nista srečala. Naposled jo je peti dan le ugledal na stezi, ko se je vzpenjala pred njim. Kmalu jo je dohitel in pozdravil. Ozrla se je in se, še preden ga je prepoznala, umaknila sopihajočemu pohodniku.

»Sem že mislil, da ste prenehali s poho-dništvom.«

»Ne, imela sem seminar v Ljubljani. Nisem se vračala domov. Zdaj sem tu. Kje sva zadnjič ostala?«

»Pri knjigah. Ste med seminarjem kaj prebrali?«

»Ja, strokovno literaturo. Še med predavanji sem pogledala na kakšno stran, ki mi je ušla iz spomina.«

»Tam ne utegneta seči po romanu?«

»Kje pa. Še časopisa ne utegnem prelistati, zato mi marsikaj uide. Včasih morda kaj pomembnega.«

»Tudi jaz ne sledim vsemu, še posebno ne časopisni džungli. Preveč je vsega. Vzamem si čas za kako zgodbo ali roman.«

»Kaj še imate radi?«

»Ja, skoraj bi pozabil na park tam spodaj. Všeč mi je družba rastlinja, še posebno cve-tja. Nisem strokovnjak, a me nekaj vleče v to barvito opojnost. Bi se mi kdaj pridružili?«

»Z veseljem. Končala sem cvetličarsko šolo. Od tam nimam najlepših spominov.

Izobraževala sem se naprej.«

Zazvonil je mobilni.

»Kje hodiš? Si pozabil, da greva na vrt? Sem že doma! Prej sem končala! Samo pote-paš se! Skrajni čas je, da se vrneš v službo. Pohiti!«

Čez dva dni se je spet podal proti vrhu. Upal je na srečanje z novo znanko. Klop pod brezo je samevala. Odšel je nazaj v dolino. Za prvim ovinkom se je odcepila stranska steza. Stopil je nanjo. Ponekod jo je že obraslo pra-protje in drugo rastje. Kmalu se je končala pred plazovitim udorom. Tam je malo postal, se obrnil in vrnil na glavno pot. Ni se še prav usmeril navzdol, že ga je presenetila znanka.

»Vi pa že nazaj. Se vam mudi?«

»Ne, sploh ne. Samo mislil sem ...« ni znal dokončati stavka.

»Danes imam več časa. Lahko nadaljujeva najin pogovor.«

»O rožah torej,« in se je podal za njo.

»Predlagam, da greva tu. Se bova lahko v miru pogovarjala,« je rekel in pokazal na prej prehojeno stransko stezo.

»Ne! Kar sami pojdite! Jaz bom nadaljevala po markirani.«

Nekaj časa je strmela za njo, potem pa se naglo spustil do parka. Sedel je na klop in se zazrl v cvetje, v katerega je svetilo sonce. Obšel ga je mir.

Naslednji dan se je šele pozno popoldne odpravil na pot.

»Kam greš?« ga je, preden je za seboj zaprl vrata, ujelo vprašanje.

»Na sprehod.«

»Kam?«

»Samo skozi park.«

»Pa kmalu se vrni, zmanjkalo je olja. Pojdi v trgovino. Glej, da ne boš prepozen! Jutri bodi doma. Ko pridem iz službe, greš z mano. Naročila sem te za cepljenje proti klopom. Laziš po grmovju in travi. Klopi so povsod v naravi, bolje bi bilo, če bi se spre-hajal po mestu,« je še slišal potem, ko je že zaprl vrata.

V parku je sedel na klop. Cvetje je sijalo.

Od nekod so pridrveli oblaki. Sonce je ugasnilo, pričelo se je napravljati k dežju. Segel je v nahrbtnik za vetrovko. Ni je bilo. Vstal je in odhitel proti domu.

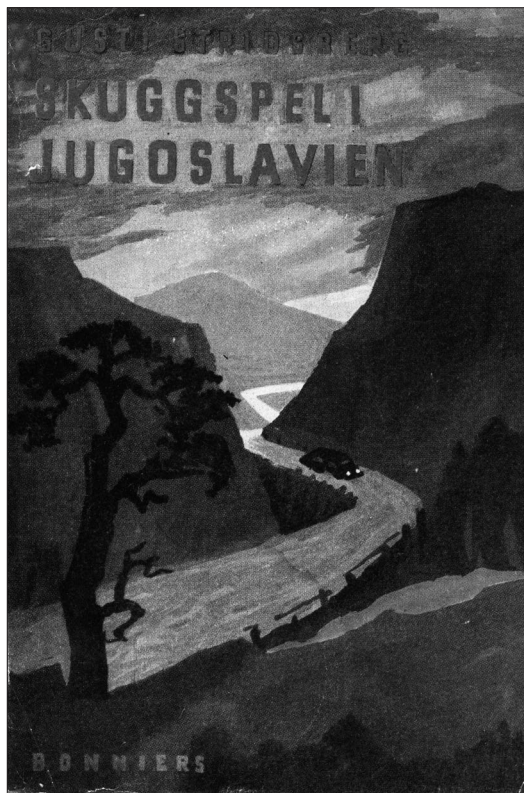
Karla Zajc Berzelak

Gusti Stridsberg: SKUGGSPEL I JUGOSLAVIEN – IGRE SENC V JUGOSLAVIJI¹

Drugi¹ roman² Gusti Stridsberg je izšel leta 1946 v Stockholmu pri založbi *Albert Bonniers Förlag*³. Obsega 263 strani. Zgrajen je iz treh delov: prvi in tretji predstavljata pripovedni okvir, ki posega v čas Jugoslavije takoj po drugi svetovni vojni, v leto 1945; osrednji del romana pa je namenjen retrospektivni zgodbi lastnice posesti Twiordy-Kamen⁴ Jelene Vernizani v letih pred drugo svetovno vojno.

Osrednje dogajanje je postavljeno v Mislinjsko dolino. V središču je dvorec Twiordy-Kamen. Poimenovanje posesti je gotovo povezano z imenom Hartenštajn (nem. trdi kamen), posesti nad Turiško vasjo, ki je bila v lasti Gusti Jirku, drugič poročene Stridsberg. Posamezni dogodki so povezani z okoliškimi kraji Turiška vas, Šmartno in Huda luknja (Turiska Vas, S:t Martin, Huda Lukna). Pomembne epizode v življenju osrednjih oseb se odvijajo tudi v Zagrebu, Ljubljani, Zidanem Mostu in severni Dalmaciji – Sušaku, Kraljevici, Hreljinu (Zagreb, Ljubljana, Sidanimost, Dalmatien – Susak, Kraljevica, Hrelin).

Če je bilo dogajanje v prvem romanu strnjeno okoli zorenja osrednje osebe in usode plemstva v Kraljevini Jugoslaviji, je roman *Skuggspel i Jugoslavien* že kompleksnejši. Na to nakazuje že sam naslov – »Igre senc v Jugoslaviji«. Roman namreč osebne zgodbe postavlja v širši družbeni kontekst.

Faksimile naslovnice romana

Predstavlja razmere v diktaturi Kraljevine Jugoslavije, še posebej življenje članov organizacije, ki je bila prepovedana, zato so bili prisiljeni živeti in (ali) delati v ilegali. Pri tem razkriva policijski režim ter njegove metode sledenja in izživljanja nad zaprtimi. Stridsbergova nikjer eksplicitno ne poimenuje te organizacije, je pa očitno, da gre za predvojne sindikalne delavce, komuniste in njihove sodelavce.

Kritično predstavlja tudi propadanje malih kmetov, skorumpiranost policije in uradništva, nacionalna trenja med Hrvati in Srbi ter lik finančnega povzpeticnika, ki je pripravljen prodajati vse in vsakomur, če le gre za profit; ne ustavi se niti pred sodelovanjem z italijanskim fašizmom in nemškim nacionalsocializmom. Neprizanesljiva pa je tudi do vzdušja v povojni socialistični Jugoslaviji v letu 1945 in do svobode, ki to ni bila,

¹ Roman ni preveden v slovenščino; slovenska različica je dobesedni prevod.

² »Po podatkih D. Druškoviča je leta 1932 kmalu po prvem obisku Sovjetske zveze napisala novo knjigo (*Das Fensterchen - Okence*). Zatem se je v celoti usmerila v časnikarsko publicistiko.«

Franček Lasbajer: *Gusti Jirku Stridsberg - Avstrijska, švedska in vsaj nekoliko slovenska pisateljica. V: Odsevanja, Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec in Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Slovenj Gradec, 2002, št. 41/42, str. 86.*

<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-5ZKDANOT/0a3bfa36-9d73-4f1d-b078-3c5c303253ca/PDF> [10. 2. 2022]

Podatkov o tej knjigi nisem našla nikjer v meni dosegljivi literaturi.

³ Založba *Albert Bonniers Förlag* je ena najstarejših in najuglednejših založb na Švedskem.

⁴ Zapis ruskega poimenovanja »trdi kamen« v nemščini.

čeprav so zanjo pred vojno, med njo in po njej morali umreti mnogi. Tudi izklesani Tito je na vojaški paradi že dvignjen nad ljudi in obdan z zvestimi funkcionarji.

Stridsbergova v tem romanu še sledi usodi sloja, ki mu je pripadala tudi sama, zato ponekod prav nostalgичno naslika utrinke iz življenja plemstva, ki pred vojno živi svoje privilegije, odmaknjeno od življenja. Jelena Vernizani pa se zaveda, da je vse to sama že izdala. Še več – z vrnitvijo na propadlo posest Twiordy-Kamen tik po vojni spozna, da zanjo tu ni več prostora.

Z vsemi temi motivi se prepleta ljubezenska zgodba med lastnico dvorca Twiordy-Kamen Jeleno Vernizani in ilegalcem Stevom. Ob njiju nastopajo mnogi liki, ki jih bomo spoznali v nadaljevanju.

Povzetek po poglavjih

Roman se začne z vtisi prvoosebne pripovedovalke Jelene Vernizani, ki se po koncu druge svetovne vojne z vlakom vrne na nekdanj svojo posest Twiordy-Kamen, ki leži na pridvignjeni ravnini nad Turiško vasjo. Tenkočutna opazovalka spremlja dogajanje med sopotniki na vlaku in ob njem, po prihodu pa se mora soočiti z nekdanjim domom, ki ga dobesedno ni več. Prevod tega dela objavljamo v celoti.

1. DEL

Bil je prav tak manjši lokalni vlak kot pred desetimi leti. Le nekoč rumene klopi so posivele in marsikaterega okna ni bilo več. Skozi novembrsko meglo smo se vozili mimo požganih vasi. Na tirih so stala zoglenela okostja železniških vagonov. Manjše železniške postaje so bile preluknjane od izstrelkov ali povsem uničene. Fantje in dekleta v obledelih uniformah in titovkah so čistili ruševine ali z vozički dovažali malto in kamenje za novo stavbo. Bili so upadli, a dobre volje. Njihovi močni glasovi so greli vlažen jesenski zrak. »Tito, naš sokol,« so peli, »Tito, ti si velik kot gore, velik kot gore si v očeh svojega

ljudstva ...«

Na vlaku nisem videla niti enega samega znanega obraza.

Dva mlada partizana s pištolo za pasom sta pregledovala potne liste potnikov ali njihove osebne izkaznice. Bilo je presenetljivo – prav vsak ostareli kmet ali vsako kmečko dekletje je imelo dokumente, ki jih je izdala domača občina. Po stari navadi sem sprevozniku, ki mi je pomagal nesti prtljago, namenila napitnino. Užaljen mi jo je vrnil.

Kmečke ženske se niso dosti spremenile – iz lesa izrezane madone – toda namesto svinjine in klobas so zdaj jedle suh kruh. Kupile so časopis, ki so ga skrbno prebirale – ali pa so se vsaj pretvarjale, da to počnejo – in vsake toliko časa prikimale z glavo. V časopisu je bilo s krepkim tiskom natisnjeno geslo: Smrt fašizmu, svoboda narodu.

Sem in tja so potihoma spregovorile: Janko se je vrnil z eno samo nogo – toda bolje ena kot nič ... Vidas hudo kašlja, odkar je bil ustreljen v prsi. Morali bi ga poslati v zdravilišče ... Trgovca iz Velenja so včeraj aretirali; prav mu je, saj je trgovačnik s fašisti.

Pogovarjati so se začeli o čevljih, ki jih niso imeli – in jih tudi niso mogli kupiti. So se v zimah res prilagodili na nadomestke s slamnatim podplatom in z žakljevino na vrhu? Saj nam vlada pomaga, je menil nekdo, drugi so zmajevali z glavo in ugotavljali, da je tudi vlada brez primerne obutve. Tito ima en par, je rekel starejši kmet; bil je prepričan; in tudi Moša Pijade jih ima – saj lahko vidiš na fotografijah. Toda Tito in Moša Pijade jih morata imeti, dnevno se pogajata z Angleži in Američani. Kako naj bi to počela brez čevljev!

Počutila sem se zelo nelagodno. Navsezadnje sem imela čevlje, celo elegantne. Toda nihče na vlaku mi tega ni zameril, saj so bili prepričani, da sem tujka. Vesela sem bila, da niso videli čokoladnega piškota v mojem žepu. Bila sem lačna, toda čokolade si nisem drznila odpreti – kaj šele podeliti s šestimi sopotniki. Kadila sem in gledala skozi okno. Počasi me je postajalo strah ponovnega srečanja ...

Postaja v Turiški vasi je bila požgana. Ko sem stopila z vlaka, sem se ujela, kako gledam okoli sebe – podobno kot pred deseti leti, ko sem čakala in ko je vlak zamujal. Iz porušenega postajnega poslopja se je od nekod prikazal naš stari prometnik, postaran in zguban; oči pod oteklimi vekami so bile videti še manjše.

»Dober dan, gospod Gril,« sem spregovorila in mu ponudila roko.

Zmajal je z glavo, kot da ne bi mogel verjeti svojim očem.

»Milostljiva!« je zašepetal presenečen. Stresel mi je roko, kot da je želel ugotoviti, ali je prava. To ga je malo pomirilo.

»Les s Twiordy-Kamna,« je rekel rahlo očitajoče in pokazal na vagon, ki je stal na tiru, do vrha naložen s tramovi iz pred kratkim posekanih borov.

»Ali milostljiva ve, da država seka drevesa v gozdovih Twiordy-Kamna?«

»Ne, gospod Gril, nič ne vem o tem, toda ne preseneča me. Nihče ni skrbel za posest, država pa tudi potrebuje les za obnovo.«

Gospod Gril me je zamišljeno pogledal.

»Ali milostljiva ve, da je dvorec pogorel?«

»Ne, tega nisem vedela. Požgan? Povsem?« Prikimal je.

»Se milostljiva odpravlja tja? Grem mogoče lahko zraven?«

Govoril mi je, kot govoriš bolnemu človeku, ki ga ne upaš pustiti samega. Zmajala sem z glavo. Razmišljala sem, ali ne bi bilo bolje odpotovati z naslednjim vlakom. Porušene hiše nisem želela videti. Nenadoma sem spoznala, da sem imela Twiordy-Kamen rada. Sem mogoče strahopetnica? Toda ali nisem bila toliko pogumna, da sem se srečala celo z mrtvim prijateljem?

»Hvala, bom šla sama,« sem rekla. Gospod Gril je zaskrbljeno gledal za mano.

Pot je s podeželske ceste zavila desno; počasi sem se vzpenjala proti privzdignjeni ravnini, kjer je stal Twiordy-Kamen. Rosil je prijeten novembrski dež. Zemlja je bila razmehčana in dišalo je po vlažnem jesenskem listju. Zrak je bil nespremenjen, čist, močan, z vonjem po ognju iglavcev. Moder trak dima se je dvigal iz dimnika hiše na dnu doline – torej je hiša naseljena. Po cesti se mi je približeval droben fant z dvema koščenicama

voloma.

»Milostljiva!« je vzkliknil in obstal. Bil je sin našega najstarejšega soseda.

»Dober dan, Peter!«

Sprejel je mojo roko, jo stresel in počasi spregovoril:

»Hvala bogu, da je milostljiva preživela! Stopite z mano do očeta – stari bo jokal od veselja!«

»Pozneje,« sem rekla. »Najprej stopim tja gor.«

»Torej milostljiva ve?« Prikimala sem.

»Se vam pridruživ?« je vprašal v pričakovanju.

»Ne, hvala.«

Šla sem naprej, čez travnike. Bili so že novembrsko obledeli; tega sem se dobro spominjala. Trava se je svetlikala od dežnih kapelj in marjetice so bile videti zaspane. Samo še malo in bom na vrhu. Obstala sem in pomislila: Ena hiša več ali manj na opustošenem svetu, kup ruševin več v naši pohabljeni Evropi – le kaj je vse to? Nič, manj kot nič. Pokrajine niso mogli zažgati, nebo je ravno tako sivo in milo kot v preteklih jesenih; tam je še vedno gozd, tudi jablane bodo naslednje leto spet cvetele in planine tam čez so večne.

Šla sem naprej in uzrla bele zidove med golimi vejami. Mogoče pa le ni res? In potem sem zagledala. Okostje. Znotraj zidov je vse izginilo. Kot bi odpihnilo streho. Namesto oken samo velike črne luknje, za njimi kupi odpadlega ometa, kamenja, zoglenelega lesa. Nesrečna zelena vrata so še vedno ohlapno visela pod vhodnim obokom, toda velika glicinija na obeh straneh je bila požgana in uničena. »Dvorec s sto let staro glicinijo« so ljudje pogosto imenovali Twiordy-Kamen.

Stopila sem v vhodni prostor. Stopnice v drugo nadstropje so plavale v zraku, spodnja polovica pa je ležala zdrobljena na kupu na tleh. Nisem mogla razumeti. Stopnice so bile tako trdne, tako varne – dvanajst kamnitih stopnic in že si bil doma.

Šla sem ven in poskušala v sobe pogledati skozi okenske odprtine. Toda sob ni bilo. Tam, kjer je bila knjižnica, je ostal samo še kos zidu, moja soba je bila praznina med zrušenimi stenami.

Sedla sem na travo in nisem občutila ničesar. Bila sem samo presenečena, da se je

stavba, ki je petsto let nudila zavetje generacijam in generacijam, ki je petdeset desetletij bila priča rojstvu in smrti mnogih ljudi, ki je bila tako trdna kot planine tam čez – da je ta trdni dvorec umrl kot šibko človeško bitje.

Mislila sem na nekdanje novembrske dneve, ko so v velikem kaminu v knjižnici gorela bukova polena in je po vsej hiši dišalo po jabolkah in hruškah. Pomislila sem na naše pse – pinče in jazbečarje, ki so tekali gor in dol po stopnicah, in na obokano dvorano v drugem nadstropju, kjer smo plesali ob svetlobi sveč ...

Zaslišala sem stopinje. Po gramozni poti je prišlo kmečko dekle in se ustavilo pred mano.

»Milostljiva!« je vzkliknila in me prijela za roko. Nisem je prepoznala. Morala je biti okoli dvajset let, imela je žive rjave oči in prijazen, porjavel obraz. Čez tanko bombažno obleko je nosila vojaški plašč, bose noge so bile v lesenih coklah.

Sedla je k meni v travo.

»Me milostljiva res ne pozna?«

»Ne ...«

»Jaz sem Janezova hčerka, Micka!« Tisti trenutek sem si v spomin priklicala suhljatega, razcapanega otroka s tanko kitko, ki je izstopala kot podganji rep.

»Lepa si postala, Micka!«

»Kar dobro mi gre. Delam v sirotišnici. Pogosto sem mislila na gospo. Milostljiva so bili tako lepi v sivem krznu, ki se je svetilo kot srebro. Spomnim se vsake obleke, ki jo je nosila milostljiva, in tudi ogrlice ... Zdaj se bo milostljiva vrnila, sem rekla očetu pred kratkim, zdaj ji žandarji ne bodo mogli nič več.«

»Si vedela za to?«

»Oče je pogosto govoril, da je milostljiva morala zapustiti državo. Ko so prihajali žandarji in spraševali, je oče odgovarjal: Ne vemo nič, potuje ...«

»Kako je šlo tvojemu očetu, Micka?«

»Bil je v gozdovih, pri partizanih. Zdaj je invalid in prejema državno pokojnino. Mama šiva v sirotišnici. Jaz bom šla v šolo. Rada bi postala vzgojiteljica.«

»Kaj pa učitelj v Šmartnem – še živi?«

»O, ja, je na Ministrstvu za šolstvo v Ljubljani.«

»In njegov sin – mali Tone?«

»Postal je major v Titovi vojski. Umril je.«

»In moja služkinja, Anka?«

»Ustreljena – fašisti.«

»Se spomniš grofice Buchenstein?«

»Pri sebi je skrivala fašiste in zdaj je zaprta v Zagrebu.«

»In Tonke?«

»Ne.«

»Toda mogoče se spomniš moškega, ki so ga klicali Stevo? ... Bil je vitek in zagorel ... Imel je velike modre oči in že osivela senca ...«

»Ne.«

»Škoda ... nihče se ju ne bo spominjal ...«

»Milostljiva je videti utrujena. Vam prinesem kozarec mleka?«

»Hvala, Micka ...«

Pustila me je samo. Pomislila sem: Tistim, ki jim je bilo dano preživeti, je sedaj res bolje, še posebej mladim. Učili se bodo in sodelovali pri obnovi dežele. To je bilo tisto, kar si je želel Stevo. Njega in njegove sopotnike sem poznala kot samo sebe. Kako je uspelo njim – zatiranim, izobčenim – ustvariti gibanje, ki je ljudem dalo upanje?

Posest Twiordy-Kamen, gozd spodaj ob jezeru in ta stari dvorec so del njihove zgodovine. In zraven sem bila tudi jaz ...⁵

II. DEL

1. poglavje

V začetku retrospektivne zgodbe smo prestavljeni v čas med obema svetovnima vojnama, na posest Twiordy-Kamen, kjer se pripravljajo na zabavo. Prvi gostje se pripelejo z avtomobilom *Fiat* in skupina ljudi, ki se vrača s polja, se razmakne ter po slovensko pozdravi z »dober večer«⁶. Medtem ko se gostje navdušujejo nad glicinijo, ki se vzpenja nad vhodnimi vrati, se lastnica posesti Jelena Vernizani sprašuje, ali naj si nadene diamantno ogrlico. Zaveda se njene vrednosti: z vsoto, ki bi jo dobila, če bi jo prodala, bi pet kmečkih družin lahko živelo eno leto.

Med premišljanjem jo zmoti služkinja Anka, ki ji pride povedat, da umira sin bli-

5 Gusti Stridsberg: *Skuggspel i Jugoslavien*. Albert Bonier Förlag. Stockholm, 1946, str. 7–16. (V nadaljevanju *Skuggspel i Jugoslavien*.)

6 »Dober Vetsjer.« *Skuggspel i Jugoslavien*, str. 20.

žnjega soseda. Jelena steče pomagat in med potjo na robu gozda za trenutek uzre dve postavi – moškega in žensko. Ne sluti, kako pomembno vlogo bosta odigrala v njenem življenju.

Pogovor med skrivnostnima osebamata razkrije, da je moški ilegalcec Stevo⁷, ženska pa dekle, domačinka študentka Tonka, ki naj bi se udeležila zabave in se poskušala približati šefu policije iz Zagreba, zloglasnemu Vidakoviću. Oba vesta, da bo to zelo težko in nevarno, toda njuna naloga je odkriti, ali so zaprti oporečniki še živi; če so, kje so zaprti in ali jih je mogoče obiskati.

Tonka naj bi tudi poizvedela, kakšna oseba je lastnica Jelena Vernizani in kakšen je njen odnos do ilegalnega gibanja. Njena posest ima namreč strateško lego, saj je do avstrijske meje le nekaj kilometrov. Pogovor se dotakne tudi prihajajočih gostov. Med njimi je baron Thorn, ki ga kličejo »baročni baron«, saj povsod po deželi zbira predmete iz tega stilnega obdobja.

2. poglavje

Tonka ne ve, kako naj se čim bolj neopazno približa dogajanju v dvorcu. Čeprav pozna lastnico, s katero sta skoraj vrstnici, se odloči za stranski vhod skozi kuhinjo. Gospodinja jo ima rada in tudi tokrat želi z njo poklepetati o prihajajočih gostih. Še posebej pa jo skrbi, kje se je zadržala Jelena. Tonka ji obljubi, da jo gre iskat.

3. poglavje

Jelena je priča tragični usodi družine – v mračni sobi je mati z umrlim otrokom, stara mati prebira rožni venec, oče prižiga svečo, mala Micka se stiska k Jeleni in čaka, da se bo zgodil čudež. Jelena se zave grotesknosti svoje podobe – sredi bede v večerni toaleti z diamantno ogrlico okoli vratu čaka na razkošno zabavo. Počasi se umika proti vratom in ko ji v zahvalo poljubijo še roko, se vsa

zmedena razveseli Tonkinoga prihoda ter dobesedno pobegne. Med potjo do dvorca jo Tonka previdno vpraša, ali bi se lahko pridružila večernim gostom. Jeleni se zdi njena prošnja drzen in zanimiv izziv, zato jo z veseljem povabi. Zamišlja si presenečene obraze gostov, ko bodo uzrli Tonko; je namreč (samo) hčerka kuharice pri buhenštajnskih, ki se bodo prav tako udeležili zabave.

4. poglavje

Tonka nima primerne garderobe, zato Jelena odpre vse svoje omare in poskrbi zanjo. V ogledalu uzre njeno podobo in zasluti, kaj se skriva za Tonkino prošnjo – rada bi se približala Vidakoviću. Tonka ji potrdi njene slutnje, zato jo Jelena opozori na nevarnosti, ki jo čakajo. Ne skriva resnice. Namigne ji, da je med zaprtimi študenti tudi sin znane družine Branković iz Karlovca, ki ga bo oče s svojim vplivom in denarjem rešil zapora. Svetuje ji, naj vpraša tudi po njem, mogoče bo Vidaković zaradi omembe znane-ga posestnika bolj prizanesljiv.

Ko se Tonka pojavi med gosti, preseneti s svojim elegantnim videzom. Znajde se v družbi z grofico Buchenstein, ki žari s svojim diademom in bogato ogrlico iz rubinov, grofom Thornom, bogatim povzpetnikom Nikolo Marinkovićem in hrvaškim veleposestnikom Saynom. Njihov pogovor razkrije trenja in razhajanja: na eni strani plemstvo s svojimi privilegiji, na drugi logika neizprosnega trgovca; na eni strani Hrvati, na drugi Srbi ... Nazadnje jo Jelena predstavi Vidakoviću, ki Tonko takoj zaprosi za ples. Za klavirjem je grof Codorini, na plesišču je že nekaj parov, drugi s šampanjcem v roki poslušajo anekdote Jeleninega moža Geralda. Jelena je zaskrbljena in z odporom opazuje Vidakovića. Gerald mu od daleč navrže anekdoto o Mačku⁸, a Vidaković se ne da zmesti.

⁷ V noči z 29. na 30. december 1920 je bil v Kraljevini Jugoslaviji sprejet zakon, s katerim je do sprejema ustave bila prepovedana »vsaka komunistična in druga rušilna propaganda«. Poslancem *Komunistične partije Jugoslavije*, ki je na volitvah 28. novembra istega leta dobila 198.736 glasov in s tem 58 poslanskih mest, s čimer je bila tretja največja stranka v državi, so bili mandati odvzeti. Delo komunistov je tako prešlo v ilegalo.

⁸ Vlatko Maček (1879–1964), vpliven hrvaški politik med obema svetovnjima vojnama, naj bi se iz Zagreba odpravil na podeželje, da bi propagiral za kmečko stranko. Ko je po četrte ure zapustil vlak, je sedel v avto, ki ga je čakal, in po kratki vožnji presedel na kmečki voz. Tik pred vasjo se je sezul in se bos odpravil na trg, kjer je imel govor. Ko so ga kmetje zagledali, so zavpili: Živel, naš brat!

Skuggspel i Jugoslavien, str. 44.

V romanu *Mojih pet življenj* je anekdota pripisana Stjepanu Radiću.

5. poglavje

Po plesu Vidaković Tonko povabi na pijačo. Posadi jo na zofo, natoči ji viski in jo pronicljivo opazuje. Z vsiljivo pozornostjo skrbi zanjo ter načne pogovor. Tonka mu pove, da študira v Zagrebu in ga vpraša, zakaj je toliko zagrebških študentov zaprtih. Navsezadnje niso kriminalci, so le idealisti. »Žal,« odgovori Vidaković, »kriminalci so bistveno manj nevarni kot idealisti.« Tonko postane strah, začne dvomiti o tem, ali bo zmogla opraviti svojo nalogo. Toda ne zmede se, ko jo začne spraševati o študentskem časopisu, o ilegalnem glasilu ter o NJEM, ki je vodja gibanja in se skriva pod različnimi imeni. Tonka ironično nazdravi vsem študentom v Jugoslaviji, Vidaković pa jo povabi, da bi že naslednji dan odšla z njim v Zagreb, kjer bo lahko obiskala zapore. Pove pa ji, da se mu bo za to mogoče morala oddolžiti. Tonko zanima, kako, a ji Vidaković ne odgovori.

6. poglavje

Tonka vsebino svojega pogovora z Vidakovićem zaupa Jeleni, ki ni povsem prepričana, ali bo zmogla Vidakovičeva preigravanja, zato ji odsvetuje odhod v Zagreb. Ko spozna, da zanjo ni druge poti, jo poskuša zaščititi. Že dolgo namreč ve, da je Nikola Marinković zaljubljen vanjo in da imata z Vidakovićem mnogo skupnega, zato ga prosi, naj zaradi nje odpotuje v Zagreb in popazi na Tonko. Na vprašanje, kaj bo dobil za to, mu odgovori, da bo mogoče vsaj enkrat v življenju naredil nekaj, od česar ne bo imel nobene koristi.

7. poglavje

Ob petih zjutraj zabava počasi ugaša. Nekateri so pospali na pripravljenih ležiščih, drugi pritajeno šepetajo. Med polspečimi je tudi Claire Dehm, hčerka družine Branković, Jelenina vrstnica. Stari prijateljici obudita spomine na skupno bivanje v zavodu, ki so ga vodile nune in kjer se je bilo prepovedano okopati gol, zato je Jelena v banjo stopila oblečena v zimski plašč. Potem Claire spregovori o bratu Saši, ki je zaprt v Zagrebu in ga bodo naslednji dan izpustili. Oče je za to moral potovati v Beograd, saj

so tam vplivnejši uradniki kot v Zagrebu. Odgovornemu je ponudil cigaretnico in jo položil na mizo (pod cigaretami je bilo tri tisoč dinarjev), potem pa se je za nekaj trenutkov ozrl drugam. Ko je spet spregovoril z uradnikom, cigaretnice ni bilo več. Jelena ironično pripomni, da so se usluge v enem letu zelo podražile; še lepo poprej je za podkupnino zadoščalo dva tisoč; očitno veliko stanejo tudi tajni agenti, ki jih najema policija in jih je več kot tristo.

Ko se približa grofica Buchenstein in oznani, da je treba k maši, nihče ne ugovarja. Moški si poravnajo obleke, ženske pa nanesejo nov sloj pudra, da pred zajtrkom opravijo še neprijetno, a nujno dolžnost. Jelena ostaja doma, saj mora poskrbeti za zajtrk.

8. poglavje

Na začetku poglavja je predstavljena Huda luknja.

»Huda lukna so kmetje imenovali jame v skalnatem odseku ob podeželski cesti do Mislinje. Visoki bori in goščava so skrivali nizek vhod, ki je vodil v črno temo. Otroci so se bali „duhov nesrečnika“, ki je včasih strašil po jamah, in tudi žandarji, ki so iskali pobegle kriminalce, si niso upali vstopiti. V temnih kotih labirinta se je osamljeni moški s strelnim orožjem lahko branil pred dvema ducatoma napadalcev. In pogosto se je zgodilo tako. V mirnejših časih pa je bila Huda lukna vsekakor varno skrivališče za vse, ki se niso bali duhov. Kdor je dobro poznal območje in ni želel, da bi ga videli, se je lahko izognil podeželski cesti, saj je vstopil skozi zadnje, malo znane vhode v gozdu.«⁹

Stevo leži pred Hudo luknjo in čaka Tonko. Medtem razmišlja. O ljudeh, tujih deželah, domu, mogoče ženski? Nič od tega; v mislih ima nov prenosni tiskarski stroj, saj ga gibanje nujno potrebuje. Toda le kje bi našel ljudi, ki bi jim lahko zaupal? Kako neki bi privabil Jeleno Vernizani? Neimenovani, ON, je prepričan, da bi jo lahko pridobili k sodelovanju; knjigarnar v Zagrebu mu je

⁹ Skuggspel i Jugoslavien, str. 63.

namreč povedal, da bere revolucionarno literaturo. Ljudem iz mesta, nedaleč od Twiordy-Kamna, pa se zdi nezadovoljna z življenjem, naveličana in nastrojena proti oblasti. Kdo ve, mogoče pa je le muhasta ... Njena zgodba bi ob razkritju vsekakor bila povsem drugačna od usod ujetih študentov – leto ali dve v zaporu, mogoče izgon; takšnim, kot je gospa Vernizani, na pomoč namreč priskočijo odvetniki in tudi objave v tujem tisku.

Med razmišljanjem ga zmoti Tonka. Poroča mu o večeru z Vidakovičem in prepričana je, da bo zmogla. Stevo pomisli, da bi ji preprečil odhod, hkrati pa se zaveda, da bi jo tudi s tem izpostavil. Daje ji še zadnje napotke o tem, kako naj čim bolj poskrbi za varnost sebe in drugih in naj poskuša izvedeti čim več. Če je kdorkoli med zaslišanjem izdal karkoli, so v nevarnosti vsi. Predvsem pa naj ostane zvesta ideji.

9. poglavje

Jelena izve, da je Vidaković že odpotoval, Marinković pa je še vedno v postelji. Za nameček se v kuhinji ustavita še žandarja, ki povesta, da sta bila vso noč pokonci, saj se v okolici že nekaj časa skrivajo socialisti ali celo boljševiki. Med njimi je posebej nevaren vitek moški temnejše polti, z modrimi očmi in na sencih že rahlo osivel; za pomoč pri uspešnem lovu nanj ponujajo 300 dinarjev.

Marinković končno vstane, in ko mu Jelena ponudi, da ga zapelje do barona Thornaa, kjer naj bi kupil enega od Thornovih starih kipov, ji obljubi, da bo čim prej odpotoval v Zagreb in poskušal izpolniti, kar od njega pričakuje Jelena.

Nikola Marinković se nikoli ni obremenjeval z načeli, bil je vedno na strani močnejšega. Bogastvo si je nakopičil z dajanjem posojil in s trgovanjem. ‚Koristiti vsem in zavajati vse‘ je bilo njegovo vodilo; ljubezen in sovraštvo sta mu bila tuja, ‚biti prijatelj‘ je zanj pomenilo dajati in sprejemati usluge. Srbski patriotizem ga ni omejeval pri finančnem podpiranju Anteja Pavelića in ustašev: »Naj se Hrvati pobijejo med sabo; Srbi bodo imeli od tega samo korist. Navsezadnje so Slovenija, Hrvaška in Črna gora samo kolonije.« Stiki s Pavelićem so mu omogočili tudi

sodelovanje z italijanskimi fašisti, preko katerih pa je svoje finančne interese pri trgovanju s premogom povezal tudi z nacionalsocialisti v Nemčiji. Z denarjem si je kupoval mirno vest, zapravljal ga je na vse mogoče načine. Da je tudi sin ljudstva, je dokazoval s tem, da je delavcem podarjal cigarete, pil z nižjimi uradniki, spal z natakarcami. Med svoje trofeje je želel umestiti tudi Jeleno Vernizani. Zgradil je vilo in jo bogato opremil; vzdušje vanjo pa bi prinesla zanj nedosegljiva ženska. Jelena je spoznal pred nekaj meseci na obali Jadranskega morja. Očitno je vedel za nezvestobo njenega moža; Jelena je celo prepričana, da jo spremlja njegov detektiv, saj se Nikola včasih povsem nepričakovano pojavi na njenih poteh.

Po srečanju s Tonko se Stevo po skrivnih poteh napoti proti šoli v Šmartnem.

»Novo šolsko poslopje se je nahajalo na koncu dolgega topolovega drevoreda, ki je vodil do cerkve in župnišča. Za njo – dva kilometra od Twiordy-Kamna – je bila vas Sv. Martin. Železniška proga je vas razdelila na dve polovici. Vsak dan se je mali ropotajoči lokalni vlak s sopihajočo lokomotivo ustavil pred neugledno postajo, se odkotalil do Turiške vasi in nato do Celja, kjer je med hitrimi vlaki iz velikega sveta potrpežljivo čakal, preden je po dveh urah opravil enako pot nazaj.«¹⁰

Stevo si začasno skrivališče najde pri tamkajšnjem učitelju. Jelena ga dobro pozna, vendar ne sluti, da je med organizatorji ilegalnega gibanja. Ura je ravno opoldne in učiteljeva žena postreže kosilo v spalnici; kje drugje bi jih lahko kdo neprijetno presenetil. S skrivnim delovanjem je seznanjen tudi učiteljev sin Tone, star devet let. Med kosilom Stevu pove, da ga je med odmorom na dvorišču nagovoril žandar in mu ponujal čokolado, če bi bil pripravljen opazovati okolico in mu povedati, ali je kje opazil vitkega temnopoltega, že rahlo osivelega tujca – Hrvata z modrimi očmi. Stevo spozna, da bo moral čim prej zamenjati skrivališče, najverjetneje ga bo našel pri bližnjem kaplanu.

¹⁰ *Skuggspel i Jugoslavien*, str. 83.

V sosednjem prostoru se učitelj pogovarja s kmetom, ki mu pride povedat, da je ena od kmetij spet na dražbi; že dvanajsta v dveh mesecih. Načrtuje, da bi nagnali dražitelja, a mu učitelj to odsvetuje, saj bi to bilo kaznivo. Predlaga mu, da bi vsi, ki bodo prišli na dražbo, to preprosto bojkotirali. Enako svetuje tudi baronu, ki je malo kasneje prišel, da bi od učitelja odkupil staro baročno uro. Prepriča ga s tem, da bi se navsezadnje kaj podobnega lahko zgodilo tudi njemu. Ker je ura potrebna popravila, baron povpraša učitelja, ali pozna koga, ki bi mu jo lahko popravil. Stevo izkoristi situacijo in se predstavi kot učiteljev bratranec Vukić, ki išče začasno delo. Ve namreč, da bi bilo bivanje pri baronu dobro skrivališče. Baron z veseljem sprejme ponudbo.

10. poglavje

Vidaković in Tonka se z avtom vozita mimo Celja in Zidanega Mosta proti Zagrebu. V Zidanem Mostu šofer natoči gorivo, Vidaković pa kupi vino in pomaranče. Tonko zanima, ali bo lahko popoldne že obiskala prijatelje v zaporu. Čeprav bosta v Zagrebu v dobrih dveh urah, ji Vidaković pove, da ima druge načrte; zanjo je rezerviral sobo v hotelu Esplanade. Tonko spet zajameta dvom in strah. V globokem premišljevanju jo zmoti Vidakovićev klic, namenjen skupini Ciganov, ki potujejo z vozom. Z njega skoči Ciganka in mu prerokuje z dlani. Roko ji povsem instinktivno ponudi tudi Tonka in ob pogledu na njeno dlan se Ciganka zresni ter pove en sam stavek: »V Donavo se izlije reka in proti Donavi gre tvoja pot.« Tonka je zmedena. Ko zapeljejo v vas, kjer je tržni dan, zagleda gostilno in cerkev. Odloči se, da bo pobegnila in se skрила v cerkvi. Vidakoviću reče, da se ne počuti dobro, in prosi, da ustavijo. Steče v gostilno, toda ko vidi, kako vsakdanje je vzdušje med ljudmi, si dopove, da bo vse v redu. Tako naroči samo klobaso in kruh ter se odpravi proti avtu, kjer ji Vidaković natoči žganja. Med nadaljevanjem poti zaspi in se zbudi šele v Zagrebu. Ko vstopi v hotelsko sobo, se vrže na posteljo in spi naprej.

11. poglavje

Jelena je pripeljala Marinkovića k baronu Thornu, da bi končno sklenila posel. Baronov dvorec je pravo razstavišče starih umetnin, do katerih je baron vzpostavil poseben odnos; kipe dobesedno personificira. Ko vstopita, se baron ravno pogovarja z na novo najetim mizarjem. Jelena spozna, da je to človek, ki ga iščejo žandarji. Ob pogledu nanj se ji zazdi, da ga pozna že od nekdaj. V njem uzre odsev mnogih upornikov iz preteklosti; spominja jo na novo rojene sanje o boju za svobodo, ki so bile ubite že tisočkrat, a so večne. Jelena ga želi opozoriti na nevarnost, zato barona in Marinkovića prepusti pogajanjem o nakupu, sama pa se z »mizarjem« umakne v delavnico. Vesta, da nimata veliko časa, zato ji Stevo predlaga, da bi se ponovno srečala zgodaj zjutraj naslednji dan na gozdni poti proti Mislinji.

12. poglavje

Jelena se zaveda, da Steva srečuje v obdobju, ko se je lotevala malodušje. Ljudi, ki jih pozna, bi lahko razvrstila med dvoličneže ali sanjače, ki jih je premagala resničnost. Vsi pa so, tako kot sama, povprečneži brez prave vere v karkoli. Kasneje sicer ugotovi, da se je motila o marsikom. Srečanje s Stevom ob nemogoči jutranji uri je zato zanjo nekaj povsem novega. Človek s ponarejeni dokumenti, brez dela, brez rednega dohodka, oropan varnosti; lovijo ga kot kriminalca, pa vendar to ni. Živi brez ljubezni, a je ustvarjen zanjo. Jelena ve, da se je v trenutku zaljubila vanj. Je na pragu prepovedanega, a se počuti povsem varno. Zaveda se privilegija, da jo že vse življenje varuje njeno poreklo.

Stevo ji kasneje pove, da ga je spominjala na radovednega otroka brez predsodkov; na svetovljanko in šolarico v eni osebi, zato ji tenkočutno in počasi razkriva, kako živi devetdeset odstotkov ljudi. Sam veliko potuje – Dunaj, Praga, Berlin, Pariz – in se srečuje z opozicijo v teh deželah. Nekateri sanjajo o liberalizmu, drugi o demokraciji in socializmu. Meje zanj ne obstajajo. Na vprašanje, zakaj je izbral takšno življenje, ji odgovori, da je to del njega; tako kot njegove modre oči. In na vprašanje, zakaj se zanima zanjo, ji razkrije, da ga zanima lega njene posesti.

Je blizu meje in pri njej bi lahko bivali oporečniki, preden bi jih pretihotapili čez mejo v Avstrijo. Na njeni posest bi bilo tudi dosti prostora za shranjevanje prepovedane literature in celo za prenosni tiskarski stroj. Jelena bi z veseljem pomagala ljudem, kot je Tonka, toda moža Geralda in drugih ne bi rada preveč izpostavila. Dogovorita se za ponovno srečanje naslednje jutro.

Kmalu po tem pogovoru Jelena izve, da je Stevo iz Avstrije v Slovenije pretihotapil že na tisoče letakov z vsebino, naperjeno proti jugoslovanski diktaturi. Skrivaj so potovali v kanglah za mleko, vrečah krompirja, zabojih z jabolki, balah hmelja, v kovčkih z dvojnim dnom.

Ko se Jelena vrne domov, Gerald opazi, da je spremenjena, a je ne sprašuje. Zakonca sta sprejela dejstvo, da živita vsak svoje življenje. Sta prijatelja, ki ju družita glasba in literatura; oba sta tesno povezana tudi z dvorcem in s posestjo. Jelena pomisli, da bi se v velikem svetu že zdavnaj izgubila, v tišini slovenske pokrajine in tesnem stiku s prvinsko naravo pa lahko ohranjata svoje dostojanstvo. Jelena je stara trideset, Gerald petintrideset let.

13. poglavje

Tonko prebudi trkanje na vrata. Hitro se uredi in poišče Vidakovića, ki jo že čaka v avli hotela. Želi jo povabiti na vožnjo z avtom, vendar ga Tonka prosi, če bi lahko čim prej odšla obiskat zapornike. Vidaković ji ustreže in ji pove, da so mladega Brankovića že izpuستili, Hribar je menda bolan in je v jetniški bolnišnici, Vidasa pa so poslali v Beograd; tako bo lahko videla le Tomića. Tonka želi obiskati tudi Hribarja, a ji Vidaković pove, da je nezavesten – menda ima visoko vročino.

Tonka si poskuša zapomniti pot do celic. Na vprašanje, ali je zapor poln, ji paznik odgovori, da so zadovoljni »s prilivom«, a da imajo še dosti prostora. Ko vstopi v Tomičevo celico, se mora najprej prilagoditi na temachnost prostora. Preden se začneta pogovarjati, jo Tomić s prstom opozori na možnost prisluškovanja, potem pa izpod ležišča pote-

gne košček papirja in oglja. V nadaljevanju govori eno, pišeta pa si resnico. Tonka tako izve, da so Vidasa ubili, Hribar pa je nezavesten in je med mučenjem oslepel na eno oko. Nihče ni izdal ničesar. Spraševali so jih tudi, kje je ON. Tomić ji pove, da je v Dalmaciji. Časa za pogovor imata samo deset minut, in preden se razideta, Tomić papir raztrga na drobne koščke ter ga poje.

14. poglavje

Nikola Marinković prispe v Zagreb okoli devetih zvečer in takoj pokliče Vidakovića. Ta ga sprva noče sprejeti, ko pa mu ponudi nekaj tisoč din, privoli v srečanje. Njegova vila na obrobju mesta, obdana z negovanim vrtom, je zatemnjena in tiha. Od strežaja izve, da je Vidaković imel obisk in da je dekle jokalo.

Vidaković Nikoli ponudi pijačo in moška začneta meriti moči. Nikola opazi, da je nemiren, zato je prepričan, da je dekle še v hiši. Previdno vzame svojo listnico in jo položi na mizo. Potem omeni dekle, s katero je Vidaković plesal prejšnji večer. Pogajata se o višini odkupnine, a ker Vidaković še vedno okleva, čeku za tri tisoč din doda še bankovec za petsto dolarjev in tako šef policije popusti. Cinično doda, da bi dekle naslednji dan tako ali tako lahko dobil zastonj.

Marinković Tonko najde v sobi na postelji. Oči ima otekle in vročične, kot da je bolna ali opita. Prepričan je, da ne ve, kaj se dogaja okoli nje, zato jo dvigne in odnese do avtomobila ter odpelje v hotel. Obljubi ji, da jo bo naslednji dan odpeljal domov, k Jeleni. Ko jo pride zjutraj iskat, mu povedo, da je že odšla.

15. poglavje

O tem, kaj se je dogajalo s Tonko, izvedo čez štiri dni. Jeleno namreč obišče neznanka in jo prosi, če bi ji lahko pomagala priti do učitelja v Šmartnem, saj ima pismo za Steva. Pove ji tudi vse, kar ji je zaupala Tonka.

Po obisku zopora je Vidaković Tonko odpeljal na daljši izlet, nato pa sta večer preživela v njegovi vili. Tonka je bila sproščena, saj je bila prepričana, da se je vse potreb-

no že zgodilo. Izvedela je, da je Vidaković navdušen gojitelj vrtnic in popotnik. Med pogovorom ji je dotakal pijačo in jo med drugim vprašal, ali že kaj pogreša Slovenijo in moškega z modrimi očmi. Tonka tako spozna, da se zgodba zanjo šele začinja; počuti se, kot bi dobila udarec v glavo in ne more spregovoriti. Vidaković ji pove, da Steva že dolgo zasledujejo, da pa ga lahko reši, saj ve, da je zaljubljena vanj. Izdati mu mora samo, kje se skriva ON. Ko stopnjuje svoje grožnje, Tonka v strahu, da bi Stevo doživel podobno usodo kot njeni prijatelji v zaporu, Vidakoviću pritrdi, da je ON v Dalmaciji.

16. poglavje

Okoliščine za Steva postajajo vse nevarnejše, zato skrivališče za nočna srečanja z Jeleno poišče v soteski blizu Twiordy-Kamna. Ker strme stene onemogočajo spust do dna, si v eno od njih vkoplje komaj vidne, smrtno nevarne stopnice. Jeleni pomaga, da sestopita.

Najprej ji preda Tonkino pismo, ki Jeleno gane do solz; obupana Tonka namreč zaključi s priznanjem, da je izdala in da ji tega razen mogoče Boga nihče ne bo mogel odpustiti. Stevo, razočaran tudi nad sabo, da ji je zaupal takšno nalogo, vztraja pri tem, da je nič ne more opravičiti. Ko ga Jelena vpraša, katera zaljubljena ženska bi ravnala drugače, ji hladno odvrne, da večina, ki pripadajo gibanju. Pri tem omeni sestro Zlato, ki je tri leta preživela v zaporu in tudi med mučenjem ni izdala ničesar. Je partnerka in najtesnejša sodelavka NJEGA, a če bi morala izbirati med idejo in NJIM, ne bi oklevala. Sicer pa je prepričan, da se Tonka skriva pri prijateljih v Zagrebu.

V nadaljevanju prosi Jeleno, da nemudoma odpotuje v Dalmacijo. NJEGA je namreč treba opozoriti, da je izdan. To pa v takšni situaciji lahko naredi samo nekdo, ki policiji ni sumljiv in se lahko nenadzorovano giblje. Pelje naj se do Kraljevice in se potem odpravi do Hreljina. Da ji vse potrebne napotke, ki se jih mora Jelena naučiti na pamet. Jelena ima sprva pomisleke, saj je z domačimi že dogovorjena za srečanje z gosti, a se domisli in napiše pismo, ki naj bi ga ji poslala prija-

teljica. Menda je v Dalmaciji, kjer je zbolela, in prosi Jeleno za pomoč. Jelena je tako opoldne že na vlaku.

Domači so njeno pot sprejeli z razumevanjem, gospodinja je celo prepričana, da se je zapletla v ljubezensko afero. Jelena Dalmacijo dobro pozna, saj jo je obiskala že večkrat, da bi si odpočila. Na vprašanje, od česa, ne bi mogla odgovoriti; toda v navadi je bilo, da si gospe naberejo moči ob morju vsaj dvakrat na leto. Toda tokrat je drugače. Ko se v hotelu v Sušaku vpisuje v knjigo gostov, jo ogovori Nikola Marinković, ki ji je očitno sledil. Najprej ji pove vse o dogajanju pri Vidakoviću in o Tonkinem izginotju, potem pa izrazi željo, da jo spremlja v Kraljevico. Jelena ga zavrne z izgovorom, da mora varovati svoj ugled, in se za srečanje z Nikolo dogovori za naslednji dan.

17. poglavje

Jelena prevzame pogled na Kraljevico in kraški masiv nad njo. Prtljago shrani v pristanišču ter se peš odpravi navzgor proti Hreljinu, vasi visoko nad Kraljevico. Pot po cesti se ji zdi predolga, zato ubere bližnjice čez vinograde in kamnito pokrajino. Ve, da ne sme spraševati po nikomer, in v mislih sledi Stevovim navodilom. Z očmi poišče rumeno hišo z rdečimi polkni, enajsto na desni strani ceste. Pri oknu uzre starejšo žensko v tipični noši in v njenem obrazu prepozna Steva. Brez oklevanja vstopi. Stevova mati je previdna in nezaupljiva. Ko ji Jelena pove, da je ON izdan in da ga je treba odpeljati na varno, v Italijo, ji pove, da so ga pred tremi dnevi aretirali, o Zlati pa ne ve ničesar. Pred odhodom ji naroči, naj poskusijo narediti vse, da GA rešijo. Potem jo objame okoli ramen in jo poboža po licih. Jelena je potrta kot že dolgo ne.

Ko pride v hotel, prelista časopise in v enem najde novico o naplavljenem truplu na bregu Donave. Dekle je bilo svetlolaso, na sebi je imela modro obleko in v vodi je bila že več dni. Jelena pomisli na Cigankin stavek, ki ga je Tonka zapisala v pismu: »V Donavo se izlije reka in proti Donavi gre tvoja pot.«

18. poglavje

Če je Jelena pred tem dogajanjem še imela kakršnokoli romantizirano podobo o življenju revolucionarjev, se je ta zdaj razblinila. Revolucionarno gibanje je tako neromantično kot vojna – boj, umazanija in bolečina. Na eni strani mogočna mašinerija, na drugi ideal, okoli katerega se zberejo neoboroženi, brezpravni ljudje. Lahko je biti pošten in ponosen v zavetju sloja, ki obvladuje mašinerijo. Jelena je prepričana, da njenega upora nihče ne bi jemal zares, saj pripada močnim. Bila bi kot mladi Branković; toda kaj bi bilo s Stevom ali Zlato? Koga še zanima Tonka, ki so jo kot obrabljeno orodje vrgli na smetišče? Koga skrbijo bolečine dalmatinske matere, ki se mora igrati skrivalnice zaradi svojih otrok?

Nemudoma zapusti Kraljevico in po štirinajstih urah neprekinjenega potovanja prispe v Turiško vas. Doma je nihče ne pričakuje, zato najprej skrivaj pokliče barona Thorna in se z njegovim »mizarjem« dogovori za nekaj opravil, potem pa se pridruži večerji. Večer je utrujajoč in Jelena čuti, da ji Gerald ne verjame niti besede; a tudi sprašuje ne.

Na obisku sta mladi Saša Branković, njegova sestra Claire in njen mož Cajetan, ki Saša izmenično dojemata kot mučenika ali izgubljenega sina. Jeleni se zdi, da niti sam ne ve, kaj je. Cajetan pripoveduje o svojem obisku Münchna in se navdušuje nad Tretjim rajhom. Prepričala sta ga disciplina ter konec brezposelnosti in stavk socialistov; tudi teorija o superiornosti arijske rase se mu ne zdi neumna. Ko ga Claire opozori na obsojene katolike, ji odgovori, da je to bila le trenutna stranpot nacionalsocialistov. Sploh pa po njegovem tudi katoliška cerkev ni čisto brez greha.

Gerald in Saša mu seveda nasprotujeta in atmosfera postaja napeta. Ko vstopi strežaj Marko, ga Gerald provokativno vpraša, kaj misli o boljševikih. Marko mu odgovori, da so se kmetje že pogovarjali o tem, kdo bi dobil kak del posesti; on in gospa Jelena bi seveda lahko ostala in bi delala kot vsi drugi. Cajetan se ob tem zmagoslavno nasmehne. Družba se potem odpravi v knjižnico igrat poker, ko pa se odpravijo spat, se Jelena odtihotapi na srečanje s Stevom.

Ko jo objame, se Jelena stisne k njemu in ob tem pozabi na sporočilo, na dolgo pot, preprosto na vse. Kot da je vseh trideset let potovala, da bi pristala tu, kjer je zdaj. Potem Stevo nenadoma odstopi in Jelena začuti njegovo utrujenost ter strah pred tem, kar si želi. O tem, da je ON zaprt v Zagrebu, je že bil obvešččen, o Tonki pa se ne želi pogovarjati. Se pa domisli načrta, kako GA rešiti, in vpraša Jeleno, ali bi sodelovala. Če ju odkrijejo, njega čaka smrt, njo pa zapor; mogoče bi jima uspelo celo pobegniti. Jelena ne želi pokazati, da jo je strah in ga tudi ne zavrne. Če je že vstopila v igro, bo sprejela tudi pravila.

Stevo v temi ne vidi Jeleninega nasmeha. Do jutra imata še tri ure. Pove ji, da je ob njej našel, kar je vse življenje iskal, in da ga je strah te sreče. Njegovo življenje je drugačno, kot si ga predstavljajo mnogi. Ko je v gozdu, ne uživa v naravi, saj mora biti ves čas na preži. Rad ima živali, a če bi imel psa, bi ga ta z lajanjem izdal. Rad se igra z otroki, a bi hitro spregovorili o tujcu. Matere ni videl že štiri leta, in če bi umrla, ne bi mogel na pogreb. A kljub temu sanja. O ljudeh, ki jih ne preganjajo strahovi in skrbi; ki delajo brez naglice in prisile, ki imajo čas tudi za zabavo. O pisateljih, ki jim nihče razen njihove inspiracije ne ukazuje, o čem naj pišejo. O časopisih, v katerih vsak lahko izraža svoje mnenje. O času, ko se človek ne boji več ljudi.

19. poglavje

Jelena prebudi trkanje na vrata. Gospodinja ji pove, da je ura že enajst in da je ob enih kosilo z grofico Buchenstein, potem pa je na vrsti dražba Lampretovega posestva. Jelena je zmedena od vsega; dogovor s Stevom o načrtovani akciji v Zagrebu ji ne da miru. Ko vstopi Gerald, ga prosi, naj ji pomaga odvrniti grofico od sodelovanja na dražbi. Gerald ji obljubi pomoč, hkrati pa ji svetuje, naj se ne izpostavlja preveč, saj bo svoj vpliv potrebovala še kje drugje. Jelena spozna, da je uganil marsikaj. Grofico med vožnjo na dražbo prepričajo vsaj toliko, da ne bo dražila prva.

Ko prispejo na dvorišče kmetije, se Jeleni razkrije vsa tragika kmečkih družin – dra-

žijo kmetijo dobrega gospodarja, ki zna z zemljo, a je nima veliko, primanjkuje mu tudi denarja, zato je zapisan propadu. Na dvorišču se tre ljudi, trije Lampretovi otroci sedijo na stopnicah pred vhodom. Ko dražitelj začne postopek, pred ljudi stopi sedemdesetletni kmet Rojnik in naznani, da nihče ne bo dal ponudbe. Med ljudmi se zaslišijo vzkliki, naj se uradniki vrnejo v Beograd, če nimajo početi kaj pametnejšega, zato se dražba konča predčasno.

Saša Branković se med dogajanjem pogovarja z učiteljem iz Šmartna. Ko je spet ob Jeleni, razkrije, da ve za njeno sodelovanjem z gibanjem. Jelena se spreneveda in šele ko ju poveže učitelj, mu to prizna. Organizacija ima namreč stroga pravila; nihče se ne sme razkriti nikomur, dokler tega ne stori tretja oseba, ki mu organizacija zaupa. Po tem dejanju jima Stevo zaupa zahtevno nalogo, na katero se morata dobro pripraviti.

20. poglavje

Med pripravami se Saša in Jelena pogovarjata tudi o gibanju. Ugotavljata, da je zajelo veliko študentov; med njimi so tudi otroci visokih policijskih in vladnih uradnikov. Jeleno zanima, kaj je pritegnilo njega, sina vplivne in premožne rodbine.

Saša ji pove zgodbo o svojem prijatelju, študentu medicine. Zaprli so ga, ker je pripeval denar za družinske člane izgnanih članov gibanja. Njegova sestra je zaprosila Saša, naj pomaga. Tako se je Saša obrnil na svojega vplivnega očeta in mu poskusil dopovedati, da so družine ostale brez vsakršnih dohodkov in da ženske ne dobijo dela. Dejstva očeta niso prepričala. Po njegovem bi ženske dobile delo, če bi se ločile; sploh pa so to sovražniki države. Sašev sošolec je tako ostal v zaporu. Mati mu je vsak dan nosila hrano; po šestih tednih pa se je paznik naveščal in ji svetoval, naj si prihrani sitnosti, saj so sina že pred dvema tednoma ustrelili.

Dnevi za Jeleno minevajo brez večjih presretov. Z Geraldom živita umirjeno življenje posestnikov in čas s Stevom se ji zazdi kot sanje. Občasno podvomi, ali bo lahko žive-la dvojno življenje. Nekega deževnega jutra

ji učiteljev sin Tone prinese šopek travniških rož in z njim pismo. V njem so le besede: »Jutri ob petih popoldne.«

21. poglavje

Jelena ve, da gre tokrat zares. Najprej pokliče Saša in skupaj pripravita načrt. Med popoldanskim prigrizkom Jelena družini naznani, da se je pokvaril aparat za pripravo masla in da bo morala po rezervni del v Ljubljano. Saša naj bi šel z njo, saj bi menda tudi sam rad nabavil nekaj stvari.

Naslednje jutro se odpeljeta z avtom. V Ljubljani tako v trgovini kot pri kosilu vzbujata pozornost; potrebujeta namreč alibi, kajti dejansko sta namenjena v Zagreb. Jelena pokliče domov in pove, da bo pozna, Gerald pa jo seznanja z dvema novicama: premestili so kaplana, kajti njegove pridige so bile za škofa preveč politične; druga novica pa je pismo Nikole Marinkovića, v katerem napoveduje svoj prihod na Twiordy-Kamen. Očitno je še v Zagrebu, zato Jelena prosi Geralda, naj ga na kakršen koli način prepriča, da gre čim prej na pot; nikakor namreč ne želi, da bi v Zagrebu naletela nanj.

22. poglavje

Jelena in Saša se iz Ljubljane odpeljeta proti domu, toda na robu mesta se ustavi-ta, obrneta avto, zamenjata registrsko tablico in se odpravita proti Zagrebu. Jelena se tudi preobleče in svoje rdečkaste lase potlači pod klobuk. Tik pred Zagrebom Saša izstopi in se napoti proti tramvaju, s katerim se bo zapeljal v mesto. Jelena križari po stranskih cestah ter se nazadnje ustavi pod visokim drevesom, kjer čaka, da bo izpolnila nalogo. Napetost v sebi poskuša ublažiti z recitiranjem pesmi, ki se jih še spomni. Ko do pete ure manjka samo še deset minut, tudi sama odpelje proti mestu, v bližino zaporov.

Saša se medtem najavi pri direktorju zaporov. Zahvali se mu, da so bili strpni z njim, ko je prestajal svojo kazen, in mu pove, da se hoče oddolžiti za to. Pokaže mu zapis v slovenskem časopisu o korupciji in neredu v zagrebških zaporih in mu namigne, da ve, kdo bi lahko bil kriv za to; sam ga je videl v bližnji gostilni v družbi s sumljivimi ljudmi.

To naj bi bil paznik, ki je ta čas dežuren pri glavnih vratih. Direktor tega ne more verjeti na besedo, zato paznika pokliče na zgovor. Ta res prizna, da je večkrat tam, zato ga direktor ukaže pridržati. V tistem trenutku nastane v zaporu pravi kaos, saj ugotovijo, da je nekdo pobegnil. Direktor panično steče na hodnik, Saša pa mu v slovo na mizi pusti listek, da je vesel, da je lahko pomagal in da bo na voljo še kdaj, ko bo imel ustrezne informacije.

V dogodek je vpleten tudi Stevo. Dan pred tem dogodkom je preživel skrit v kleti ob kuhinji. V času večerje sledi dekletu, ki razdeljuje hrano, ter s kloroformom omami paznika, odklene celico in na skrivaj odpelje zapornika. Šele po dobri minuti, ko sta že na ulici, razdeljevalka hrane zavpije, da je ena celica prazna. Pazniki so na nogah, toda pobegla sta že na prostosti. Na vogalu sosednje hiše ju čaka Jelena z avtomobilom in po vnaprej pripravljenem načrtu poniknejo na zagrebške ulice. Ustavijo se šele na podeželju, na dogovorjeni kmetiji. Jelena spozna, da je »pobegli zapornik« Stevova sestra Zlata. Ko poskrbijo zanjo, se Jelena zlomi in začne neustavljivo jokati. Potem zaspi. Pozno zvečer jo Stevo zbudi in ji naroči, naj Zlato odpelje na varno, na Twiordy-Kamen.

23. poglavje

Jelena od Steva terja pojasnilo, saj je bil prvotni načrt povsem drugačen; reševali naj bi NJEGA. Stevo ne more z njima na pot, zato razlago prepusti Zlati, Jeleno pa prosi, naj s Sašem poskrbita zanjo; potrebuje namreč počitek in nego, saj so ji med zasliševanjem poškodovali glavo in zlomili nekaj reber. Ko si bo malo opomogla, jo bodo pretihotapili čez mejo, v Avstrijo. Sam pride na Twiordy-Kamen naslednji dan in predlaga, da se dobita zvečer ob enajstih. Jelena pozno zvečer varno prispe do doma. Malo pred dvorcem jo čaka Saša.

24. poglavje

Zlato skrijeta v gozdu in se dogovorita, da morata vsaj del zgodbe zaupati Gerald. Večino resnice ohranita zase, ker je prenevarna, zato mu povesta, da je z njima pripotovala Saševa trenutna ljubezen, ki je pobegnila

iz ječe in se mora nekaj časa skrivati. Gerald z ničimer ne pokaže, da dvomi o njuni zgodbi, in pomaga Zlato na skrivaj spraviti v hišo. Namestijo jo v najbolj oddaljeno sobo za goste, poslom pa natvezejo, da je v sobi Saša, ki je zbolel in nujno potrebuje mir. Sam bo poskrbel zase, saj ima za sabo štiri leta medicine. Ko Jelena zjutraj pride k njima, Zlata leži na ležalniku ob odprtem oknu, Saša pa sedi ob njej in ji bere. Jeleni se zazdi zrelejši, toda v njem še vedno vidi utelešenje sloja, ki mu oba pripadata, a sta ga oba izdala.

Zlatine oči pod obvezanim čelom so nenaravno velike. S težavo jo prepričata, da spregovori. Njena usta namreč hranijo skrivnosti, ki jih je nemogoče izraziti z besedami. Preprosto pove, da njeno življenje določata ON in organizacija. Ljubi GA, kakor ljubi svojo VERO, ON pa je njena VERA. Je med redkimi, ki ve, kje se skriva ON in kdo je v resnici. Z mnogimi psevdonimi in zgodbami se je že zdavnaj spremenil v skrivnostno senco. Tudi če kdo med mučenjem kaj izda, policija dobiva nasprotujoče si informacije. Iščejo ga tako po Sloveniji kot Hrvaški in Srbiji.

Nazadnje sta se skrivala v Dalmaciji. Kmalu po Tonkini izdaji je policija začela preiskovati tudi kraje v okolici Kraljevice. Zlata in ON sta se zato nameravala oskrbeti s hrano pri Zlatini materi, potem pa bi se ON odpravil proti obali in od tam v Italijo, Zlata pa bi se malo kasneje premaknila na sever proti Zagrebu. S tem bi zasledovalcem zmešala sledi. Žal sta bila izdana in časa je bilo samo še toliko, da je ON pobegnil, Zlata in mati pa sta v kuhinji zabrisali sledi njegovega obiska. Ko so prišli žandarji, so ju začeli zasliševati. Mati je izjavila, da ne ve nič, Zlata pa je v joku povedala, da je tisti, ki ga iščejo, pred tremi dnevi med nevihto utonil na poti v Italijo. Preden so jo odpeljali, je objela mater in jo šepetaje prosila, naj razširi novico, da so odpeljali in zaprli NJEGA. Tako se je med ljudmi spet ustvarila negotovost o tem, kaj je prava resnica. Nasprotujoče novice pa so zmedle tudi zasliševalce in med zasliševanjem Zlate so jo nenehno spraševali, ali je ON mogoče ona.

25. poglavje

Življenje na Twiordy-Kamnu kljub skrivni gostji poteka povsem normalno. Na obisku je Saševa sestra Claire Dehm, prispel je tudi Nikola Marinković. Jelena se ponoči dobiva s Stevom in ob vročih večerih se hladita v bližnjem ribniku. Končno sta si tako blizu, da ga Jelena vpraša, ali jo res ljubi. Stevo pri-trdi. Skupaj pripravita načrt, kako pretihotapiti Zlato čez mejo.

Baron Thorn in Marinković se že dolgo pogajata o ceni za nakup kipa svete Magdalene. Marinkoviću se zdi cena previsoka, zato predlaga, da bi mu za isto vsoto baron predal še dva srednjeveška oklepa. Ko Jelena to sliši, predlaga, da bi oklepa kupila ona in tako bi Nikola kip dobil ceneje. Sicer bi nakup pri baronu lahko opravila sama, a s sosedi načeloma noče sklepati poslov. Za Jelenino ponudbo se seveda skriva načrt – oklepa želi ponuditi Claire, ki naj bi ga podarila možu Cajetanu za rojstni dan. Navdušuje se namreč nad vsem, kar je nemško, in to bi bilo lepo darilo zanj. Claire sprva okleva, a jo Saša in Jelena prepričata; kupčiji ne nasprotuje tudi Nikola.

Zlata je končno boljše, zato jo želijo čim prej spraviti na varno. Saša s sestro Claire odpotuje v Avstrijo, Jelena in Nikola pa se odpravita pozanimat, katere dokumente potrebujejo za prevoz oklepov čez mejo.

26. poglavje

Načelnik urada, ki ga Jelena doživlja kot lutko brez lastnega mnenja, vodeno iz Beograda, najprej omeni gosta na dvorcu Twiordy-Kamen Saša Brankovića in njegovo morebitno vpletenost v pobeg zapornikov v Zagrebu, Jelena pa se spreneveda, da o tem ne ve nič. Ker je z njo tudi Nikola, dober znanec šefa policije Vidakovića, načelnik ne zapleta ter obljubi, da bo nemudoma izdal potrebno dovoljenje za prevoz oklepov v Avstrijo.

Ogrodje za prevoz izdelajo na Twiordy-Kamnu, pri čemer sodeluje tudi Gerald. Noče biti posvečen v skrivnosti svoje žene in politika ga ne zanima, a ogroženemu dek-

tu je treba pomagati; pri odločitvah ga vodi športni duh fairplaya. Zabojeja naredijo dvojno dno; v enem je skrivališče za Zlato, v drugega pa, da bi dosegli približno enako težo, naložijo kamenje. Ker imajo vse potrebne dokumente, na meji brez težav prenesejo zaboja na vozova, ki ob Sašu že čakata na drugi strani, v Avstriji. Saša se Jeleni še lakonično zahvali za »darilo«, pomahajo si in se razidejo.

27. poglavje

Stevo mora za nekaj časa odpotovati. Jelena se poslavlja z mešanimi občutki, saj ne ve, ali se bosta res kmalu spet videla.

Nekaj dni po Stevovem odhodu Jelena iz Šmartna prejme škatlo, v kateri je prenosni tiskarski stroj s pripadajočimi črkami iz svetleče kovine. Vse skupaj skriva v največjo škatlo za klobuke in jo zapre v garderobno omaro. Naslednji dan jo učitelj iz Šmartna vpelje v skrivnosti tiskanja. Jelena besedil ne piše sama, niti jih ne bi hotela, saj je njihov ognjeviti slog v nasprotju z njeno naravo. Nikoli namreč ni bila del »množic«, raba besede »fašizem« se ji zdi že pretirana in tudi »demokracija« ob nenehnem ponavljanju izgublja svoj sij. Letake dvakrat na teden tihotapi v Šmartno. Delo, ki ga opravlja ponoči, ji pomeni izziv in nikoli se ne počuti ogroženo.

Julij je, bliža se žetev in baron Thorn vabi na letno zabavo. Jelena se veseli dogodka, greje pa jo tudi misel, da se Stevo vrača že čez nekaj dni. V evforičnem pričakovanju v novi obleki in diamantih dobesedno žari, kar opazi tudi Gerald. Poljubi jo na čelo in ji z rahlo ironijo navrže, da je bila tako lepa tudi v tistem kratkem obdobju, ko je živela njuna ljubezen. Tik pred odhodom Jelena steče pogledat, ali je zaklenila omaro s tiskarskim strojem. Ker ga ni dala v škatlo za klobuke, ga preprosto dvigne in ob tem se raztresejo črke. V naglici jih pobere in natančno preveri, ali je postorila vse potrebno.

Zabavo pri Thornu kasneje doživlja kot apoteozo neke dobe, ki v sebi nosi prav posebno lepoto – zatemnjena svetloba barvnih luči na grajskem dvorišču; ostare-

li služabniki, ki sprejemajo goste kot stare prijatelje; ženske, ki izžarevajo duhovitost in šarm, a so nedosegljive in nedostopne v svoji koketnosti; posvetni, arogantni moški – ciniki in romantiki hkrati. Jelena ves večer pleše, nagovori jo tudi Nikola. Toda preden se predata glasbi, se Nikola skloni in z roba njene obleke nekaj pobere. Na njegovi dlani se zasvetijo tri drobne črke in Jelena pobledi. Ko jih poskuša vzeti, jih Nikola shrani v žep in odide. Jelena začne razmišljati o tem, ali bi jo Nikola lahko izdal.

Četrty dan po zabavi, ko je že skoraj bila prepričana, da bo vse v redu, jo poišče prestrašena gospodinja in ji pove, da je prišel žandarmerijski poročnik, ki se v knjižnici že več kot pol ure pogovarja z Geraldom. Jelena jo poskuša pomiriti, a ve, da je njenega skrivanja konec, ko zagleda Geralda, bledega kot še nikoli. Preprosto ji pove, da mora še ta dan zapustiti Jugoslavijo. Toliko časa jima je lahko dal poročnik, ki se sicer tudi sam ne strinja z režimom in dejansko občuduje njen pogum. Jelena za trenutek pomisli, da bi ostala, tudi zaradi bližnjega srečanja s Stevom. Toda Gerald jo sooči z dejstvi: če bi ostala, jo bodo zaprli, ogroženi pa bi bili tudi mnogi drugi. Beg v Avstrijo se za oba zdi edina rešitev. Jelena si tako začne pripravljati najnujnejše za na pot, Geralda pa prosi, da velik kovček za klobuke odnese v Šmartno. Gerald, ki pravi, da ga nič več ne more presenetiti, jo objame in spremlja vse do meje. Še prej pa ji v avto položi vejico glicinije in košaro zgodnjih jabolk.

Ko odhaja s svojim avtom, jo spremljajo pozdravi vaščanov, prepričani, da že kot tlikokrat odhaja na obisk. Jelena se ne obrača, v mislih pa se poslavlja od posesti Twiordy-Kamen, gozdov in ... Na meji se zave, kako je njena pot povsem drugačna kot Zlatina, in se sprašuje, ali bi sploh lahko bilo drugače, glede na sloj, ki mu pripada.

III. DEL

Tretji del predstavlja drugi del pripovednega okvira. V njem smo spet postavljeni v leto 1945, in sicer na oktobrsko vojaško parado v Beogradu, na ulice »osvobojenega, porušenega, stradajočega mesta«. Na čelu zmagovite armade so tanki z rdečo peterokrako zvezdo, v njih zagoreli partizani, za njimi konjenica, artilerija in korakajoči vojaki s strojnimi. Navdušena množica spremlja dogajanje. Med njimi sta tudi Jelena in Gerald. Ponovno se srečata po desetih letih in Jelena vidi, da je veliko pretrpel. Pove ji, da se je pridružil partizanom, ki so delovali v nemogočih razmerah, a so vzdržali, ker so verjeli.

Na Twiordy-Kamnu je eno leto delovala bolnišnica. Za ranjence je skrbel Saša, Gerald pa mu je pomagal. Z vozovi, na katerih so prevažali ljudi, pa so tihotapili tudi orožje, zdravila in sanitetni material. Ko so jih po enem letu odkrili, so se umaknili med partizane, dvorec pa so požgali Nemci. Med njunim pogovorom Gerald opazi, da Jelena ves čas bega s pogledom, kot da nekoga išče. Toda zaman, Steva ne uzre nikjer. Nenadoma množica vzvalovi, saj se na tribuni ob generalih in funkcionarjih ter sivolasem Moši Pijadeju pojavi Tito.

»Tam je stala legenda! V svoji maršalski uniformi. Širokopleč, mišičast moški s kodrastimi, osivelimi svetlimi lasmi, z odločnim, drznim obrazom, jasnim prodornim pogledom in čelom pesnika. Ko se je zasmel, je bil nenadoma videti kot prijazen stric. Ko je odgovoril na vprašanje, je bil podoben profesorju. Ko je pozdravil mimoidoče vojake, je izgledal kot vojskovodja. V trenutku si lahko prepoznal različne obraze tega človeka. V čem je bila njegova čarobna moč? V njegovi veri v idejo?«¹¹

Jelena ob Titu opazi žensko in v njej prepozna Zlato. Oblečena je v uniformo visokega oficirja, na prsih ima pripeta mnoga odlikovanja. Jelena se v hipu prerine skozi množico in jo pokliče. Zlata jo prepozna in sestopi s tribune.

¹¹ *Skuggspel i Jugoslavien*, str. 258.

Naslednji odlomek predstavlja konec romana. Zaradi močne sporočilnosti ga objavljamo v celoti.

»Kje je Stevo?« sem jo zasula z besedami.
 »Bi rada vedela?« je vprašala Zlata. »Še vedno, po desetih letih?«
 »Če bi bilo treba – po dvajsetih. Kje je?«
 »Do konca vojne je postal polkovnik in prejel mnogo priznanj. Predlagali so ga celo za generala.«
 »Toda kje je zdaj? Zakaj ga ni tu?«
 »Mislim, da je v Bosni ... tam so še vedno posamezne skupine ustašev. Pred nekaj meseci se je javil prostovoljno.«
 »Stevo, ki je nenehno sanjal o vzpostavitvi novega sveta? Da bi šel prostovoljno v takšno bitko?«
 »Vedno si preveč spraševala in on – on je vedno preveč sanjal,« je odgovorila Zlata z rahlo tresočim glasom. Obotavljajoče je nadaljevala: »Stevo je predolgo živel v kruti resničnosti in bolj je bila kruta, lepše so bile njegove sanje.«
 »Res? Bi rada rekla, da ni več dovolj dober za današnji čas? Ali pa mogoče, da ta čas ni za njegove sanje?«
 »Ne tako glasno,« je rekla Zlata. Pogledala je na levo in desno ter se prepričala, da naju nihče ni poslušal. Umirjeno je nadaljevala: »Zate gre, Jelena! Toliko časa te ni bilo tu ... marsičesa ne razumeš in kdo bi te mogoče napačno razumel. Ne moreš kritizirati, če ne poznaš okoliščin.«
 Z grenkobo sem ji odgovorila:
 »Je prepovedano spraševati o Stevu? Je prepovedano govoriti svobodno? Bi morali prestrašeni hoditi naokrog? Mar ni bil naš cilj vzpostaviti svobodo in odpraviti strah?«
 »Seveda, imaš prav. Toda ne smeš dvomiti, treba je verjeti! Steva ni tu. Tako je najbolje. S sanjami je treba biti previden!«
 »Stevo je govoril: Človek se ne bi smel več bati ljudi!«
 »Izgubljam potrpljenje! Svoboda ne more obstajati brez discipline. Obdajajo nas sovražniki. Še vedno moramo biti pozorni, sumničavi in včasih ostri. Naj bi zdaj, zaradi šibkosti in neumne velikodušnosti, izgubili vse, za kar smo se leta borili s trpljenjem in prelivanjem krvi? Stevo ni razumel, da je svoboda nekaj, kar se mora človek

naučiti; če je treba, s silo!«

Prav ima, sem pomislila, in to je najslabše ... Mar so se vsi borili za sanje? So tisoči najboljših umirali za sanje? Res, kakšne sanje!

»Svoboda obstaja samo v sanjah zapornikov, v hrepenenju zatiranih, v prividih mučenika ... Ali zmagovalci vedo, da ne obstaja?«

Pogled na Zlato me je zbolel. Njene ustnice so bile suhe; izpila jih je žerjavica neizrečenih besed.

»Kdaj se bo vrnil, Zlata?«

»Ko bo spoznal razliko med sanjami in resničnostjo!«

Množica je vzklikala: »Živeli, Črnogorci!«
 Prihajali so Črnogorci, kmetje in kmetice v čudovitih barvnih nošah. Ponosno so nosili zastavo s peterokrako. Njihovi globoki glasovi so monotono zapeli v zboru: »Hočemo Tita, imamo Tita, hvala, Tito! Tito! Tito!«

»Kje je ON?« sem vprašala. »Mogoče bi mi ON pomagal?«

Zlata se je nasmehnila, a njenega nasmeha si nisem znala razložiti.

»ON ne obstaja več. Črnogorci so ti odgovorili: Imamo Tita, hvala za Tita!«

»ON je – Tito?«

»Ali res ne moreš nehati spraševati?«

Zalile so me solze in v obupu sem sklenila roke:

»Moram vedeti, ali je Stevo še živ. Je?«

Zlata je pogledala stran, mimo mene. Skupina polodraslih fantov, starih med dvanajst in štirinajst leti, ki so se s partizani borili v gozdovih, se je bližala ob ploskanju množice. Drobní obrazi so bili postarani, toda njihove otroške oči so sijale v veri. Njihovi mladi glasovi, polni zanosa, so lahko in čisti lebdeli nad začarano množico:

»Mati, povej svojim domačim in vasi, da se tvoj sin bojuje, bojuje za svobodo, mati, umre za svobodo, mati.«

Iztegnila sem svoje roke proti njim.

»Stevo, ti živiš!« sem rekla na glas. Ti si večno prerojene sanje – tisočkrat mrtve – in vendar večno žive!¹²

¹² Skuggspel i Jugoslavien, str. 259–263.

Gusti Stridsberg med prvim in drugim romanom

Roman *Skuggspel i Jugoslavien* je izšel leta 1946, torej eno leto po koncu druge svetovne vojne in 15 let po izidu prvega romana *Zwischen den Zeiten* (1931). Stridsbergova je bila stara 54 let.

Ko je leta 1931 odšla s Hartenštajna na Dunaj, je pisala za *Neues Wiener Tagblatt*¹³ in *Das Neue Wiener Journal*¹⁴ ter že v letu 1932 kot sodelavka *Der Wiener Tag*¹⁵ prvič odpotovala v Moskvo. Po vrnitvi na Dunaj je spoznala »poklicnega revolucionarna« Štefana¹⁶, ki je globoko zaznamoval njeno življenje. Leta 1934 sta oba odpotovala v Moskvo, kjer je Stridsbergova ostala vse do februarja 1937¹⁷, ko jima je s Štefanom končno uspelo dobiti ponarejeni potni list zanjo (pravega so ji ob prihodu odvzeli), da je lahko zapustila stalinistično trdnjavo. Njemu to ni bilo več mogoče. Toda ponarejeni dokumenti so jo na poti pripeljali naravnost v roke gestapa. Rešila sta jo vplivno znanstvo in srečno naključje, tako da je po šestih tednih nazadnje pristala v Švici.

V Pragi si je uredila dokumente, poletje preživela s hčerko, decembra odpotovala v Pariz, že v začetku leta 1937 pa prispela v Španijo, kjer se je kot prostovoljka v španski državljanski vojni priključila mednarodni sanitetni službi. O tem je istega leta napisala knjigo *Kampf dem Tode. Die Arbeit des Sanitätsdienstes der Internationalen Brigaden*¹⁸. Prevzela je tudi uredništvo tednika *Ayuda Medical Internacional*, časnika, namenjenega zdravstvenemu osebju, ki je delovalo v mednarodnih brigadah.¹⁹ Poročala je s fronte, doživljala tragične usode sodelavcev, vojakov in domačinov,

srečevala znane osebnosti. Vsako še tako majhno možnost je izkoristila, da bi dosegla odhod Štefana iz Moskve. Toda zaman. Ko je fašizem v Španiji začel dokončno obračunavati z nasprotniki, se je morala umakniti.

Čakala jo je pot čez Pireneje v Francijo, potem pa Pariz, Antwerpen, Københaven in leta 1938 prihod na Švedsko, kjer se je kasneje navidezno poročila in kmalu ločila. Od leta 1938 do 1948 je bila poročevalka za *Toronto Star*²⁰. Kot tajna agentka Klara, o čemer smo nadrobno pisali v *Odsevanjih 115/116*, je preživela drugo svetovno vojno in vedno znova poskušala ugotoviti, kje je Štefan. Prizadevala si je pridobiti vizo za potovanje v Moskvo, a ji to ni uspelo.

Končno se je kot odposlanica organizacij *Rdečega križa* in *Save the Children* jeseni 1945 odpravila na pot. Jugoslovanskemu *Rdečemu križu* v Beogradu naj bi osebno predala štiri velike zaboje z zdravili in cepivi. Potovala naj bi z ladjo do Finske, z vlakom do Leningrada in Moskve, od tam pa z letalom direktno do Beograda. Stvari so se kasneje zapletale, o čemer podrobneje piše v romanu *Tänk inte med hjärtat* (1966), o katerem bomo spregovorili v eni od naslednjih števil *Odsevanj*. Odgovora, kje je Štefan in kaj se je z njim zgodilo, pa tudi tokrat ni dobila. Zelo pomenljive pa so bile besede švedskega diplomata, s katerim se je srečala v Moskvi: »Mnogo komunistov se je vrnilo domov. Brezštevilne so poslali na različna bojišča, kjer so padli. Še pred vojno pa je Stalin poskrbel, da so najboljše odstranili – kdaj, kje in kako, vedo samo eksekutorji.«²¹ Tudi iskanje v Beogradu ni bilo uspešno, še več – dokončno je spoznala, da je veliko ljudi vedelo, da je bil umorjen, a ji nihče ni hotel povedati.

Iz Beograda se je odpravila proti Sloveniji in se za dva dni ustavila v Karlovcu pri bivšem možu Bernhardu Jirkuju, ki si je tam kot zdravnik ustvaril novo družino. Srečanje s požganim Hartenštajnom pa

13 *Neues Wiener Tagblatt* – dnevnik, ki je izhajal na Dunaju od 1867 do 1945. Po priključitvi Avstrije k Nemčiji ga je nemudoma prevzel nacistični propagandni aparat.

14 *Das Neue Wiener Journal* – dnevnik, ki je izhajal od 1893 do 1939.

15 *Der Wiener Tag* – dnevnik, ki je izhajal od 1922 do 1938. Na dan priključitve so ga prepovedali, urednike pa je gestapo zaprl in deportiral v taborišče Buchenwald.

16 Vilim Horvaj – več o njem v prejšnjih prispevkih.

17 <https://www.vr-elibrary.de/doi/pdf/10.7767/9783205793489-011> [16. 1. 2022]

18 *»Boj s smrtjo. Delo sanitetne službe v mednarodnih brigadah.«* Knjiga je izšla v štirih jezikih.

19 Tednik je izhajal v štirih jezikih: v španščini, nemščini, angleščini in francoščini. Članke je večinoma pisala sama.

20 Kanadski dnevnik v angleščini, ki izhaja od leta 1892. Bil je eden prvih severnoameriških časnikov, ki so ga v nacistični Nemčiji zaradi nasprotovanja nacizmu prepovedali.

21 Gusti Stridsberg: *Tänk inte med hjärtat. Rabén & Sjögren*, Stockholm, 1966, str. 112.

je najbrž bilo identično s tistim, ki ga je v romanu *Skuggspel i Jugoslavien* doživela romaneskna Jelena Vernizani. Po vrnitvi v Beograd je Stridsbergovo čakala še skoraj avanturistična pot domov – na Švedsko.

Obdobje od leta, ko je izdala prvi roman in zapustila Hartenštajn, do izida drugega romana ji je napolnilo življenje z izkušnjami, ki jih najbolje povzema misel: »Njeno ljubezensko življenje se je kosalo z življenjem dr. Živaga, njene pustolovščine z Indiano Jonesom, njene skrivnosti pa z Roso Luxemburg«. ²² In vse to najdemo tudi v romanu *Skuggspel i Jugoslavien*.

Roman *Skuggspel i Jugoslavien* med resničnostjo in fikcijo

Z vsakim romanom stopamo v svet fikcije, zato bi bilo nasilno iskanje vzporednic med resničnostjo in izmišljijo nasilje nad literaturo, toda pisanje Gusti Stridsberg se od romana do romana vse bolj spogleduje z avtobiografskostjo in celo dokumentarnostjo. Avtobiografske poteze so vidne že v prvem romanu – *Zwischen den Zeiten*, osrednja oseba romana *Skuggspel i Jugoslavien* Jelena Vernizani pa je vsaj v okvirni pripovedi preslikava Gusti Stridsberg. Sploh pa – primerjava romanov *Skuggspel i Jugoslavien* (1946) in *Mojih pet življenj* (1961) pokaže, da sta romana zelo tesno povezana; mnoge osebe, ki so v prvem še skrite za izmišljenimi imeni, v drugem nadomestijo resnične, vključno z osrednjo osebo. In tudi mnogi dogodki so v drugem samo predelani in nadgrajeni.

Katera dejstva v romanu *Skuggspel i Jugoslavien* so torej povezana s preverljivimi dejstvi?

Komunistično gibanje v Kraljevini Jugoslaviji je bilo prepovedano vse od leta 1920, zato je prešlo v ilegalo. Ujete pripadnike so mučili po zaporih in mnoge tudi ubili.

Kraljevina Jugoslavija ni zmogla rešiti nacionalnega vprašanja.

Korupcija je prežemala policijo in ura-

dništvo. Propadale so številne srednje in manjše kmetije. ²³

V bližini Hartenštajna – v Guštanju (na Ravnah) – je obstajala močna skupina komunistov. Čez te kraje je potekala pot za ilegalne prebežnike v Avstrijo. »Ta tihotapski kanal je dobro poznal tudi Tito, saj je prek teh krajev odhajal v tujino in se vračal v Jugoslavijo.« ²⁴

Stridsbergova je jeseni leta 1945 prišla v Beograd in obiskala tudi Hartenštajn. ²⁵

Železniška postaja v Turiški vasi in dvorec Hartenštajn sta bila med vojno požgana. ²⁶

Oktober 1945 je bila v Beogradu velika vojaška parada. ²⁷

Bivši mož Gusti Stridsberg Bernhard Jirku je bil po vojni zdravnik v Karlovcu, kjer je tudi umrl.

Resnične osebe v romanu so Tito, Moša Pijade, Ante Pavelić in Vlatko Maček.

Pisateljska domišljija Gusti Stridsberg se je torej razmahnila predvsem v vložni zgodbi, a tudi ta ni povsem brez povezav z osebami in dogodki iz njenega življenja: družabno življenje na Hartenštajnu je bilo zelo živahno; njen zakon z možem Bernhardom je bil bolj ali manj samo še sobivanje; dobro je poznala učitelja v Šmartnem Franca Kavčiča; vsaj dva plemiča, ki ju je poznala, sta imela zavidljivi zbirki umetnin in starin – baron Hans Kometer ²⁸ (1850–1925) z dvorca Pukštajn (Puchenstein) pri Dravogradu

²³ Na primer na nekdanjem gospostvu Puchenstein na Pohorju je bilo v 17. stoletju 22 kmetij, od katerih se je do 30. let 20. stoletja obdržala samo ena. Vse drugo so pokupili lesni trgovci. Več v: Pavle Blaznik: *Enote individualne posesti. V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, 1. zvezek. SAZU, Inštitut za zgodovino. Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1970, str. 179.*

²⁴ Miro Simčič: *Tito brez maske. Mladinska knjiga, Ljubljana, 2007, str. 222.*

²⁵ *Tänk intje med hjärtat*, str. 126.

²⁶ »V času tretjega Pohorskega bataljona, ki so ga ustanovili v začetku oktobra 1943, je bila najpomembnejša akcija na širšem šmarškem območju požig železniške postaje Turiška vas /.../« Marjan Linasi: *Šmartno z okolico v času nacistične okupacije in protinacističnega odpora 1941–1945. V: 900 let Šmartna pri Slovenj Gradcu 1106–2006. Mestna občina Slovenj Gradec in Vaske skupnosti Šmartno, Legen in Turiška vas. Šmartno pri Slovenj Gradcu, 2006, str. 251.*

²⁷ 20. oktobra 1945 je bila v Beogradu proslava z veliko vojaško paradjo ob obletnici osvoboditve Beograda.

https://sr.wikipedia.org/sr-el/Vojne_parade_JNA [5. 2. 2022]

²⁸ Pomemben del Kometrove zbirke so bili orožje in oklepi. Več v: Tomaž Lazar: *Baron Hans Kometer in njegova zbirka starin z dvorca Pukštajn. Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino, Ljubljana, 2015, št. 2, str. 293–318.*

<https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-4BZWE7V4> [7. 2. 2022]

²² <https://www.amazon.com/Six-Lives-Gusti-Stridsberg-Incredible-ebook/dp/B085BX16GG> [9. 1. 2022]

in baron Heardtl, imenovan baron Bubi, z gradu Turn pri Velenju.

Tudi nekateri drugi liki spominjajo na resnične osebe – na primer zaprti Vidas bi lahko bil preslikava hrvaškega komuniste Božidarja Vidasa Vuka²⁹. Mnoge pa je v svojem naslednjem romanu *Mojih pet življenj* razkrila kar sama: za okrutnim vodjem zagrebške policije Ivanom Vidakovičem se skriva resnični Janko Bedeković³⁰; srbski trgovec Nikola Marinković je dejansko Nikola Momčilović³¹. Tudi že skoraj mitski revolucionar, ki ga poimenuje z ON, NJEGA, NJEMU ..., je na koncu romana z očitnim zadržkom in razočaranostjo poimenovan: »ON je – Tito?«

Največja uganka pa je seveda osrednji moški lik Stevo. Če lahko sklepamo, da je roman *Skuggspel i Jugoslavien* izšel kot odmev na brezupne poskuse Gusti Stridsberg, kako razvozlati enigma o Štefanovi usodi, in kot izraz deziluzije ob praznjenju idealov, ki so gnali predvojne revolucionarje, idealiste, bi v Stevu lahko uzrli Štefana. Njegova zgodba je namreč skoraj identična tisti, ki jo kasneje predstavi v romanu *Mojih pet življenj*, le da je tokrat postavljena v Mislinjsko dolino in v čas, preden je sama odpotovala v Moskvo. Tudi ime Stevo je samo druga oblika imena Štefan.

Kako bi torej revolucionar Vilim Horvaj – znan tudi kot Milan Belić ali Stepan Antonović Švarcman – lahko tako usodno posegel v življenje naveličane posestnice, da mu je v svojih romanih namenila tako pomembno vlogo? Odgovor niti približno ne more biti enoplasten; preprosto je treba

prebrati njene romane in odkrivati, kaj vse se zgodi, ko trčita dva na videz nezdržljiva svetova. In ko se zgodi Ljubezen. Zagotovo pa je ob njem našla to, kar jo je ubranilo pred utopitvijo v povprečnosti in samozadostnosti sloja, ki mu je pripadala. Navsezadnje je tudi epizodo o skoraj jamesbondovskem reševanju osebe iz zagrebškega zapora najverjetneje povzela po njegovi lastni izkušnji.

Ko so Horvaja leta 1929 ponovno ujeli in mu je grozil zapor, so ga njegovi tovariši rešili. Vodja akcije je bil Štefek Cvijić³². Horvaj se je v zaporu srečal s svojo »sestro« Agato Oreški³³, po pogovoru pa odšel s stražarjem. Na hodniku je eden od udeležencev akcije stražarja zasul s pekočo papriko, a ker to ni pomagalo, mu je zagrozil, da ga bo ubil, če ne izpusti ujetega. Stražar se je vrgel na tla, ostali pa so stekli na prosto, kjer jih je že čakal avtomobil. Takoj za vogalom je Horvaj izstopil in se začel nevpadljivo sprehajati z Agato Oreški. Do večera sta po zagrebških ulicah igrala vlogo brezskrbnih ljubimcev. Na večer so ponju prišli trije taksiji – v prvem in tretjem je bilo oboroženo spremstvo, drugi pa je bil namenjen njima. Odpeljali so ga na varno k materi enega od tovarišev. Deset dni po pobegu iz zapora je dobil lažne dokumente in pobegnil v tujino. V odsotnosti so ga obsodili na petnajst let stroge zaporne kazni.³⁴

Težko bi rekli, da je Stridsbergova Vilima Horvaja resnično spoznala med svojim bivanjem na Hartenštajnu; nekaj namigov pa nam vendarle omogoča sklepati, da ji vsaj delovanje ilegalne organizacije pred odhodom na Dunaj in kasneje v Moskvo ni bilo neznano. V romanu *Skuggspel i Jugoslavien* namreč omenja kaplana, ki so ga premestili zaradi kritike oblasti. Je torej poznala »rdečega« duhovnika iz Šmiklavža pri Slovenj

29 Božidar Božo Vidas – Vuk (1894 Hreljin–1931 Ruše), ključavničar in član *Centralnega komiteja KPJ*. Kot revolucionar je potoval v ZDA, Kanado, Kubo, Mehiko, Sovjetsko zvezo; ujeli so ga v domačem Hreljinu, ko je pomagal ustanavljati sindikat za mornarje, mučili v zaporu v Zagrebu in nazadnje ubili.

https://hr.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%BEO_Vuk_Vidas [9. 2. 2022]

30 Upravnik policije v Zagrebu v letih od 1924 do 1926 ter 1929 do 1935 je bil Janko Bedeković (1885–1938), znan po neusmiljenem preganjanju političnih oporečnikov ter po mučenju med zaslišanji. Še posebej kruto se je znašal nad komunisti.

https://hr.wikipedia.org/wiki/Janko_Bedekovi%C4%87 [9. 2. 2022]

31 Nikola Momčilović – srbski trgovec in od leta 1938 lastnik rudnika premoga v Starem Golubovcu v bližini Krapine. Več v: Siniša Lajnert: *Željezniška infrastruktura rudarskih poduzeća (1918–1941)*.

<https://hrcaak.srce.hr/file/166554> [9. 2. 2022]

32 Stjepan Cvijić Štefek (1905–1938) – hrvaški revolucionar in komunist, vodja *Komunistične mladinske internacionale* in med najvidnejšimi predstavniki leveice med obema vojnama. Skupaj z bratom in drugimi jugoslovanskimi komunisti so ga ubili med veliko stalinistično čistko v SZ.

33 Agata Oreški Jaga (1906–1991) – hrvaška komunistka in revolucionarka. Edina ženska iz Jugoslavije, ki je preživela stalinistični gulag. V Jugoslavijo se je vrnila leta 1947, kjer so jo prepustili samo sebi. Dolgo je molčala in spregovorila šele sinu, ki je po njeni smrti objavil njene spomine v knjigi *Sibirski pečat*

34 https://sh.wikipedia.org/wiki/Stjepan_Cviji%C4%87 [9. 2. 2022]

Gradcu, kasnejšega partizanskega duhovnika Jožeta Lampreta? Zanimivo je tudi, da se junakinja prvega romana *Zwischen den Zeiten* (1931) med vsemi ljubljanskimi hoteli znajde ravno v Švicariji; na isti lokaciji je bil namreč zgrajen hotel Tivoli, ki je bil tesno povezan z delovanjem prvih komunistov na Slovenskem. Sploh pa – Jelena iz romana *Skuggspel i Jugoslavien* je bila prisiljena zbežati zaradi nevarnosti, da jo zaprejo zaradi sodelovanja z ilegalno organizacijo. Dobesedno pobegnila je tudi Gusti Jirku – res samo zaradi tega, da najde samo sebe?

Roman *Skuggspel i Jugoslavien – Igre senc v Jugoslaviji* (1946) nam torej, podobno kot vse, kar je povezano z Gusti Stridsberg, odpira nova in nova vprašanja. Veliko epizod in oseb iz tega romana se namreč ponovno pojavi v njenem naslednjem romanu *Mojih pet življenj* (1961). Časovna distanca med izidom obeh romanov ter izkušnje, ki jih je doživela med obema romanoma, pa so pisateljici očitno omogočile prečiščen pogled na vse, o čemer je želela spregovoriti.

V času med prvim in drugim romanom je namreč Stridsbergova med zaslišanji s preiskovalci švedske obveščevalne službe doživela pravo dramo, med katero se je razkrila njena vloga tajne agentke NKVD med drugo svetovno vojno. Po pripovedovanju preiskovalca Otta Danielssona je roman *Mojih pet življenj* celo odsev številnih ur zasliševanj in pogovorov. Stridsbergova je zasliševalcem povedala mnogo, toda marsikaj je obdržala zase. Tako sta se od enega do drugega romana obrusila tudi aktivistični zanos in vera v večno žive sanje o boju za svobodo, s katerima se zaključí roman »*Igre senc v Jugoslaviji*« in s katerima se poistoveti tudi Jelena Vernizani ter tako premaga boleče razočaranje ob spoznanju, da je Stevo izgubljen, da ne spada v resnični svet, kjer je »svoboda nekaj, kar se mora človek naučiti; če je treba, s silo«.

Mogoče je tudi zato roman »*Igre senc v Jugoslaviji*« prešel med sence. Ko sem namreč iskala romane Gusti Stridsberg v antikvariatih, sem z relativno lahkoto nabrala vse, zataknilo pa se je ravno pri tem.

Preprosto ni ga. Obstaja nekaj redkih izvodov v knjižnicah – Stockholm, Groningen, New York, Jeruzalem, Beograd in mogoče še kje. Zakaj je poniknil, lahko samo ugibam. Kot velja tudi za fotografijo, objavljeno avgusta 1945 v *Svenska dagbladett*, na kateri je Stridsbergova leta 1945 skupaj z jugoslovanskima komunistoma – vojaškim atašejem v Stockholmu Slobodanom Čekićem ter uslužbencem na ambasadi v Oslu Momčilom Ješićem³⁵, za katera se je izkazalo, da sta se v letih jugoslovanskega spora z informbirom zavzela za stalinistično pot. Je bilo torej leto 1946 še čas, ko je kljub Štefanovi zgodbi še verjela v ideje velikega sovjetskega brata ali pa je že takrat spoznala, da so idealisti tudi v novi svobodi nezaželeni in se jih je treba preprosto iznebiti, še več – celo zabrisati spomin nanje?

Ko se je po dvajsetih letih v romanu *Tänk inte med hjärtat* (1966) ponovno dotaknila teh časov, je njen pogled na dogajanje že zbistren: »Moskva je požirala svoje otroke«, odnosi med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo so bili skrhani, saj se nihče ni znašel »v skrivnostnih usmrčitvah najboljših, najzaslužnejših Jugoslovanov, ki so v Moskvi postali žrtev stalinistične norosti – ja, ti odnosi so bili v tem času pajčevine in so se skrivali pred ljudmi, kolikor so se lahko«.³⁶

Na zadnji strani ovitka romana *Skuggspel i Jugoslavien* lahko preberemo:

»Neposreden povod za nastanek romana *Skuggspel i Jugoslavien* je Gusti Stridsberg dobila jeseni 1945 med obiskom v Jugoslaviji. Njena stara domovina ji je razkrila svoj obrabljen in opustošen obraz. Nemška okupacija in medsebojni prepiri so v njej zapustili globoke sledi in njen nekdanji dom, zbombardirana ruševina, je stal tam kot spomenik nečemu, kar sodi v nepreklicno preteklost.

³⁵ Slobodan Čekić in Momčilo Ješić sta bila med sodelavci časopisa *Za socialističku Jugoslaviju*, ki je izhajal v Moskvi okoli leta 1949 in je med sporom z informbirom podpiral stalinistično usmeritev Jugoslavije.

³⁶ *Tänk inte med hjärtat*, str. 132.

*Roman Skuggspel i Jugoslavien je vznemirljiv in romantičen prikaz boja za svobodo, ki ga demokratična Jugoslavija vodi že več kot petnajst let. Za sanjsko, napol neresnično ljubezensko zgodbo, za številnimi utrinki požrtvovalnega dela borcev za svobodo želi roman podati sliko o dolgi poti nesrečnih in zatiranih ljudi proti demokraciji in svobodi.*³⁷

Če pustimo ob strani netočen podatek o tem, kako je končal dvorec Hartenštajn in se osredotočimo na vsebino drugega odstavka, moramo reči, da je Stridsbergova dobro poznala »požrtvovalno delo borcev za svobodo«, toda že z naslovom romana *»Igre senc v Jugoslaviji«* nam je sugerirala, da se zna pot »proti demokraciji in svobodi« oddaljiti od idealov tistih, ki so jo tlakovali in ki so postali sence – zaradi tistih, ki so delovali kot zlohotne sence. Ko je treba v svobodi šepetati ali biti celo tiho, je konec vsakega idealizma. Vprašanje je le, kdaj je Gusti Stridsberg z njim resnično obračunala in ali ga je kdaj sploh posvojila.

³⁷ *Skuggspel i Jugoslavien*, zadnja stran ovitka.

Peter Hergold, *Solsticij*, 2021, akvarel, 50 x 64 cm

Barbara Pori

Kratka proza v reviji *Odsevanja* med letoma 1990 in 2019

ESEJISTIKA

V pričujočem magistrskem delu z naslovom *Kratka proza v reviji Odsevanja med letoma 1990 in 2019* sem se ukvarjala s kratko prozo, ki je bila objavljena v reviji *Odsevanja: revija za leposlovje in kulturo*. V reviji sem se osredotočila na kratko prozo, ki je bila izdana v številkah med letoma 1990 in 2019.

Kriterij za takšno časovno zamejitev je prelom desetletja leta 1990 in tudi spremembe na družbenopolitičnem področju, saj se je takrat začelo postopno osamosvajanje Slovenije. V obravnavo sem vključila kratkoprozna dela, ker je večina del, objavljenih v reviji, kratkoproznih. Obravnava je zajemala 63 avtorjev in avtoric, ki so v tem obdobju objavljali v reviji.

Namen je bil predstaviti revijo *Odsevanja* in kratko prozo, ki je najbolj zastopana prozna literarna vrsta v reviji. Prav tako je bil namen tega dela predstaviti avtorje, ki so v tem obdobju objavljali v reviji, saj so pogosto potisnjeni ob rob slovenske literarno-zgodovinske obravnave. Nekatera dela avtorjev so bolj poznana, nekateri avtorji pa se s svojimi besedili šele uveljavljajo v širšem slovenskem prostoru.

Uporabljala sem predvsem metodo analize in sinteze pri razčlenjevanju kratkoproznih del, pri motivno-tematski analizi ter jezikovno-slogovni analizi, in interpretativno ter opisno metodo, ki sem ju uporabila pri zapisovanju lastnih ugotovitev in interpretacij ob analizi literarnih del.

V teoretičnem delu sem razložila osnovne pojme, ki so mi pomagali pri literarnoteoretski analizi literarnih del. Nato sem podala osnovne informacije o reviji in njenem nastanku. Sledila bo analiza kratke proze, pri kateri sem se opirala na strokovno literaturo Janka Kosa (*Literarna teorija*, 2001), Alojzije Zupan Sosič (*Teorija pripovedi*, 2017), Matjaža Kmecla (*Mala literarna teorija*, 1995), Blanke Bošnjak (*Premiki v sodobni slovenski kratki prozi*, 2005), Marjana Dolgana (*Pripovedovalec in pripoved*, 1979) idr. Pri analizi kratke proze sem pozornost posvečala snovi, temam, motivom, literarnemu času, literarnemu prostoru, literarnim osebam, pripovedovalcu in jeziku ter slogu. V sklepnem delu pa sem povzela svoje ugotovitve.

Odsevanja: Revija za leposlovje in kulturo

Odsevanja so naslednica *Odsevov* (1966). Prvo številko *Odsevanj* so izdali Občinska kulturna skupnost in Zveza kulturnih organizacij Slovenj Gradec v sodelovanju z Literarnim klubom Slovenj Gradec, in sicer 15. junija 1979. Ustanovitelji revije so bili Tone Turičnik, Andrej Makuc in Niko R. Kolar. Uredniški svet so sestavljali Martina Korošec, Marjana Vončina, Ferdo Fišer, Andrej Šertel, Bojan Jus, Mirko Krevh, Mirko Tovšak, uredniški odbor pa Niko R. Kolar (glavni in odgovorni urednik), Andrej Makuc (poezija in dramatika), Tone Turičnik (proza), Risto Stojanovič (esejistika), Vladimir Verdnik, Ksenija Zmagaj. Likovni urednik je bil Karel Pečko.

Do sedaj so se zvrstili štirje glavni uredniki, in sicer Niko R. Kolar, Tone Turičnik, Blaž Prapotnik in Andrej Makuc.

Sprva so želeli, da bi revija izhajala štirikrat letno, vendar tega niso uresničili. Načeloma izhaja enkrat oziroma dvakrat letno, le leta 1980 so uspeli izdati tri številke. Časopis oziroma revija je izhajala vse leta, le v letih 1983, 1984, 1986 ni izšla nobena številka. Leta 2009 so izdali jubilejno številko (73/74) ob tridesetletnici, ki je bila tudi najobsežnejša in je obsegala kar 100 strani. Za izdajanje časopisa so se odločili zaradi potrebe po širšem in izčrpnem obveščanju o kulturnih vprašanjih v občini ali širše in zaradi povečanega števila pišočih in njihove želje po predstavitvi lastnih besedil. Zastavili so dovolj širok koncept, ki je odprt različnim kriterijem in vključuje različne leposlovne in kulturne delavce, kot npr. glasbeniki, likovni ustvarjalci, arheologi, arhitekti, organizatorji ljubiteljske dejavnosti itd.

Uredniki so v uvodnem nagovoru bralcem pojasnili odločitev za nastanek *Odsevanj* in njihov namen:

»*Odsevanja bodo torej časopis, namenjen vsem oblikam in leposlovnim smerem, uredništvo se bo trudilo za kvalitetno rast, za kritično oceno in kulturno polemiko pa esejistiko in kroniko, hkrati bo upoštevalo tudi novinarske zvrsti – članek, razgovor, poročilo in še kaj. Vrednost časopisa merimo tudi po slikovnem gradivu – predvsem ustvarjalnost bomo skušali predstaviti prav na tak način.*

Prepričani smo, da bodo Odsevanja našla najširšo podporo med pišočimi in drugimi kulturnimi in javnimi delavci, posebej pa širok odmev med bralci, ljubitelji, ustvarjalci in poustvarjalci kulturnih vrednot.» (Odsevanja 1979/1: 1).

Odsevanja so začela izhajati leta 1979 kot časopis za leposlovje in kulturna vprašanja, od leta 1998 (številka 31/32) pa kot revija za leposlovje in kulturo. S spremenjenim podnaslovom se je spremenila tudi fizična oblika časopisa. Prva sprememba oblike je bila leta 1987, ko je časopis dobil revijalno obliko. Leta 1998 (številka 31/32) pa se je zgodila večja vsebinska in celostna grafična prenova, za katero je poskrbel večletni tehnični in takratni glavni urednik Blaž Prapotnik. S tem dokončno definirajo dva sklopa (leposlovje in kultura). Leposlovje zajema poglavja, kot so poezija, proza, dramatika in esejistika (recenzije knjig in intervjuji z literarnimi avtorji), literarni portret (predstavitev besednega ustvarjalca), kulturni del pa zajema poglavja, kot so intervju, likovni portret (predstavitev koroškega likovnika in reprodukcije njegovih del), film – predstavitev zanimive osebnosti v nizu fotografij s spremnimi besedili – in kronika kulturnih dogodkov ter zgodovinski prispevki. Prav tako pa v reviji objavljajo članke s področja glasbe, likovne umetnosti, oblikovanja, zgodovine, etnologije ipd. Kot založnik se reviji leta 2001 pridruži tudi Založba Cerdonis.

Leta 2001 je bilo ustanovljeno *Kulturno društvo Odsevanja*, ki postane poleg JSKD in Zveze kulturnih društev Slovenj Gradec glavni nosilec izdajanja revije.

Revija izhaja v nakladi med 350 in 800 izvodi in se večinoma prodaja naročnikom, ki živijo na Koroškem.

Analiza kratkoproznih besedil

V reviji so najpogosteje zastopane novele, kratke zgodbe in črtice, zato sem jih s pomočjo različnih literarnih teorij in literarne zgodovine podrobneje definirala.

Novela

Kos v *Literarni teoriji* (2001) opredeljuje novelo kot krajšo ali srednje dolgo pripoved, ki je epska in po notranjem stilu dramatična, v njej je strnjena motivika z enim samim osrednjim dogodkom in malo osebami ter izrazitim sklepom (prav tam: 168–169).

Pripovedovalca zanima predvsem usodna, pomembna situacija, sredi katere se je osrednja literarna oseba znašla in ta situacija sporoča nji-

hovo usodo (Kmecl 1995: 285).

Zupan Sosič (2017) umešča novelo med kratko zgodbo in roman, ker je daljša od kratke zgodbe in krajša od romana. Vsebuje neverjeten, nenavaden dogodek, ki je napet in dramatičen. Navadno je v ospredju en dogodek ter ena ali dve književni osebi. Dogajanje je omejeno v prostoru in času, zadnja sprememba v dogajanju pa vodi k presenetljivemu, a logičnemu sklepu (prav tam: 226–227).

Bošnjak v delu *Premiki v sodobni slovenski kratki prozi* (2005) določi tri tipe novele in se ob tem opira na Olgo Virsky. Prvi tip novele je opisna novela, za katero je značilna določena atmosfera, vzdušje, ki obvladuje in podreja ostale elemente novele. Drugi tip je novela z izpostavljenim značajem, karakterjem, v kateri so posamezni elementi in celotna struktura podrejeni karakterizaciji, ki je bistven element (ločimo dinamične in statične novele). Tretji tip novel pa je novela dejanja, akcije, v kateri je subjekt označen že na začetku in se dogajanje začne *in medias res* (ločimo novele s skrivnostno zasnovo, novele, ki izhajajo iz napake in novele, grajene iz dveh ali več vzporednih dejanj) (prav tam: 17–25).

Kratka zgodba

Kos (2001) definira kratko zgodbo kot krajšo, dramsko osredotočeno na en dogodek, v kratkem časovnem obdobju in na omejenem prostoru, z nepričakovanim razpletom. Motivika je sodobna in je lahko ljubezenska, grozljiva, kriminalna, socialna. Kot začetnika določa A. E. Poeja (prav tam: 169).

Zupan Sosič (2017) navede značilnosti kratke zgodbe, ki jih povzame po Alenki Žbogar. V kratki zgodbi sta začetek in konec odprta, značilen je epski pripovedni slog, osebe in dogodki niso motivirani, kar vodi v skrivnostnost, po obsegu je krajša od novele, prikazuje izsek iz življenja in se omejuje na določene trenutke. Gre za enotnost in celovitost vtisa, enega dogodka, prostora in časa ter usmerjenost zgodbe h koncu. Prisotno je jezikovno namigovanje (prav tam: 228–229).

Bošnjak se v delu *Premiki v sodobni slovenski kratki prozi* (2005) navezuje na številne avtorje, in sicer na Trusslerja, ki pravi, da je kratka zgodba v primerjavi z novelo to, kar so fotografije s filmom, kar pomeni, da v kratki zgodbi opazujemo omejen horizont dogodka in ne celega niza dogodkov. Prav tako se navezuje na Virka, ki pravi, da se kratka zgodba navadno konča odsekano in ni fabulativne zaokrožitve. Povzema tudi Kusteca, ki razločuje med anekdotično (začetek, sredina in zaključek) in epifanično (ne raz-

vije fabule, le občutki, čustva) kratko zgodbo. Zaključni, da je dolžina kratkih zgodb relativna, vendar obsega le nekaj strani, tako da jo bralec prebere v enem zamahu, osebe niso podrobno karakterizirane, notranji stil je liričen, dogajanja in oseb ni veliko, prevladuje prvoosebni pripovedovalec, zaključki pa so odsekani (prav tam: 25–29).

Črtica

Po Kosu (2001) je črtica, ki jo imenuje tudi skica, najkrajša zvrst pripovedne proze, ki je v osnovi epska, preprosta, fragmentarna, omejena na droben dogodek, položaj ali razpoloženje literarne osebe in je približek pesmi v prozi (prav tam: 169). Kmecl (1995) navaja, da je črtica bežno, naglo navržena beležka oziroma zaris, ki je lahko osnutek daljšemu besedilu. Je kratka pripoved, ki je zavestno fragmentarna in skrajno subjektivizirana (prav tam: 289–290).

Kratka proza v reviji *Odsevanja*

V sledečem poglavju sem predstavila in analizirala dela avtorjev in avtoric, ki so svoja kratkoprozna dela objavili v reviji med letoma 1990 in 2019. Poglavje zajema naslednje avtorje in avtorice: Anja Benko, Bogomir Celcer, Janko Čeru, Slavka Dragolič, Drago Druškovič (Rok Arih), France Filipič, Gregor Fras, Bernard Globočnik, Jeremija Grand, Granda, Danijela Hliš, Stanko Hovnik, Anita Hudl, Simona Jerčič Pšeničnik, Tomo Jeseničnik, Janez Jurič – Vančy, Katja Kernjak, Mateja Kljajič, Tatjana Knapp, Darja Kniplič, Marjan Kolar, Patrik Kolar, Niko R. Kolar, Irina Kralj, Janez Križan, Martin Kuchlig, Nik Lebar, Sandra Lehin, Matjaž Lesjak, Andrej Makuc, Anka Matvoz, Marjan Mauko, Janko Messner, Drago Milošević, Primož Mlačnik, Rudi Mlinar, Gorazd Mlinšek, Maša K. Okorn, Marija Omulec, Majda Ortan, Vinko Ošlak, Peter Petrovič, Klemen Pisk, Blaž Prapotnik, Jani Rifel, Barbara Rotovnik, Silva Sešel, Barbara Simoniti, Slavko Skarlovnik, Jerica Smolčnik, Aleksandra Stermec – Perovec, Janez Švab, Aleš Tacer, Tone Turičnik, Jože Vačun, Vladimir Verdnic, Franc Vezela (Zlatko Verzelak), Tim Wüster, Lin Yutang, Martina Zajc, Janez Žmavc, Jurij Žmavc, Vlasta Žvikart Zaveri.

Anja Benko je črpala snov za svojo črtico z naslovom *Gora upanja* iz doživljanja posameznika. V ospredju je zakonsko življenje, ki ni več barvito in srečno, kakor na začetku. Tema črtice je medsebojni odnos med možem in ženo. Odnosi so se v zakonu razrahljali, vezi niso več tako močne in pogovor med zakoncema ne steče več. Prvoosebni pripovedovalec vidi rešitev le v loči-

tvi, vendar se sprašuje, kaj si bo okolica mislila o tem dejanju, saj imata z ženo še odraščajočega sina. Osrednji motiv je motiv nesrečnega zakona. Zgodba je napisana v knjižnem jeziku (to je tudi jezik vseh obravnavanih ustvarjalcev) in skozi gorniško alegorijo problematizira težave osrednje literarne osebe v zakonskem življenju.

Bogomir Celcer jemlje snov za pisanje zgodbe *Iz stare zdravniške torbe* iz lastnih izkušenj, ki jih je pridobil, ko je delal kot zdravnik. Prikaže različne dogodke in ljudi, ki jih je spoznal in se z njimi soočil. Zaradi veliko avtobiografskih elementov lahko zgodbo označimo kot spominsko avtobiografsko. Tema kratke zgodbe je delo zdravnika in dogodki, ki so povezani z njegovim terenskim delom. Prikazan je odnos prvoosebnega pripovedovalca kot zdravnika, hkrati pa lahko opazujemo raznolike medčloveške odnose ljudi, ki jih je kot zdravnik srečal in zdravil. Prikazane so življenjske razmere ljudi na oddaljenih koroških kmetijah, odnosi delavcev gradbenega podjetja, ki prihajajo iz držav nekdanje Jugoslavije ipd. Osrednji motiv je motiv zdravniške torbe. Literarni čas je vezan na pripovedovalčevo poklicno pot zdravnika, literarni prostor pa je Koroška. Jezik zgodbe je knjižni, pojavljajo pa se določeni pogovorni in narečni izrazi.

Janko Čeru je vzel snov za kratke zgodbe iz lastnih doživetij ob vojni za Slovenijo, iz lastnega doživljanja dela Svetlane Makarovič ter iz odnosov med Slovenijo in Hrvaško (*Nikoli odposlana pisma iz kašče - ženskam*). Snov črpa tudi s področja slovenskega jezika (*Zapisovanja o slovenskih planinskih popotovanjih*). Snov kratkih zgodb so tudi odnosi med moškimi in ženskami, ki jih prikaže na humoren način (*Moja muza*). Teme kratkih zgodb so raznolike. Pojavi se tema jezika in naroda. V kratki zgodbi *Pozdravljen popotnik, lipa in mlada Slovenija*, ki je napisana v obliki pisma, spodbuja mlado Slovenijo, naj bo sanjava in ustvarjalna, predvsem pa naj bo svobodna. Pomembna je tudi tema jezika, ki se pojavi v zgodbah *Moja Dalmatinka - Ane in Zapisovanja o slovenskih planinskih popotovanjih ...* Avtor poda kritiko, kako se Slovenci prilagajamo Hrvatom, ko govorimo njihov jezik, oni pa se nikoli ne potrudijo govoriti slovensko. Spodbuja ljudi, da bi bili strpnější in da bi se bili sposobni prilagajati (*Moja Dalmatinka - Ane*). Prav tako se spomni slovenskih pisateljev in pesnikov, ki so ustvarjali v slovensčini in oblikovali slovenski jezik (*Zapisovanja o slovenskih planinskih popotovanjih ...*). Zelo ceni tudi Svetlano Makarovič in njena dela (*Veliki Svetlani Makarovič*). Tematsko se dotakne tudi odnosov med moškimi in ženskami v kratkih zgodbah *Moja muza*. Prikazuje odnose med kuharji in ženskami. Odnosi so predvsem

med starejšim moškim in mladim dekletom, erotični odnosi in odnosi z ljubicami. Na motivni ravni se pojavljajo različni motivi, in sicer motiv mlade Slovenije, motiv gore, motiv jezika, motiv muze, motiv kuharja. Literarne osebe skozi zgodbe izražajo kritiko do okolice in dogajanja. Pripovedovalec je prvoosebni, pojavlja pa se tudi vsevedni pripovedovalec. Zgodbe so napisane v obliki pism in dnevniških zapisov, prevladuje pa knjižni jezik s pogostimi vulgarnimi izrazi in premolki.

Slavka Dragolič črpa snov za kratke zgodbe iz svojih lastnih doživetij (*Punčka s kanglo*, *Poletje na peči*, *Polžja dirka*, *Včeraj za jutri*, *Zimske dogodivščine*). V zgodbe vključuje svoje otroke in njihove medosebne odnose in dogodivščine. Osrednja tema kratkih zgodb so lepi družinski odnosi, predvsem med mamami in otroki. Prikazane so trdne in ljubeče družinske vezi. Pomembna tema je tudi tema materinstva. Ženska kot mama daje na prvo mesto svoje otroke in njihovo zadovoljstvo, je ljubeča, razumevajoča in skrbna. Motivi v zgodbah so raznoliki. Osrednji motiv, ki veže vse zgodbe skupaj je motiv družine in motiv materske ljubezni. Literarni prostori so raznoliki, navadno gre za domačo hišo, trgovino, naravo, gozd, avtobus, hiša babice in dedka, sankanje na Korenovem in na Smučarski koči. Literarni čas navadno ni točno določen. Lahko pa razberemo, v katerem letnem času se dogaja določena zgodba. Osrednja literarna oseba, ki se pojavi v vseh zgodbah, je ženska pripovedovalka, ki je v materinski vlogi. V večini zgodb ima eno hčerko, v zgodbah *Zimske dogodivščine* in *Včeraj za jutri* pa ima tri otroke. Vloga matere je na prvem mestu, saj vedno poskrbi za otroke, jih kljub naporni službi pelje v naravo in jim je vedno na voljo. Pripovedovalka je prvoosebna ženska. V pripovedovalkino pripoved se vriva premi govor. Pojavljajo se številni pregovori, metaforično izražanje, prisoten pa je tudi humor.

Drago Druškovič (Rok Arih) snov kratke proze z naslovom *Rotenturn* jemlje iz lastnega življenja in spominov. Zgodbo pripoveduje prvoosebni moški pripovedovalec. Predvsem se spominja otroštva ter svojega rojstnega kraja - Slovenj Gradca, učiteljev in prijateljev. V zgodbi se pojavi tema spomina na otroštvo in na domače mesto. Njegovo otroštvo je bilo brezskrbno, lepo in polno raznolikih doživetij. V ospredju je tudi tematika prijateljstva. Spominja se svojega prijatelja Nante, s katerim sta skupaj hodila v šolo in odrasčala. Spominja se učitelja verouka, ki jih je skušal odvrniti od greha, domačega učitelja, ki ga je veliko naučil na sprehodih v naravi. Spominja se pa tudi sejma, ki je bil vsako leto v mestu. Osrednji motivi so motiv brezskrbnega otroštva,

motiv mesta, motiv učenja, motiv prijateljstva. Literarni prostor je Slovenj Gradec in okolica Rotenturna. Spoznamo življenje v malem mestu in njegov utrip, predvsem v času sejma. Literarni čas pa je pripovedovalčevo otroštvo (nekje med letoma 1920 in 1940).

France Filipič jemlje snov za svojo novelo z naslovom *Tod je hodila* iz druge svetovne vojne, časa, ko je na našem ozemlju dogajanje nadzorovala nemška tajna policija. Kmecl (1995) v *Mali literarni teoriji* navaja, da je važen vir snovi pisateljeva lastna udeležba v nenavadnih dogodkih, kot je vojno dogajanje. Gre za tako imenovano partizansko spominsko literaturo (prav tam: 1996). Tema novele je torej druga svetovna vojna. Prikazan je odnos nemške tajne policije do ljudi, ki z njo niso simpatizirali (ljudi so zaprli in jih nato ubili). Tema je tudi stiska človeka, ki se spopada z mislijo, da bi lahko izgubil ljubo osebo. Prikazani so tudi medčloveški odnosi, predvsem med hčerko Gretico in očetom Francem, ki sta se zelo lepo razumela in sta imela pristen odnos. Motivi, ki se prepletajo v kratki zgodbi, so motiv vojne, ki močno vpliva na ljudi in na njihova življenja, motiv človekove usode, ki je zelo nepredvidljiva, saj je v rokah drugih ljudi. Pripovedovalec zgodbe je tretjeosebni vsevedni pripovedovalec. V njegovo pripoved pa se vriva premi govor literarnih oseb.

Gregor Fras je vzel snov za svojo kratko zgodbo z naslovom *Prolog* iz umetniškega ustvarjanja pesnika in pisatelja. Tema je ustvarjanje pisatelja znanstvene fantastike in moteči elementi, ko ga točaj opozori, da bo počasi zaprl pivnico in s tem prekine tok njegovih misli. Pisatelj izgubi rdečo nit in misli mu odtavajo. Pojavi se motiv toka misli, okoli katerega se vrta celotna zgodba. Ravno zaradi toka misli je zgodba fragmentarna, začetek je in medias res, konec pa je odprt. Zgodbo pripoveduje vsevedni pripovedovalec, v njegovo pripoved pa se mešajo dialogi literarnih oseb. Zgodba je napisana v knjižnem jeziku, povedi so zelo kratke, pogosto so prekinjene oziroma se dokončajo po premolku. Pogosto so uporabljeni medmeti. Na začetku kratke zgodbe je opazna medbesedilnost, in sicer v obliki citata avtorja Theodora Wellesa.

Bernard Globočnik snov za kratko zgodbo z naslovom *Tudi idioti se kopajo* črpa iz vsakdanjega življenja in stiske človeka, ki je ostal sam. Tematizira posameznika in njegovo usodo. Prvoosebna pripovedovalca je zapustilo dekle, ampak ga to ni prizadelo. Imel je več krajših zvez, ki se niso obnesle. Pojavi se tudi tema transspolnosti in odnosa do nje. Prvoosebni pripovedovalec v bifeju opazuje natararja oziroma natararico in razmišlja o spolu te osebe ter dodaja žaljive

pripombe, ki izražajo nesprejemanje. V ospredju je motiv vdanosti v usodo, brezbržnosti. Točnega literarnega časa iz zgodbe ne moremo razbrati, lahko pa ga omejimo na en dan. Literarni prostor sta dom prvoosebnega moškega pripovedovalca in bife. Zasnova dogajanja je realistična. Kratka zgodba se začne *in medias res*, konec zgodbe pa je odprt. V ospredju dogajanja je en osrednji dogodek oziroma fragmenti tega dogodka. V knjižni jezik se vrivajo vulgarni izrazi.

Jeremija Grand je vzel snov za novelo *Mož izpod Uršlje* iz vsakdanjega življenja ljudi v vaškem okolju. Osrednja tema novele je posameznik, ki je postavljen na rob družbe, čeprav za to ni kriv sam. Trudi se vzpostavljati dobre odnose s sosedi. Pomembna tema so torej tudi medsebojni odnosi med ljudmi. V ospredju je življenjska zgodba moža izpod Uršlje, ki je izgubil ženo, ker se je vsa njena družina obrnila proti njemu. Želeli so mu podtakniti poskus umora žene in ga poslali v psihiatrično bolnico, kjer je povedal svojo zgodbo in so ga oprostili obtožb. Osrednji motiv zgodbe je izločenost iz družbe. Mož izpod Uršlje se je odločil, da bo živel v hiši na samem po tem, ko ga je žena zapustila. Pojavijo se tudi drugi motivi, in sicer motiv nasilja, motiv molitve, motiv notranjega miru. Literarni čas zgodbe je svečnica, literarni prostor pa avtobus, s katerim potuje pripovedovalec iz Celja proti domu. Pripovedovalec je prvoosebni moški, ki se je iz Celja peljal domov z avtobusom. V njegovo pripoved se vriva premi govor literarnih oseb. Pripovedovanje je realistično. V govoru moža izpod Uršlje zasledimo narečne besede,

Grand črpa snov zgodbe z naslovom *Pik bar* iz posameznika, ki se sprašuje o pomenu svojega bivanja, bogu, onostranstvu. Osrednja tema zgodbe je vprašanje o lastni usodi posameznika. Pojavijo se vprašanja o odnosih med ljudmi. V ospredju se nahaja tema poroke, ki se pripovedovalcu zdi nesmiselna. Pripovedovalec je mnenja, da če se človeka razumeta in se imata rada, lahko sobivata tudi neporočena. Prav tako se pojavi tema vere in cerkve. Prvoosebni pripovedovalec pravi, da je v odnosu z Bogom in ne s cerkvijo. Osrednji motiv zgodbe je motiv človekovega obstoja. Osrednja literarna oseba je moški, ki razmišlja o različnih življenjskih vprašanjih in poskuša najti odgovore. Je pasiven opazovalec okolice. Literarni prostor je terasa točilnice *Pik bar*, literarni čas ni točno določen, lahko ga zamejimo z enim dnem. Pripovedovalec zgodbe je prvoosebni, v njegovo pripoved se vriva premi govor literarnih oseb. Prisoten je tok misli. Pojavljajo tudi narečni in pogovorni izrazi.

Danijela Hliš snov jemlje iz vsakdanjega življenja. Kmecl (1995) v *Mali literarni teoriji*

navaja, da so pomemben vir snovi tudi časopi-sne kronike oziroma časopisna obvestila nasploh (prav tam: 152). Na koncu zgodbe *Osamljena potnica* je avtorica pripisala: »Delo je v ponedeljek objavilo članek: »Tragično, a resnično: zdravniki mislijo, da je Marjan Kober umrl od žalosti, ker ni sprejel, da je samo on preživel! nesrečo, v kateri je njegova mlada žena podlegla hudim ranam, potem ko je strela udarila v njen prenosni telefon. Opozarjamo bralce, da je nevarno imeti telefon v žepu, še posebno v času neviht« (Hliš 2003/51/52: 28). Predvidevamo lahko, da je avtorica snov vzela iz časopisne kronike. Tematsko so v ospredju medsebojni odnosi in človeška usoda. Prikazani sta hčerina skrb za bolnega očeta in hčerina prizadetost ob očetovi smrti, prikazan je tudi odnos med materjo in hčerjo. Mati ima demenco, zato ne more skrbeti zase. Vidna je stiska obolele osebe. V zgodbi *Ati* je prikazan odnos med očetom in hčerjo. Spominja se trenutka, ko mu je hči v službo prinesla kosilo in ga vprašala, če je res oče tudi njeni sošolki. Razložil ji je, da bo nekoč razumela odnose med odraslimi. Ko je odrasla, je odšla v tujino in poredko prihajala domov. Spominja se, kako je skrbela zanj, ko je zbolel, kako je jokala, ko je umrl. Sedaj jo opazuje iz nebes: »Jaz nisem več jaz. Beli galebi me nosijo, moje truplo se dotika valov. Slepeča sinjina, skoraj ni obzorja, nekje v daljavi zvonovi, citre in potem ... potem ...« (Hliš 2003/51/52: 27). V zgodbi *Osamljena potnica* Kristina sliši glasove. Kličejo Marjana in ga sprašujejo, ali jih sliši. Zbudi se v bolnišnici in okoli sebe opazi ljudi, oblečene v belo. Nazivajo jo z imenom Marjan, čeprav ji je ime Kristina. Spominja se, kako sta bila na morju in ležala pod smreko, nakar je nekaj v njej eksplodiralo. Zatem se ne spomni ničesar več. Kristinina duša se je naselila v Marjanu, ki je – v nasprotju s Kristino – preživel nesrečo. Ker ni mogel sprejeti, da je njegova ljubljena umrla, je umrl od žalosti. Zgodba *Moja mama – moj otrok* je sestavljena iz dveh delov, in sicer iz pripovedovanja Mary in pripovedovanja njene demen-tnne mame. Mary pripoveduje o svoji mami, ki je postala odvisna od nje, zato sedaj skrbi zanjo. Mama pripoveduje, kako zelo jo skrbi, da nekega dne ne bo prepoznala svojih najbližjih. Pogosto zre v daljavo in skuša priklicati daljne spomine. Svoje bolezni se boji: »Bojim se pošasti v svoji glavi. Tiste druge sebe. Grozno je biti takle. Del mene bi se rad stuširal in oblekel, drugi pa ostaja umazan in več dni spi v isti obleki. Pošast v meni uničuje mojo samozavest, moje upanje, moje sanje« (Hliš 2012/87/88: 6). Motivi so v vseh kratkih zgodbah podobni. V ospredju je motiv žalosti ob izgubi ljubljene osebe, motiv stiske, motiv skrbi, motiv otožnosti zaradi bolezni. Literarni čas in lite-

rarni prostor iz večine zgodb nista razvidna. V zgodbi *Moja mama - moj otrok* literarni čas ni razviden, literarni prostor pa je dom literarnih oseb. Literarni čas v zgodbi *Osamljena potnica* je poletje, prostor dogajanja je bolnišnica. V zgodbi *Ati* literarni čas in prostor nista razvidna. Literarne osebe se soočajo z boleznijo ali izgubo ljubljenih oseb. Spopadajo se s svojimi strahovi, z izgubami in bolečinami. Osebe čutijo stisko in nemoč. V kratki zgodbi *Osamljena potnica* je pripovedovalec tretjeosebni, vsevedni, vključuje se tudi prvoosebni pripovedovalec Marjan. V njegovi pripovedi je prisoten notranji monolog. Zgodbi *Ati* in *Moja mama - moj otrok* sta pripovedovani v prvi osebi. V prvi nastopa moški pripovedovalec, oče, v drugi pa se izmenjujeta ženski pripovedovalki, in sicer mati ter hči Mary. V pripoved pripovedovalcev se vriva premi govor literarnih oseb. Dogajanje je realistično. V nekaterih delih zgodb lahko opazimo avtobiografske prvine, saj na določenih mestih omenja rastlinje, značilno za Avstralijo, kamor se je preselila leta 1979.

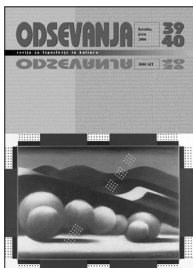
Stanko Hovnik je vzel snov za kratko zgodbo z naslovom *Nepredvideno srečanje* iz življenja v vojnem času. Kmecl (1995) v *Mali literarni teoriji* navaja, da je pomemben vir snovi pisateljeva lastna udeležba v nenavadnih dogodkih. Po drugi svetovni vojni se je v slovenskem okolju razmahnila vrsta književnih del, ki snovno temeljijo na vojnih dogajanjih, ki jo Kmecl imenuje tudi partizanska spominska literatura (prav tam: 152). V zgodbi prepoznamo vojno tematiko. Prikazuje, kako so kurirji v vojnem času prenašali pošto in si prizadevali, da ne bi prišla v nasprotnikove roke. Predstavljena je tudi kritika tistih Nemcev, ki so si prizadevali za izbris nemških držav in narodov, ker so priznavali nemško raso kot edino čisto. Osrednji motiv zgodbe je motiv kurirstva. Stranska motiva sta motiva partizanov in bega. Literarni prostor zgodbe je pohorsko območje – pot do Ribniškega jezera. Literarni čas je avgust v času NOB. Pripovedovalec je prvoosebni, v njegovo pripoved se vriva premi govor. Gre za spominsko avtobiografskost, saj zgodbo pripoveduje avtor. Iz avtorjevih biografskih podatkov lahko izvemo, da je sodeloval z OF, z bratom pa sta kasneje stopila med partizane (Hovnik 2001: 9–11). Zgodba je napisana v knjižnem jeziku, pojavijo pa se tudi nemški izrazi, pogovorni izrazi in ekspresivni izrazi.

Anita Hudl snov črpa iz vsakdanjih življenjskih situacij, ki prikazujejo odnose med ljudmi. Peklar (2019) v magistrskem delu navaja, da je avtorica snov zajemala predvsem iz osebnega življenja, otroštva in mladostništva, saj je njena družina živela v revščini in odvisnosti od cerkve. Bili so podložni duhovniku, ki ga

je zanimalo le to, če družina zahaja v cerkev, pred nasiljem in stisko pa si je zatiskal oči (prav tam: 74). Tematika besedil je različna. Pojavlja se tema nasilja v družini, predvsem nasilje nad otroki. Oče se pogosto vdaja alkoholu in jezo znaša nad otroki. Otroci se tudi kot odrasli spominjajo nesrečnega otroštva, ki jim bo v spominu ostalo za vedno. Ženska pa je prikazana kot mama, ki zapusti svoje otroke. Navezujoča tema je tema zanemarjanja otrok. Otroci so pogosto lačni, brez staršev, h katerim bi se lahko zatekli, saj starša popivata in se ne ozirata na otroke (*Ukradeno jabolko, Molitev lačnih otrok, Tamala*). Poleg nasilja nad otroki se pojavi tudi nasilje nad žensko (*Bele gladiole*). V dveh zgodbah se pojavi tema jezika, predvsem kritika žensk, ki govorijo v popačeni slovenščini, ali uporabljajo veliko slengovskih besed (*Kako sem doživela prave dame, Nekega lepega popoldneva*). Prisotna je kritika ravnanja katoliške cerkve, ki pridiga o dobroti in ljubezni, ob konkretnih življenjskih usodah pa si zatiska oči in noče pomagati. V črtici *Ukradeno jabolko* licemerni župnik lačnim otrokom ne privoščil jabolka in jih zatoži očetu, ki jih doma pričaka s pasom v roki. Otroci začnejo dvomiti v obstoj boga in začnejo čutiti brezdomstvo ter tujstvo (Borovnik 2012: 213). V zgodbah *Kako sem doživela prave dame, Bele gladiole* in *Nekega lepega popoldneva* je pripovedovalka prvoosebna ženska. V zgodbah *Tamala, Molitev lačnih otrok* in *Ukradeno jabolko* nastopa vsevedni pripovedovalec. V pripovedi se vriva premi govor literarnih oseb. Zgodbe so napisane realistično, pripovedna tehnika, ki prevladuje, je notranji monolog. Na določenih mestih zgodbe spominjajo na spominske zapise (Peklar 2019: 80). Besedila mejijo med zasebnostjo in literaturo, saj gre za nepredelane avtoričine spomine na težko in grenko, groteskno, temotno in brezizgledno mladost. Iskreno spregovori o starših. Oče, ki je moč uveljavljal s pravo mesarsko surovostjo, in mama, ki se vdajala alkoholu. Avtorica je s črnobelo grenkobo stopnjevala dogajanje iz realističnosti v grotesko (Mušič 1977). Uporablja knjižni jezik, vendar se pojavijo tudi germanizmi in popačene nemško-slovenske besede oziroma povedi, zasledimo lahko tudi humor.

Snov zgodb **Simone Jerčič Pšeničnik** temelji na vsakdanjem družinskem življenju in medsebojnih odnosih. Avtorica pripoveduje o življenju svoje družine. Skupni temi vseh zgodb sta medsebojni odnosi v družini in družinsko življenje nasploh. Pisateljica večkrat izpostavlja svoj odnos z možem, ki ji pomaga z gospodinjskimi opravili. Občasno mu prepusti otroke in se odloči za sprostitev, to je obisk gledaliških predstav, knjižnice ali frizerja. Prisotna je tudi tema mate-

rinstva. Pripovedovalka se vsakodnevno sooča z vzgojo otrok, skrbi zanje, ko zbolijo. Spopada se tudi s sprejemanjem svojega poporodnega telesa (*V svetišču družine, Zimska idila ali Kako preživeti zimske počitnice brez stresa, Nogometno navdušenje, Bolnišnični red ali Sedi in čakaj*). Prikazan je pripovedovalkin odnos z očetom, ki je zbolel in umrl. Nanj je bila zelo navezana. Dotakne se teme smrti, s katero se je srečala dvakrat, in sicer ob očetovi smrti in svoji nesreči, ko je skoraj izgubila življenje (*Hvalnica življenju*). Pojavi se tudi tema medvrstniških odnosov v šoli. Ljubo je fant, ki obiskuje osnovno šolo, kjer poučuje njegova mama. Zaljubi se v sošolko, ki mu ne vrača čustev, sošolci pa ga zaradi tega zbadajo (*Jaz, ljubček Ljubo*). Motivi zgodb so podobni. Osrednji motivi so motiv družine, motiv materinske ljubezni, motiv partnerskega odnosa (*V svetišču družine, Zimska idila ali Kako preživeti zimske počitnice brez stresa, Nogometno navdušenje*). Pojavi se tudi motiv smrti (*Hvalnica življenju*), motiv doječe matere (*Bolnišnični red ali Sedi in čakaj*), motiv norčevanja, zasmehovanja in motiv otroške zaljubljenosti (*Jaz, ljubček Ljubo*). Literarni prostori zgodb so različni, in sicer se najpogosteje pojavlja pripovedovalkin dom, tudi knjižnica, gledališče, zdravniška ambulanta, šola, narava. Literarni čas pogosto ni razviden iz besedila oz. je le nakazan. Vse zgodbe so napisane s perspektive prvoosebne ženske pripovedovalke, le zgodba *Jaz, ljubček Ljubo* je napisana s perspektive osnovnošolskega fanta. Dogajanje je realistično, saj obsega realne dogodke iz avtoričinega družinskega življenja. V besedilih je prisoten tudi humor.

Tomo Jeseničnik jemlje snov za svoje kratke zgodbe iz lastnih doživetij s potovanj. Tema zbranih kratkih zgodb je raznolikost ljudi po svetu. Prikazuje ljudi z različnih koncev sveta in njihove običaje ter kulture. V kratki zgodbi z naslovom *Štiri popotne* so zajete štiri zgodbe, in sicer *Peshawar, Pakistan, Severna Kamčatka, Rusija, Dolina Swat, Pakistan, Dolina Tople, Slovenija*. Pripovedovalec je v Pakistanu želel fotografirati afganistanske otroke, ki so bili žrtve min. Ob pogledu na deklico, ki je imela na licu brazgotino in nad kolenom odrezano nogo, je začutil nemoč. V Rusiji je s predstavnikoma plemena Itelmenov živel v bivaku in ju opazoval pri plesu ob polni luni. Ob pogledu nanju je začutil svobodo. Po Pakistanu sta s Henrickom prispela na območje Paštunov, ki veljajo za bojevito gorsko pleme. Ko sta nekaj časa že hodila, sta zaslišala strele in obkolili so ju bradati moški. Povedali so jima, da se odpravljajo po nevesto v sosednje mesto, zato s strelji nevesti dajejo znak, da so blizu. Ponudili so jima orožje, da bi še sama poskusila. Ob tem je pripovedovalec začutil prijateljstvo. V Sloveniji

je obiskal CUDV v Črni, kjer je v dolini Tople izvajal fotokrožek. Ni jih imel za drugačne in med njimi je čutil toplino. Kot osrednje motive zgodb izpostavljam tiste, ki jih je avtor v besedilu označil s krepko pisavo, in sicer motiv nemoči, motiv svobode, motiv prijateljstva in motiv topline. Literarni prostori so Peshawar (Pakistan), Severna Kamčatka (Rusija), Dolina Tople (Slovenija) in Dolina Swat (Pakistan). Literarni čas ni razviden. Pripovedovalec je prvoosebni moški, gre za avtobiografsko pripoved o svetovnih popotovanjih. Z jezikovnega vidika opazimo veliko podrobnih opisov in si lahko slikovito predstavljamo okolico ter ljudi.

Janez Jurič jemlje snov za novele iz svojih spominov in lastnih doživetij, saj lahko iz njegovih avtobiografskih podatkov razberemo, da je otroštvo preživel v Dravogradu in se nato zaposlil kot prometnik na železniški postaji. Tematika novel je raznolika. V zgodbi *Pacifist* je osrednja tema brezskrbno otroštvo prvoosebnega pripovedovalca, ki je nad Bukovjem pasel živino skupaj z ostalimi otroki. Pomembna tema je tudi tema vojne. Otroci so našli staro puško in se z njo igrali vojake. Po nekaj letih je pripovedovalec moral v vojsko – spomnil se je moškega, ki ga je na pašniku okaral, ker se je igral z orožjem in mu ga vzel. Šele takrat je razumel njegove besede, ko je vojno izkusil na lastni koži. V zgodbi *Lenčijev brod* sta v ospredju tematiki čolnarstva in otroštva. Pripovedovalčev dedek je čez Dravo s čolnom prevažal ljudi, saj takrat še ni bilo toliko mostov. Največ potnikov je prevozil v času košnje in lepe nedelje pri sv. Boštjanu. Tematizira tudi brezdromstvo in stisko človeka, ki nima strehe nad glavo. V zgodbi *Adam* pripoveduje o brezdomcu, ki se je zadrževal na območju železniške postaje, kjer je bil zaposlen Jurič. Zgodba *Dedijeva hruška* tematizira medsebojne odnose v družini, predvsem odnos družinskih članov do pradedka, ki je, ko je ostarel, postal breme vsem, kajti ni mogel več skrbeti zase. Prikazana je velika navezanost pripovedovalca na njegovega pradedka. Bil je njegov zaupnik in prijatelj, edina odrasla oseba, ki ga je razumela in mu prisluhnila. V zgodbah se pojavijo motiv čolna (*Lenčijev brod*), ki je bil glavno prevozno sredstvo čez reko Dravo, motiv navezanosti na dedka in motiv hruške (*Dedijeva hruška*), motiv brezdromstva ter motiv alkoholizma (*Adam*), motiv pacifista (*Pacifist*). Literarni čas in literarni prostor sta razvidna v skoraj vseh zgodbah. Dogajanje je postavljeno na Koroško v pisateljovo mladost. V vseh zgodbah je prvoosebni pripovedovalec, ki se spominja dogodkov iz otroštva oziroma preteklosti. V delu lahko torej opazimo spominsko avtobiografskost. V besedilih pa se pojavljajo tudi narečni in pogovorni

izrazi.

Katja Kernjak je vzela snov za kratko zgodbo z naslovom *Pianist* iz doživljanja mladega pianista in njegove nezmožnosti igranja klavirja. Tema zgodbe *Pianist* je umetnost (glasba in igranje klavirja). Mladi fant na svojem koncertu v veliki dvorani ni zmožen zaigrati. Tudi ko ga učitelj klavirja odpelje na podeželje, da bi vadil, mu ne uspe zaigrati. Orgle zaigra šele na učiteljevem pogrebu. Fantova družina in njegov učitelj glasbe mu polagajo na ramena veliko breme, saj v njem vidijo velik potencial, zato nanj pritiskajo. Osrednji motiv je motiv klavirja. Pojavijo se stranski motivi, in sicer motiv muhe, motiv učitelja klavirja, motiv smrti. Literarnih prostorov je več. Prvi literarni prostor je velika dvorana, kjer naj bi fant imel svoj veliki koncert, naslednji prostor je zdravniška ordinacija, kjer fanta pregleda zdravnik, nato se pojavi podeželski samostan in na koncu cerkev, kjer poteka pogreb učitelja glasbe. Literarni čas zgodbe ni točno določen. Pripovedovalec je vsevedni, v njegovo pripoved se vriva premi govor literarnih oseb.

Mateja Kljajič je za snov kratke zgodbe z naslovom *Sašo* vzela družinsko zgodbo. Najstniški fant se spopada s stisko, saj so v družini prisotni skrhani medsebojni odnosi, družinsko nasilje in alkoholizem. Prisotno je ustrahovanje in zatiskanje oči pred nasiljem. Osrednja literarna oseba Sašo se poskuša upreti pijanemu očetu in mater ubraniti pred udarci. Oče Saša in mater ustrahuje tudi zato, da ga ne bi prijavila: pove, da se bo enkrat vrnil in takrat bo še huje kot sedaj. Okolica ve za nasilje v družini, a nihče ne upa posredovati. Osrednji motiv zgodbe je motiv alkohola, ki uničuje družinsko življenje in medosebne odnose. Prisotni so tudi motivni drobci, npr. motiv družinskega nasilja, motiv nemoči, motiv ustrahovanja, motiv strahu. Literarni prostor je dom Saševe družine, literarni čas pa iz zgodbe ni razviden. Pripovedovalec zgodbe je vsevedni. V njegovo pripoved se vriva premi govor literarnih oseb. Dogajanje v zgodbi se stopnjuje, prav tako se stopnjujeta tesnoba in sočustvovanje z osrednjo literarno osebo. Bralec občuti Saševo nemoč. Zgodba je napisana realistično. Povedi so kratke, prevladujejo enostavne stavčne strukture.

Tatjana Knapp je vzela snov kratkih zgodb iz življenja družine, ki hrepeni po boljšem življenju, ter iz življenja posameznika, ki se spopada s svojo usodo oziroma se prepušča toku življenja. Tema zgodbe *Glasna leta, tihe zgodbe* je želja po lepšem,

boljšem življenju. Družina se odpravi proti severu, da bi starši našli nove službe in otrokoma omogočili brezskrbno otroštvo. V zgodbi *Pričakovanje* je tema odrinjenost posameznika na rob družbe. Pojavi se tudi tema skrhanih družinskih odnosov. Osrednja literarna oseba Muci je ostal brez službe, žena ga je zapustila in uživa »travo«. Motivi zgodb so raznoliki. V zgodbi *Glasna leta, tihe zgodbe* je osrednji motiv selitev. Stranska motiva sta pričakovanje in upanje. V zgodbi *Pričakovanje* je osrednji motiv samota, osamljenost. Stanski motivi so še družina, brezposelnost, okolica. Literarna prostora zgodbe *Glasna leta, tihe zgodbe* sta avtomobil, s katerim se družina pelje na sever, in počivališče, na katerem družina poje sendviče. Literarni čas ni točno določen, izvemo le, da se zgodba odvija aprila. Literarni prostori zgodbe *Pričakovanje* so Mucijev dom, ulica in Zavod za zaposlovanje, literarni čas pa lahko omejimo na en dan. Pripovedovalec obeh zgodb je vsevedni, v pripoved se vriva premi govor literarnih oseb.

Darja Kniplič jemlje snov iz vsakdanjega življenja ženske, ki je postavljena v vlogo tete. Tema kratke zgodbe z naslovom *Fačka* so medsebojni odnosi – odnos med avtorico in njenima krščencema. Odnos ni prikazan tipično (brezpojnostna ljubezen tete), kot tradicionalno prikazuje literatura. Pripovedovalka se sprašuje, katere so njene dolžnosti kot tete. Osrednji motiv je motiv otroške razposajenosti. Otroka si želita dan preživeti v kopalšču, zato skušata botro prepričati, da ju pelje. Pojavi se motiv dolžnosti botrstva. Pripovedovalka je botra dvema majhnima otrokoma. Sprašuje se o svojih dolžnostih. Prepričana je, da je njena edina naloga, da otrokoma enkrat letno prinese pisanko. Literarni prostor je pripovedovalkin dom. Literarni čas ni popolnoma razviden, zgodba se začne jutraj in traja en dan. Pripovedovalka je prvoosebna ženska, avtorica. Premi govor literarnih oseb razkrije njeno ime. Avtoričin odnos do upovedanega je pogosto ironičen in piker. V pripoved se vriva premi govor otrok. Avtorica piše v knjižnem jeziku, ki je na določenih mestih, ko govorita otroka, tudi igriv. V besedilu se pojavljajo pogovorni izrazi.

Marjan Kolar je vzela snov iz razmišljanj o življenju, minljivosti, smrti in vojni. Večina njegovih zgodb, objavljenih v reviji *Odsevanja*, je bila kasneje izdana v zbirkah kratke proze, in sicer v zbirki *Sveto sivo življenje* iz leta 2003 (*Kukavica, Zgodba o nemem človeku, Prilika o izgubljenem očetu, Sami domači obrazi*) ter v zbirki *Moji mimohodi* iz leta 2013 (*Recital v Reriku, Vrnitev, Križki stare mame, Minotaver drugi, Čakanje*). Dve zgodbi, *Varuh pepela* ter *Josip Broc Tito, ruski filmi in pojoči vlak*, nista bili objavljeni v nobeni zbirki. Tematsko so

zgodbe zelo raznolike. Najpogosteje se pojavlja tematika vojne (*Zgodba o nemem človeku*, *Sami domači obrazi*, *Varuh pepela*), minevanja, smrti (*Kukavica*, *Čakanje*, *Varuh pepela*), jezika (*Križki stare mame*), človeške stiske (*Prilika o izgubljenem očetu*, *Recital v Reriku*, *Minotaver drugi*), sprememb (*Vrnitev*) in spomina na otroštvo (*Josip Broc Tito*, *ruski filmi in pojoči vlak*). V kratki prozi se pojavijo motiv kukavice, motiv jecljanja in motiv partizanov, motiv uživanja, motiv izgubljenega očeta, motiv brezposelnosti, motiv vrnitve, motiv križkov, motiv kiklopov, motiv bolezni, motiv vlaka ter motiv pepela. Literarni prostori v zgodbah so določljivi. Pojavljajo se sledeči prostori: pot do starega križa (*Kukavica*), šola in muzej (*Zgodba o nemem človeku*), hotel (*Sami domači obrazi*), soba za spanje ter trgovine (*Prilika o izgubljenem očetu*), Slovenj Gradec (*Josip Broc Tito*, *ruski filmi in pojoči vlak*), zdravstveni dom (*Čakanje*), cerkev sv. Lenarta (*Varuh pepela*), cerkev v Reriku (*Recital v Reriku*), domači kraj (*Vrnitev*), dom sinov (*Križki stare mame*), otok kiklopov (*Minotaver drugi*). Literarni čas v večini zgodb ni razviden. Zgodbe se odvijajo v preteklosti in sedanjosti. Literarne osebe so posamezniki, ki se soočajo z različnimi življenjskimi situacijami, kot so vojna, huda bolezen, smrt. Posamezniki pogosto razmišljajo o minljivosti in cikličnosti življenja, ki je razpeto med rojstvom, odrasčanjem, zorenjem in smrtjo. Ljudje o svoji končnosti začnemo razmišljati šele ob hujših pretresih (Verovnik 2013: 73). Literarne osebe pogosto podajajo kritiko družbenega sistema, vojne, brezposelnosti in sprememb, ki so v domače kraje pripeljale veliko tujcev. Prikazani so zasliševalci, ki ustrahujejo – priča smo izrazitemu nizu opisov duševnih portretov (Glušič 2003: 82–83). V večini zgodb je osrednja literarna oseba moški, le v treh zgodbah je osrednja literarna oseba ženska. V zgodbah prevladujeta prvoosebni in vsevedni pripovedovalec, v njuno pripoved se vriva premi govor literarnih oseb. Zgodbe se odvijajo v preteklosti in sedanjosti. Avtor ob elementarnosti doživljanja sveta posebej boleče občuti nravi človeštva vseh časov, nepremagljivo prvinsko nasilje, sovraštvo in zlobo, prestopa v poetičnost ter rahločutno razumevanje človeške stiske, samote, odtujenosti in hrepenenja. Njegove pripovedi nihajo med stvarnostjo vsakdanjosti ter liričnostjo čustvenega videnja človekove usode. Vključuje prvine mita in parabole. Vzdušje je dramatično, na določenih mestih srhljivo, hkrati pa tudi čustveno in slikovito (Glušič 2003: 82).

Patrik Kolar jemlje snov za dnevniški zapis z naslovom *Dež v Strasbourgu* iz lastnih občutenj ob obisku mesta Strasbourg. Tematsko se zgodba nanaša na politično tematiko, in sicer ureditev

Evrope kot brezmejne skupnosti, v kateri bodo bivali raznoliki narodi, ki se bodo povezovali in združevali v enovito celoto. Prav tako tematsko zajema pohajkovanje po mestu, opazovanje mestnega vrveža in sprejemanje vtisov iz slikovitih opisov. Osrednja motiva zgodbe sta motiv Evrope brez meja in motiv starega mestnega jedra. Literarni prostor dnevnika je Strasbourg, literarni čas pa se uvršča med 29. september 1999 (16.57) in 30. september 1999 (6.00). Avtor je dnevnik podnaslovil z *minutni dnevnik*. Zgodbo pripoveduje prvoosebni moški pripovedovalec. Jezik v zgodbi je poln podrobnih opisov okolice in mesta.

Niko R. Kolar jemlje snov za kratko zgodbo z naslovom *Ingrid* iz poslovnega družjenja moških ob plesu eksotičnih plesalcev in plesalk. V ospredju je delo eksotičnih plesalk. Tema kratke zgodbe je stremenje k življenjskem uspehu v plesu. Ingrid si prizadeva, da bi njeno delo bilo cenjeno in da bi zaslovela. Želi si ustvariti lepo prihodnost in pokazati, da je eksotičen ples prav tako ugledno delo. S tem se povezuje tudi tema tujstva, saj je Ingrid odšla od doma in živi v državi, katere jezika ne obvlada. Zgodba tematsko prikazuje odnose med ljudmi. Ingrid je zaverovana vase, na nekem mestu pripovedovalec omeni, da se je »samozavestna in zaljubljena samo vase presedala na klopi in ni vedela, kaj početi z ljudmi, ki so jo obkrožali« (prav tam: 43). Pojavi se tudi tema odnosa moških do plesalk, ki jih z navdušenjem opazujejo, vendar imajo manjše zadržke. Osrednji motiv je motiv plesalk. Kot močan motiv se pojavi tudi motiv visokega položaja. Plesalke se posvečajo direktorju in njegovi družbi. Podrejajo se njim in njihovim željam. Literarni prostor je nočni klub v mestnem hotelu, literarni čas je večer. Zgodbo pripoveduje vsevedni pripovedovalec.

Irina Kralj je snov za novelo *Tinčkova Zalika* vzela iz vsakdanjega vaškega življenja. Tema zgodbe je hrepenenje po sreči in ljubezni. Osrednji literarni lik Tinček je vaški posebnež, star okoli štirideset let, ki ga je bog kaznoval s kratko pametjo. Tinček se želi poročiti z Zaliko, ki je do njega vedno prijazna in se ne norčuje iz njegove drugačnosti. Pojavi se motiv drugačnosti, tudi motiv vaškega posebneža: »Vsi so ga poznali, ga ogovarjali in se norčevali iz njegove reve, če se jim je ravno zahotelo zabave; najbrž zato, ker je bil otroško preprost in v svoji nedolžni naivnosti pravi ventil za tiste, ki ubogih nikoli ne morejo pustiti srečnih v njihovem svetu« (Kralj 1993/22: 12). Literarni čas iz zgodbe ni razviden. Literarni prostor je vaško okolje. Pripovedovalec je vsevedni, v njegovo pripoved se vrinja premi govor. Povedi so kratke in preproste, kar kaže tudi na preprostost osrednje

literarne osebe.

Janez Križan jemlje snov za kratke zgodbe iz vsakdanjega življenja posameznih ljudi, in sicer človeka, ki se je upokojil (*Upokojenec*), ljudi, ki so zaposleni v knjigovodskem oddelku (*Knjigovodski oddelek*), njegove žene, ki je vsako jutro pila kavo (*Ob kavi*). Tematika kratkih zgodb je podobna. V zgodbah *Knjigovodski oddelek* in *Upokojenec* je v ospredju tema medsebojnih odnosov na delovnem mestu. Zaposleni v knjigovodskem oddelku imajo monotono delo, takšno pa je tudi njihovo vsakdanje življenje. Zgodba *Upokojenec* govori o moškem, ki gre naslednji dan v pokoj. Skrbi ga, kakšno bo njegovo življenje, ko bo prenehal delati v tovarni. Razmišlja, da bodo vsi pozabili nanj, ko se bodo vrata za njim zaprla. Prikazani so navidezno dobri odnosi ljudi v tovarni. V zgodbi *Ob kavi* je prikazan odnos med možem in ženo. Žena je vedno upala, da se bo neki fant iz preteklosti vrnil, čeprav ji je pripovedovalec zatrjeval, da se ne bo in naj se pomakne z življenjem naprej. V ospredju so motiv monotonosti dela (*Knjigovodski oddelek*), motiv navideznih prijateljstev in motiv upokojitve (*Upokojenec*), motiv jutranje kave, motiv odtujenosti, motiv čakanja (*Ob kavi*). Literarni čas iz zgodb ni popolnoma razviden. V zgodbi *Knjigovodski oddelek* je prikazan delovni dan v knjigovodskem oddelku tovarne INOVEST, literarni prostor je omenjena tovarna. V zgodbi *Ob kavi* je literarni čas jutro, v pripovedovalčevemu domu ob skodelici kave. Zgodba *Upokojenec* se odvija dva dni, in sicer dan pred upokojitvijo in na dan upokojitve, prostor literarnega dogajanja pa sta pripovedovalčev dom in tovarna, v kateri je bil zaposlen. Zgodbi *Upokojenec* in *Ob kavi* sta zapisani s perspektive prvoosebnega pripovedovalca, zgodbo *Knjigovodski oddelek* pa pripoveduje vsevedni pripovedovalec. V besedila se vriva tudi premi govor literarnih oseb. Dogajanje je v vseh zgodbah precej statično in se vrtilo okoli enega samega dogodka. Nastopa zelo malo literarnih oseb.

Martin Kuchlig jemlje snov za kratko zgodbo z naslovom *Noge* iz vsakdanjega življenja. S prijateljem sta se dobila na pivu in mimo se je sprehodila ženska, ki je prijatelja povsem prevzela. Tema kratke zgodbe je očaranost nad lepoto ženske, natančneje nad njenimi nogami. Pripovedovalčev prijatelj je v gostilni zagledal noge ženske, ki se je sprehajala po ulici: »A si ti cel nor ali kaj? Si videl to babo? Si videl to žensko? Te noge!« (Kuchling 2000/37/38: 22). Odločil se, da ji bo sledil, saj ga je popolnoma prevzela. Osrednji motiv zgodbe je motiv ženskih nog. Pojavijo se še stranski motivi, kot so motiv zasledovanja, motiv prijateljstva, motiv lepote. Literarni prostora zgodbe sta gostilna in park.

Literarni čas ni razviden iz zgodbe, lahko bi ga omejili na nekaj trenutkov dneva. Pripovedovalec zgodbe je prvoosebni moški pripovedovalec. V njegovo pripoved se vrinja premi govor literarnih oseb. Jezikovno izražanje opredeljuje odnos do ženske: literarni osebi za žensko uporabita slabšalni izraz *baba*. Opazimo tudi pogovorne izraze, ekspresivne izraze s prenesenim pomenom.

Nik Lebar je vzel snov kratkih zgodb iz življenja mladostnikov in mladih odraslih, ki se soočajo z različnimi težavami, drogami. Snov je vzel tudi iz medsebojnih odnosov v družini in med vrstniki. Tematika je raznolika. V ospredju so mladostniki, ki se spopadajo s stisko, vdajajo se drogam ali iščejo samega sebe (*Črtice ali črtica (ki to ni) o črticah, Marko, Živina pesmica o življenju, Soba 23*). V zgodbi *Črtice ali črtica (ki to ni) o črticah* govori o dveh vrstah ljudi: »Na svetu sta samo dve vrsti ljudi: tisti izmečki, ki (tudi/samo) na ostale izmečke gledajo kot na izmečke, in izmečki, ki tega ne počno. Drugi naj bi bili dobri, prvi pa »uspešni« ali umaknjeni v osamo in zafiksani« (Lebar 2016/99/101: 51). Pojavita se tematiki ljubezni (*Živina pesmica o življenju*) in družinskega življenja, ki je vse prej kot idilično (*Živina pesmica o življenju, Srečnež*). Opazimo tudi teme smrti, skrivnosti in umora (*Snajper, Soba 23*). Na motivni ravni so zgodbe zelo raznolike. Pojavijo se motiv črtice (*Črtice ali črtica (ki to ni) o črticah*), motiv pisma (*Živina pesmica o življenju*), motiv ostrostrelca (*Snajper*), motiv spolne identitete (*Marko*), motiv navidezne popolnosti (*Srečnež*), motiv sobe 23 (*Soba 23*). Literarni prostori niso točno določeni. Pogosto gre za študentsko sobo, Zagreb, dom. Literarni čas je natančno določen, in sicer gre za prvo nedeljo po koncu majskih počitnic (*Marko*), jutro, okoli sedmih zjutraj (*Srečnež*), pomladanski dan (*Snajper*), prvi juljski dan (*Živina pesmica o življenju*). V dveh zgodbah je literarni čas zabrisan (*Črtice ali črtica (ki to ni) o črticah, Soba 23*). Pripovedovalec je pogosto prvoosebni (*Snajper, Živina pesmica o življenju, Soba 23*). Pojavlja pa se tudi vsevedni pripovedovalec, v njegovo pripoved se vrinja premi govor (*Črtice ali črtica (ki to ni) o črticah, Marko, Srečnež*). Dogajanje v zgodbah je realistično, na določenih mestih prehaja v sanje. Zgodbe so napete, dogajanje se stopnjuje. Vzdušje je temačno in grozljivo. Konci zgodb so presenetljivi in nepričakovani. Avtor je zgodbe napisal v slovenskem knjižnem jeziku ali besedne zveze v angleščini. Pojavljajo se tudi pogovorni izrazi, vulgarni izrazi.

Sandra Lehin jemlje snov za kratko prozo z naslovom *Iz dnevnika avanturistke Sandre Lehin* iz lastnih avtobiografskih doživetij in potovanj.

Osrednja tema je potovanje v Grčijo. Prvoosebna pripovedovalka se je odpravila na dolgo pot z vlakom do Grčije, kjer se bo sestala z ljubljeno osebo. Osrednja literarna oseba ima na potovanju veliko težav. V Srbiji je zaradi neurejene tranzitne vize ne spustijo naprej. Prav tako tematizira odnos do romske skupnosti. Iz zgodbe je razviden pripovedovalkin zaničevalni odnos do Romov. Zaradi predsodkov je ves čas prepričana, da jo bojo okradli. Osrednji motiv zgodbe je motiv potovanja z vlakom. Literarni prostori so vlak, Beograd in Grčija, literarni čas pa iz zgodbe ni popolnoma razviden. Potovanje bi lahko zamejili na dva dni. Pripovedovalka zgodbe je prvoosebna ženska. Zasedimo tok misli. Pripoved poteka kronološko, vendar se spontano nizajo fragmenti iz pripovedovalkinih spominov. Zgodba je napisana realistično. V zgodbi gre predvsem za podajanje občutij in opisovanje doživetij med potovanjem z vlakom. Jezik zgodbe je preplet med slovenskim knjižnim jezikom, narečjem in pogovornim jezikom, pogosto kopiči ločila in veznike, kar dela zgodbo težko berljivo.

Matjaž Lesjak jemlje snov za kratko prozo iz vsakdanjih življenjskih dogodkov, nekatere zgodbe pa se nanašajo tudi na pretekle dogodke. Zgodbe, ki so bile objavljene v reviji, so iz štirih zbirk kratke proze, in sicer *Druge zgodbe* (*Buteljka*, *Človeka dostojno*, *Gospod Šerko*), *Oder za dva* (*Trener*), *Plastnice* (*Varuh gozda*, *Voda*, *križ*, *Trikotnik*) in *Za vse čase* (*Rožce in listje*). Le zgodba *Telesa, glave in oči* še ni objavljena v zbirki. Tematsko so zgodbe zelo raznolike. Raznolikost opazimo tudi znotraj zbirk samih. V zgodbah, ki se nahajajo v zbirki *Druge zgodbe* (2013) so v ospredju tri različne teme, in sicer tematika otroštva (*Buteljka*), tematika vpliva, moči (*Gospod Šerko*) ter tematika alkoholizma (*Človeka dostojno*). Iz zbirke *Za vse čase* (2019) je objavljena samo zgodba *Rožce in listje*, v kateri je osrednja tema prva svetovna vojna, ki se prepleta z ljubezensko tematiko. V zbirki *Plastnice* (2015) je prisotna vojna tematika oziroma tematika vojnih zločinov (*Varuh gozda*), tematika posebneža (*Trikotnik*) in tematika fantovščine (*Voda*, *križ*). Iz zbirke *Oder za dva* (2017) je bila v reviji objavljena le ena zgodba z naslovom *Trener*, v kateri je osrednja tema ustvarjanje dobička in podjetniške prevare. V zgodbi *Telesa, glave, oči* pa se pojavi tema literarne umetnosti. Zgodbe so motivno zelo raznolike. Osrednji motivi zgodb so motiv brezskrbnega otroštva (*Buteljka*), motiv alkoholizma, motiv moči, motiv vojne ljubezni, motiv varuha gozda, motiv trikotnika, motiv križa, motiv trenerja, motiv pisatelja. Literarni čas in literarni prostor sta določena. Literarni čas je lahko preteklost (otročstvo, čas prve svetovne vojne) ali

pripovedovalčeva sedanost. Literarni prostori so zelo raznoliki. Pojavijo se kmečko okolje, mestno okolje, Sarajevo, gozd, Avstrija, gostilna, ribiški vikend. V zgodbah prevladuje vsevedni pripovedovalec (*Gospod Šerko*, *Rožce in listje*, *Varuh gozda*, *Trikotnik*, *Križ*, *voda*, *Trener*), pojavlja pa se tudi prvoosebni pripovedovalec (*Buteljka*, *Človeka dostojno*, *Telesa, glave, oči*). V vlogah pripovedovalcev so tudi literarne osebe, vključeni so dialogi in refleksije, ki razkrivajo različne poglede. Zgodbe so napisane realistično, vendar so na določenih mestih skrivnostne ali celo fantastične. Jezik je stvaren, v določenih zgodbah tudi poetičen, sodoben, starinski, meščanski ali vaški, vsakdanje preprost in filozofski (Kvas 2019: 467). Zgodbe so napisane v knjižnem jeziku, le na določenih mestih se pojavljajo narečni izrazi, ki so zapisani v ležečem tisku.

Andrej Makuc snov za svoje kratke zgodbe jemlje iz šolstva, svojega otroštva, vojne, življenja Ljube Prenner in vsakdanjega življenja. Zgodbe, objavljene v reviji, so izšle v šestih zbirkah kratke proze, in sicer *Podobe* (2018) (*Učiteljica I*, *Marja*, *Čas mej*, *L. P. Zasebno volilo*), *Šolske objene* (2017) (*Z vlakom*, *NL(P)P*, *Fenizirani krofi*), *Oči* (2011) (*Jočeve*, *Konjska štorija*), *Antigonca ali Kljini okljukčki* (2010) (*Turnarca ali Hoja po glavi*, *Frida ali Opasno po životu*, *Nikolinič*), *Šolniški kruh* (2008) (*Akrostih*, *Katra*, *Šolniški kruh*, *COŠ*) in *Spominjam se ... a že?* (1995) (*Miklavž*, *Klistir*). V reviji se pojavi pet zgodb, ki še niso uvrščene v nobeno zbirko kratke proze (*N. profesorica*, *Komplot Kosta*, *Nevirtualni pljunki*, *Drobnarije iz globalne vasi*, *Čodra*). Tematika kratkih zgodb je raznolika. Pogosto se pojavlja tema šolstva, poučevanja in učiteljevanja. Avtor podaja kritiko šolskega sistema, predvsem o tem, kako omejuje profesorje in zatira divergentno mišljenje učencev. Prikazana je avtorjeva ljubezen do slovenskega jezika in veselje do poučevanja. Dijake vključuje v svoje učne ure in jim daje možnost sodelovanja ter razpravljanja (*Akrostih*, *Šolniški kruh*, *Z vlakom*, *COŠ*, *Učiteljica I*) (Vollmaier 2009/75/76: 47). Osrednja tema so tudi odnosi med učitelji in njihovo sodelovanje (*N. profesorica*, *Marja*). Prav tako pomembna je tematika brezskrbnega otroštva. V več zgodbah niza spomine iz otroštva, ki se vrtijo okoli določenega dogodka, kot na primer obdarovanje Miklavža, koline, večerno umivanje sredi babičine kuhinje v čeburu, medvrstniška igra (*Klistir*, *Miklavž*, *Konjska štorija*, *Jočeve*). Dotakne se tudi vojne tematike. Prikazuje osebe, ki so imele grozne sanje zaradi posledic vojne (*Čodra*). Prikazuje trpljenje starejše gospe Fride, ki so ji zaradi izdaje ubili starše (*Frida ali Opasno po životu*), in trpljenje družine Turnarce, ki je v vojni izgubila moža in sina ter sedaj čaka, da tru-

pli vrnejo iz tujine (*Turnarca ali Hoja po glavi*). Avtor nekatere zgodbe v zbirkah označi kot prostočasne. V teh zgodbah je v ospredju vsakdana tema (Komplot Kosta, *Nevirtualni pljunki, Fenizirani krofi, Katra, Nikolinič*). V dveh zgodbah se pojavi tema kritike družbe in (takratne) državne ureditve (*Čas mej, Drobnarije iz globalne vasi*). Prav tako se v dveh zgodbah pojavi kot osrednja tema Ljuba Prenner in njeno življenje (*NL(P)P, L. P. Zasebno volilo*). Motivno so zgodbe raznolike. Pojavi se motiv vlaka, motiv Ljube Prenner, motiv krofov, motiv otroškega pretepa, motiv kolin, motiv vojnega zločina, motiv poko-pa, motiv Kozare, motiv poučevanja slovenščine, motiv vožnje z avtom, motiv ustnega spraševanja, motiv celodnevne pouka, motiv Miklavža, motiv klistirja, motiv N. profesorice, motiv podeželske učiteljice, motiv predstojnice, motiv nogometa, motiv prehajanja meja, motiv pljunkov, motiv Ljube Prenner, motiv plastičnih vreč, motiv svinjskih parkljev, motiv črne babe, motiv partizanstva. Literarni čas in literarni prostor sta razvidna iz vseh zgodb. Literarni čas je vezan na avtorjevo otroštvo, čas učiteljstva ali njegovo sedanjost. Literarni prostori so raznoliki, so pa večinoma vezani na območje Koroške. Pojavijo se učilnica, otok Mljet, babičina kuhinja, Jevšnikov travnik, Strelišče Nažanči, Nama, bife, Osnovna šola Pod Graško Goro, podružnična šola, avto-bus itd. V zgodbah prevladuje prvoosebni pripovedovalec, ki se v določenih zgodbah izmenjuje z vsevednim. V nekaterih zgodbah je prisoten le vsevedni pripovedovalec. V pripovedovalčevo pripoved se pogosto vrnja premi govor. Zgodbe so napisane realistično, veliko je raznolikih opisov dogodkov in ljudi. Tudi dialogi med literarnimi osebami so realistični in pristni. Velikokrat se v spominih vrača v pretekle dogodke in svoje otroštvo. Predstavljene so usode posameznikov, ki so nanj naredile vtis (sodelavci profesorji in profesorice, Ljuba Prenner, dijaki in dijakinje idr.). Naravo opisuje z bogato metaforiko, domiselni je v dialoškem prikazovanju, z izbranimi besedami oriše človeške značaje, šegav je, kadar piše o njihovih slabostih, pomanjkljivosti in napakah. V besedilih se pojavlja veliko besednih iger, povezuje domnevno nezdružljivo, združuje banalno in privzdignjeno. Kratka proza ima zanimivo, bralno vznemirljivo ter notranje napeto zasnovano. V besedila vključuje citate znanih avtorjev (Švajncer 2019).

Anka Matvoz snov črtice z naslovom *9. prebuditev* črpa iz nerealnega sveta, posebej stavbe. Tematika kratke zgodbe je abstraktna. Prikazuje stisko ženske, ki išče izhod iz stavbe. Ženska je nemočna, njen položaj je brezizhoden. Ostane ujeta v temi. Osrednji motiv zgodbe je motiv stav-

be. Pojavi se še motiv stopnišča, kipa, ujetosti. Osrednji literarni lik je ženska, ki tava po stari, mogočni stavbi, ki je posebej. Ženska je obupana in išče pomoč. Ko najde izhod, ki vodi na vrt, nastane tema. Literarna prostora sta velika stara stavba - »Bila je to stara, mogočna stavba, obraščena s cvetočim bršljanom. Pričakovala jih je ...« (Matvoz 1992/21: 15) - in vrt pred njo - »Stopila je na mehko, pokošeno travo. Omamni vonj narave jo je obkrožil. Cvetni prah jo je omamljal, drevesa so se sklanjala k njej in jo božala« (Matvoz 1992/21: 15). Literarni čas je zabrisan. Pripovedovalec je tretjeosebni (vsevedni) pripovedovalec. Dogajanje se stopnjuje in je napeto. Zgodba se začne pozitivno: »Nasmejani mladi, stari in otroci so odšli vanjo« (Matvoz 1992/21: 15), konča pa se negativno, temačno, s tesnobnim občutkom: »Vrta ni bilo več. Le tema« (prav tam: 15). Prisotna je izrazita groteska, opazimo lahko posebitve.

Marjan Mauko je snov za kratko zgodbo z naslovom *Zalili smo rojstvo deklice* vzel iz vsakdanjega življenja. Prikazan je običaj nazdravljanja, ko se rodi otrok. Moški se zberejo v gostilni in nazdravljajo zdravju novorojenega otroka. Ob pogovoru literarnih oseb se pojavi tema slabe komunikacije. Osrednja moška protagonista se pogovarjata, vendar govorita drug mimo drugega. Osrednji motiv zgodbe je motiv rojstva otroka. Stranski motivi so nazdravljanje, druženje, opitost. Literarni prostor je gostilna, literarni čas pa je četrtek po pripovedovalčevi službi, ki traja vse do poznega večera. Pripovedovalec zgodbe je prvoosebni pripovedovalec moškega spola. V njegovo pripoved se vrivata premi govor literarnih oseb in tok misli. Zgodba je napisana realistično, vendar je fragmentarna. Veliko je miselnih preskokov in nejasnosti v dialogih, saj osrednji literarni osebi ne vzpostavita navezujočega dialoga. Jezik v zgodbi je preprost, vendar so prisotni strokovni izrazi. Prav tako se pojavljata tudi ekspresivno in pogovorno izražanje.

Janko Messner je snov kratke proze vzel iz avtobiografskih doživetij, življenja Slovencev na avstrijskem Koroškem in medsebojnih odnosov. V reviji *Odsevanja* je objavljenih pet kratkoproznih del, in sicer *Zgubljeni čarovni prstan* (2009), *Hotel sem jaz tebe, pa si me ti prelisčil* (2009), *Ataše* (2004), *Nepridna storija* (2001) in *Nosovi - Koroški triptih II.* (2000). Tematika zgodb sta položaj koroških Slovencev na avstrijskem Koroškem (*Zgubljeni čarovni prstan*) in odzivi na njegovo kratko prozo, ki se tematsko nanaša na njihov položaj (*Hotel sem jaz tebe, pa si me ti prelisčil*). Podaja kritiko deželnih predstavnikov Avstrije, ki na ozemlju slovenske manjšine, kjer biva večinoma slovensko govoreče prebivalstvo,

govorijo nemško in ne znajo niti pozdraviti v slovenščini: »Na Koroškem pa pod komando glavarja Hansa Sima, ki se ti zapelje v Globasnico - z deželno zastavico, plapolajočo na robu vetrobranskega stekla, v slovensko občino s slovenskim županom in redkimi samo nemško govorečimi vaščani, v složno vaško skupnost ... Nov gasilski dom je na dnevnem redu. Govorniški oder je ovenčan. Glavar odpre usta: »Sehrgeehrte Gemeindebürger« ... Ne zna pozdraviti: »Dober dan!« Župan (čeprav zastopa slovensko večino občanov in obvlada oba jezika): »Sehrgeehrter Herr Landeshauptmann!« (Messner 2009/73/74: 57). V politični satiri *Zgubljeni čarovni prstan* primerja Adolfa Hitlerja in Jörga Haiderja, za njuni poimenovanji pa uporabi močno metaforiko (Knez Satan I. in sinček Knežič Satanček). Pojavita se temi naroda in jezika: »|...| Ta tvoj jezik naj se razlega v en glas po Kokoromandiji od jutra v noč, spremljan z žvrgolenjem slavčkove kolorature v krošnjah hrastov; lipe pa posekat vse po vrsti, da ne bo zdrahe, me razumeš, Satanček, lipe vse posekat - pri moji duši ...« (Messner 2009/75/76: 26). Tematsko se dotakne tudi medčloveških odnosov. V zgodbi *Nepriodna storija* tematizira odnose med prijateljskima (prvoosebni pripovedovalec in Peter). V zgodbo je vložena črtica *Češpljeva cmoka*, ki jo prvoosebni pripovedovalec pripoveduje prijatelju (Peklar 2019: 45). V zgodbi *Ataše* se pojavi tema družbene neenakosti in skrbi za socialno šibkejšo. Janez Krtačnik razmišlja o nepravilni delitvi na silno bogate in silno revne. V *Nosovi - Koroški triptih II.* so vključene tri zgodbe (*Moj nos*, *Buteljni si odrežejo nosove* in *Vohalo*). Skupna jim je tematska navezanost na nosove. V črtici *Moj nos* je osrednja tema ljubezen do Marjane. Prvoosebni pripovedovalec se zaljubi in Marjana je prva oseba, ki se ji zdi njegov nos zanimiv in ne prevelik. V črtici *Vohalo* govori o izvoru besede vohati in razvoju nosnikov v severnem delu Drave. *Buteljni si odrežejo nosove* je butalska groteska o Buteljnih in Buteljkah, ki si po županovem navdilu odrežejo nosove. Motivi zgodb so raznoliki. Pojavlja se motiv čarovnega prstana, motiv sanj in motiv volčjaka Vajperja, motiv hrepenenja po nebesih, motiv nosov. Literarni prostor je pogosto zabrisan, če je razviden, pa gre največkrat za območje avstrijske Koroške. Literarni čas zgodb je določljiv, vendar gre navadno za vračanje v preteklost, spomine. Pripovedovalec zgodb je vsevedni (*Buteljni si odrežejo nosove*, *Zgubljeni čarovni prstan*, *Ataše*) in prvoosebni moški (*Hotel sem jaz tebe, pa si me ti prelisicil*, *Nepriodna storija*, *Moj nos*, *Vohalo*). Zgodbe so napisane realistično, pojavlja se družbena kritičnost, na določenih mestih tudi ironija in satira. V zgodbah se pojavlja veliko avtobiografskih elementov - uvrščamo jih med

spominske avtobiografskosti, kjer gre za spominsko linearno in kronološko zastavljene pripovedi z osebno pripovedovalčevo refleksijo (Peklar 2019: 16). Avtor je zgodbe napisal v knjižnem jeziku, vendar se vanj vrvajo koroški, latinski in nemški izrazi. Veliko je metaforike, besednih iger, prav tako pa se pojavlja veliko citatov.

Drago Milošević snov jemlje iz posameznikovega življenja, ki je veliko pretrpel in je osamljen. Snov črpa tudi iz kozmosa, mitologije in bogov. Tematizira stisko človeka, ki se bori sam s sabo in z alkoholom. Ta nima stikov s sinom, čeprav hrepeni po družbi in sprejetosti (*Začarani krog nekega knapa*): »Ostal si sam, popolnoma sam in zdi se, kakor da ne potrebuješ nikogar več. Toda globoko v sebi čutiš hrepenenje po toplih, razumevajočih očeh, po mehki dlani, po nežnem, tihem šepetu« (Milošević 2002/47/48: 25). Pokaže se tudi oseba, ki se želi sama spoprijeti s svojo stisko in ko bo pripravljena, se bo vrnila (*Misel pod goro*): »Zato - prosim, rotim Te - pusti me tu pod goro, dokler se ne vrnem« (prav tam: 25). Pojavita se temi bogov in minljivosti (*Zvezdna zgodba*). V ospredju so motiv trpljenja, motiv osamljenosti, motiv nočnih mor. Pojavi se tudi motiv veselja in motiv minljivosti. Literarni prostor in čas dveh kratkih zgodb nista razvidna. V *Zvezdni zgodbi* na začetku izvemo, da se zgodba odvija v veselju: »V širnem vesoljskem prostranstvu, ki ga obvladujejo Bogovi, ki jim Zvezde delajo svetlobo in toploto, sta vladali strpnost in harmonija« (Milošević 2002/47/48: 22). *Zvezdna zgodba* in *Misel pod goro* sta prvoosebni pripovedi moškega. V zgodbi *Začarani krog nekega knapa* nastopa vsevedni pripovedovalec. Zgodbi *Misel pod goro* in *Začarani krog nekega knapa* sta realistični, *Zvezdna zgodba* pa prehaja v fantastični svet. Vse zgodbe se končajo s tremi pikami (...) in puščajo odprt konec. Dogajanje je stopnjevano in temačno.

Primož Mlačnik je vzel snov iz vtisov iz okolja, trenutnih zaznav v določenem mimobežnem trenutku. Prav tako je vzel snov iz vsakodnevnih situacij, v katere se vpletajo posamezniki, dogajanje pa je na določenih mestih zavito v skrivnost. Tema kratkih zgodb je raznolika. V zgodbi z naslovom *Povodec* je v ospredju tema posameznice, ki je izgubljena v svetu drog. Celotno dogajanje je zavito v skrivnost, ki v bralcu izzove razkol med resničnim dogajanjem in protagonistkinimi blodnjami oziroma sanjami. Osrednja tema zgodbe *Črna kri* je nepredelana travma iz otroštva, skorajšnja izguba sestre, očetov odhod in pretirane materine skrbi. Avtor se nasloni na psihoanalitično teorijo (Vollmaier Lubej 2018: 17). Tema *Mimobežnic* je problematika posameznikov in sodobne družbe. Motivno so zgodbe zelo raznovrstne. Pojavi se motiv povodca, motiv krivde in

motiv vodnjaka, motiv vlaka, prestižnih blagovnih znamk, pisanja, slikarjeve kavarne, smrti. Literarni prostori so različni. Zgodbe se odvijajo v Salohribu (*Povodec*), pri vodnjaku pred domačo hišo, na naftni ploščadi (*Črna kri*), v vlaku, trgovskem centru, slikarjevi kavarni, Emilovem domu (*Mimobežnice*). Literarni čas je v *Mimobežnicah* zabrisan, v zgodbi *Povodec* se dogajanje začne zgodaj jutraj in traja en dan, zgodbo *Črna kri* pa lahko zamejimo na čas pripovedovalčevega otroštva neke julijske nedelje in njegovo odraslo življenje. Literarne osebe so posamezniki, ki se soočajo z osebno stisko, s težavami sodobnega sveta in z nepredelanimi travmami iz otroštva. Pogosto blodijo med resničnostjo in fantazijo. Avtor se velikokrat pri oblikovanju literarnih oseb naslanja na psihoanalitično teorijo. Pripovedovalec v zgodbah *Povodec* in *Mimobežnice* je vsevedni, v njegovo pripoved se vpleta premi govor. V zgodbi *Že načrtujem* (*Mimobežnice*) se poleg vsevednega pripovedovalca pojavi tudi prvoosebni. Zgodbo z naslovom *Črna kri* pripoveduje prvoosebni moški pripovedovalec, v njegovo pripoved se vrivajo dialogi literarnih oseb. Na začetku zgodbe skuša vzpostaviti dialog z bralcem oziroma pritegniti njegovo pozornost: »Nujno vam moram zaupati zgodbo, ki me je zaznamovala v otroštvu« (Mlačnik 2016/99/100: 49). Dogajanje v kratki prozi je realistično, na določenih mestih je zavito v tančico skrivnosti. Zgodbe so fragmentarne in z različnimi vpogledi v preteklost ter dogajanjem v sedanjosti tvorijo celotno sliko. V besedilih je veliko metaforičnega izražanja.

Rudi Mlinar črpa snov iz vaškega, podeželskega okolja. V črtici *Češnja* snov temelji na otroških odnosih na vasi. Za črtico *Vstopite* snov črpa iz predmetnosti, in sicer stavbe, ki je v njem zbudila pozornost – kapelica. Tema črtice *Češnja* so medsebojni odnosi otrok. Skupina otrok se je spravila na posameznika, ki se je počutil izobčenega. Otroci so želeli ukaniti Tineta, da bi jim nabral češnje. V strahu je splezal na drevo, otroci pa so ga ogovarjali z zmerljivkami, npr. »hudič, pokveka, debeloglavec, budala, kresalo ...« (Mlinar 1991/20: 18). Ko je priplezal na vrh, se je veja zlomila in padel je v globino ter umrl. Priča smo tematiziranju smrti otroka. V zgodbi *Vstopite* se pojavi tema iskanja notranjega miru, odrešitve, zavetja. Motivi so raznoliki. V zgodbi *Češnja* se pojavi motiv otroške nesramnosti, motiv češnje, motiv smrti. V zgodbi *Vstopite* se pojavi motiv kapelice, ki predstavlja varen prostor, kamor se posameznik lahko zateče. Pojavijo se še motiv odrešitve, motiv molitve, motiv miru. Literarni prostor v zgodbi *Vstopite* je kapelica, v zgodbi *Češnja* pa literarni prostor ni posebej izpostavljen, lahko pa trdimo, da gre za vaško okolje. Literarni čas

ni razviden iz nobene zgodbe. Pripovedovalec je v obeh zgodbah vsevedni, v njegovo pripoved pa se vriva premi govor. V črtici *Vstopite* pripovedovalec skozi celotno zgodbo nagovarja bralca, ga vodi skozi kapelico in ga vabi, naj vstopi: »Sklonite glavo. Vstopite vase ... nič se vam ne mudi, počasi se spustite skozi svoje življenje in videli boste, da to ni hudo. Nad vami je kip, je njegova roka, ki odganja življenje, vabi pa samoto, vabi spoznanje« (Mlinar 1994/24: 13). Dogajanje je presenetljivo, nepričakovano in se stopnjuje. Črtici sta napisani realistično. V zgodbah so prisotni podrobni, živi opisi in primerjave oz. komparacije.

Snov novele z naslovom *Krupuhov klobuk* **Gorazda Mlinška** so avtobiografska doživetja in izkušnje. Tema je naravno bogastvo – gozd in delo v gozdu po drugi svetovni vojni. Novela tematizira delo furmanov ter gozdarjev in spravilo lesa z gorskih pobočij v dolino ter skrb za gozdove. Po vojni so uvedli načrtno gospodarjenje v gozdovih, da bi preprečili uničenje gozdov. Tematsko so zaobjeti pristni medčloveški odnosi med moškimi, ki svoj klobuk predajajo naslednji generaciji. Kos (2005) v *Literarni teoriji* navaja, da je v noveli v središču pozornosti navadno predmet, okoli katerega se novelsko dogajanje zaplete in razplete (prav tam: 169). Osrednji motiv je motiv Krpuhovega klobuka, saj povezuje celotno novelo. Pojavi se tudi motiv gozda. Gozdovi so bili območje, kjer je po vojni delalo veliko zaposlenih. S trdim delom so si služili kruh. Med vojno je gozd služil kot skrivališče partizanov in drugih pred sovražniki. Literarne osebe povezuje Krpuhov klobuk, ki so ga nosile tri generacije. Moški so bili delovni in so se ukvarjali z gozdarstvom. Posredno ali neposredno. Pripovedovalec ga je dobil v dar od Rebernikovega deda, ker se je z njim in njegovo ženo dobro razumel, veliko pa se je od njiju naučil o lesarstvu in furmanstvu. Literarni čas je pomlad v pripovedovalčevi sedanjosti, vendar se v spominskih fragmentih vrača v preteklost, saj okolica v njem zbudi spomine. Literarni prostor je pripovedovalčeva pot iz Jazbine na Uršljo goro, ki je prav tako kraj, ki ga podoživlja v spominih. Pripovedovalec je prvoosebni moški, ki med pripovedjo nagovarja svoj klobuk in ga s tem poseblja. Dogajanje je realistično in slika okolico Uršlje gore. Jezik je lahkoten in tekoč. Pripovedovalec bralca popelje skozi slikovito pot na Uršljo goro, saj je v pripoved vključenih veliko opisov narave.

Maša K. Okorn je vzela snov za kratke zgodbe s potovanj po evropskih mestih. Konci zgodb so nenavadni, nepričakovani. Pogosto konec zgodbe napove začetek naslednje zgodbe. Tema kratkih zgodb je boemsko življenje mlade ženske po imenu Maruša Rdečelaska, ki se poda-

ja na potovanja v evropska mesta, kjer doživlja različne dogodivščine. Na potovanjih sreča različne ljudi, in sicer umetnostnega zgodovinarja Cassiana in njegovega partnerja Raoula, ki sta posvojila dojenčka (*Barcelona*), boemskega kiparja M., ki mu pozira (*Ob petih zjutraj se prebujajo Pariz*), moškega po imenu Martina Fritz, ki se preoblači v žensko (*Babji lon Berlin*), študenta, ki je zaposlen v hotelu, Edoarda, ki ji pomaga (*Bela lilija*), ter neznanega padalca, s katerim poleti v Berlin (*Poljub neba*). Pomembna tema, ki se pojavlja v vseh zgodbah, je tema umetnosti. Osrednja literarna oseba slikovito opisuje arhitekturne dosežke v mestih, ki jih obišče, izpostavi posebne likovne umetnine ali umetnike, boeme, ki jih med potovanjem sreča. Velik poudarek daje branju knjig: osrednja protagonistka navadno bere knjige ali pa se zateka v knjigarne. V zgodbah se pojavijo raznoliki motivi, ki pri bralcu zbudijo veliko zanimanja. Pojavljajo se motiv boemskega življenja (*Barcelona*, *Ob petih zjutraj se prebujajo Pariz*), motiv umetnosti (*Barcelona*, *Ob petih zjutraj se prebujajo Pariz*, *Babji lon Berlin*, *Bela lilija*), motiv bele lilije (*Bela lilija*), motiv vojnih invalidov (*Babji lon Berlin*), motiv neba (*Poljub neba*). Vse zgodbe imajo skupni motiv, to je motiv svobode. Literarni prostori so Barcelona (*Barcelona*), Pariz (*Ob petih zjutraj se prebujajo Pariz*), Berlin (*Babji lon Berlin*), Firence (*Bela lilija*) in veliko podjetje, v katerem je literarna oseba zaposlena (*Poljub neba*). Literarni čas v zgodbah ni natančno določen, pogosto je zabrisan. Osrednja literarna oseba vseh zgodb je Maruša Rdečelaska. Živi boemsko življenje, potuje v različne evropske države in spoznava raznolike, zanimive ljudi. V zgodbah spoznamo moška, Cassiana in Raoula, ki sta posvojila dojenčka, kiparja M., ki je predan umetnosti in boemskemu življenju, Martino Fritz, ki se preoblači v moškega, in Edoarda, ki ga Maruša spozna v Firencah in se z njim poda na obalo. Pripovedovalec je v vseh zgodbah vsevedni. V pripoved se vriva premi govor. Zgodbe so pripovedovane realistično, tik pred koncem pa postanejo groteskne in celo absurdne. Jezik zgodb je živ in bogat. Prisotnega je veliko opisovanja, predvsem mest, ki jih Maruša obišče. Pojavljajo se tudi citati drugih avtorjev, veliko je tudi metaforičnega izražanja.

Marija Omulec jemlje snov za črtico *Tinca gre v vrtec* iz vsakdanjega, družinskega življenja. Tema zgodbe je odraščanje punčke Tinca, ki gre prvič v vrtec. Zelo si je želela oditi v vrtec, čeprav se je sprva nanj težko navadila. Motivi zgodb so odraščanje, vrtec, spremenbe. Literarna prostora zgodbe sta Tinčin dom in vrtec, literarni čas pa je konec poletnih počitnic. Osrednja literarna oseba je Tinca, majhna deklica, ki se veseli

vrta, čeprav se je težko navadila na novo okolje. Pripovedovalec je vsevedni, prisotni so dialogi literarnih oseb. Črtica je napisana realistično. Dogajanje je omejeno na droben dogodek in je preprosto. V Tinčinih dialogih se prepoznata otroška preprostost in otroški pogled na svet. Povedi v zgodbi so kratke, prav tako so uporabljene enostavne stavčne strukture.

Majda Ortan je vzela snov zgodbe *Pot* iz življenja posameznice, ki išče odgovore na življenjska vprašanja. Tema zgodbe je iskanje samega sebe, svojega cilja in svoje življenjske poti. Vsaka oseba ima svojo življenjsko pot in jo gradi na lastnih doživetjih ter izkustvih, ob tem pa se sprašuje o življenju in išče odgovore. Osrednji motiv zgodbe je motiv belega konja. Literarni prostor zgodbe je narava, travnik, literarni čas je pomladanski večer. Osrednja literarna oseba zgodbe je Sanja, ki je kot otrok iskala svoj bit in svojo življenjsko pravljico. Sedaj se kot odrasla ženska ponovno sprašuje, če živi pravo življenje, saj se počuti nekoristno, ker je ljudje okoli nje ne poslušajo, ona pa živi zanje, torej ne tako, kot bi si sama želela. Razmišljati začne, da bi morala začeti znova, začeti čisto novo pravljico. Pripovedovalec zgodbe je vsevedni. V njegovo pripoved se vrivata prema govora osrednje literarne osebe in konja. Na začetku zgodbe je prvoosebni zapis avtorice, ki nagovarja bralca. Zgodba je napisana realistično: literarna oseba se sprehaja v naravi in jo opazuje. V zgodbi se pojavijo tudi fantastični elementi: vanjo vstopi konj, ki nagovarja sprva dekle, nato odraslo žensko. Veliko je okrasnih pridevkov. Slog zgodbe je zelo liričen.

Vinko Ošlak je vzel snov za kratko prozo iz vsakodnevnih življenjskih situacij. V zgodbi z naslovom *Testament bogatega človeka* sta v ospredju smrt bogatega mizarja in branje njegove oporoke. V zgodbi *Radio* je izpostavljen posameznik, Štefan Uranc, ki mu glasba veliko pomeni in si želi kupiti radio. Zupan Sosič (2017) v delu *Teorija pripovedi* govori o značilnostih kratke zgodbe in navede, da sta začetek in konec zgodbe odprta, kar lahko opazimo tudi v Ošlakovih kratkih zgodbah. Obe prikazujeta osrednji dogodek oziroma izsek iz življenja literarnih oseb (nakup radia oziroma branje oporoke). Gre za enotnost in celovitost vtisa, enega dogodka, prostora ter časa in usmerjenost h koncu zgodbe. V obeh zgodbah je bralec v pričakovanju razpleta, ki je nepričakovan (prav tam: 228–229). Tema zgodbe *Testament bogatega človeka* so družinski odnosi. Po smrti mizarja Bukovnika se njegovi otroci zberejo doma ob branju oporoke. Najstarejši sin je zgrožen nad poslednjimi očetovimi besedami in zapusti branje oporoke. Očetove zadnje besede so bile: »/.../ Zapuščam vam vero v Očeta in Sina in

*Svetega Duha in v vse poslednje reči in v deset zapovedi in zapoved ljubezni in v poštenost in dobrohotnost, v skromnost, preprostost in zmernost vsem ... /.../ Zapuščam vam jezik vaše matere in nje matere in vseh mater našega rodu in naroda, stari dobri Slomškov in Prešernov jezik, da ga uporabljate ... /.../ Zapuščam vam ta dom in to gorico okoli hiše, drevesa v gorici, vrt in njegove nasade, čudovito zeleno travo in obzorje ... /.../»(Ošlak 2000/39/40: 20). V zgodbi *Radio* je osrednja tema ljubezen do glasbe in preprostosti. Štefan Uranc želi navaden, preprost radio, da bil lahko poslušal glasbo. Motijo ga spremembe in življenje, ki je vsak dan bolj obrnjeno na glavo. V obeh zgodbah je osrednji motiv stvar, okoli katere se vrtila celotna zgodba. V zgodbi *Testament bogatega človeka* je osrednji motiv oporoka, v zgodbi *Radio* pa radio. Literarni prostor v zgodbi *Testament bogatega človeka* je Gradišče, kjer je bival mizar Bukovnik, v zgodbi *Radio* pa zadnja nesamopostrežna prodajalna med poslopjem Donavske banke in letalske agencije Europaguide. Literarni čas ni razviden. Pripovedovalec je vsevedni, vključen je premi govor literarnih oseb. V besedilih ni posebne metaforike ali simbolike. Jezik je preprost, povedi so kratke.*

Peter Petrovič je vzel snov iz narave, življenja posameznikov in njihovih stisk, različnih predmetov, okoli katerih se vrtila celotna zgodba, in odnosov med ljudmi. Tematika kratke proze je raznolika. Pomembna tema zgodb je narava, h kateri se literarne osebe zatekajo zaradi lastne stiske, bolezni in ljubezni do narave. Prav tako podaja kritiko ljudi, ki preveč posegajo v naravo in uničujejo gozdove (*Gornik, On in drevo, Tri leta potem, Drevo, drevo*). Pojavi se tudi tema stiske posameznikov, ki se znajdejo v težavnih življenjskih okoliščinah, kot so avtomobilska nesreča, rop, strah pred izgubo službe, izguba otroka, brezdomstvo (*Soba številka 5, Rezina torte, Padec, Poslednji dom, Zlom*). V nekaterih zgodbah se pojavi tema medsebojnih odnosov med možem in ženo oziroma partnerjema, ki živita skupaj, med dekletom in fantom ter člani družine (*Trajekt, Spomin na počitnice, Rezina torte*). Tema zgodb so predmeti ali živa bitja, ki jih vsakodnevno uporabljamo in srečujemo. Ti predmeti so rdeča nit zgodbe ter povezujejo dogajanje in literarne osebe (*Vžigalnik, Prva pomoč, Zapis o stolu, Majski hrošči*). V zgodbi *Portret Maje* se pojavi tema umetnika. Na motivni ravni so zgodbe pestre in bogate. Pojavi se veliko različnih motivov. Osrednji motivi zgodb so motiv sobe številka pet, motiv osamljenosti, motiv delovne nesreče, motiv groba, motiv gora, motiv hrasta, motiv gozda, motiv valentinovega, motiv spogledljivosti, motiv poljuba, motiv vžigalnika,

motiv prve pomoči, motiv majskih hroščev, motiv stola, motiv portreta. Literarni prostor zgodb je raznolik. Zgodbe se dogajajo v gozdu, parku, sobi številka pet, na gori, dvorišču stare graščine, v zapuščenih mestnih hiši ob stanovanjskih blokih, na rečnem bregu, boljšem sejmu, v cerkvi, avtomobilu, čajnici, tovarni, na kmetiji, trajektu, pokopališču ... Literarni čas je v zgodbah zabrisan in nima osrednjega pomena. Pripovedovalec je v večini zgodb vsevedni, v njegovo pripoved se vtriva premi govor (*Soba številka 5, Rezina torte, Padec, Gornik, On in drevo, Tri leta potem, Portret Maje, Spomin na počitnice, Prva pomoč, Majski hrošči, Poslednji dom*). V nekaj zgodbah se pojavijo tudi prvoosebni pripovedovalci (*Drevo, drevo, Zlom, Vžigalnik, Zapis o stolu*). V zgodbi z naslovom *Trajekt* se izmenjujeta prvoosebna pripovedovalca, in sicer moški in ženska. Velikokrat se pojavi tudi notranji monolog literarne osebe, ki se zateče v naravo, išče samega sebe in občuduje naravo, npr. »In že sem v miselni sproščenosti, ko komuniciram z drevesi, zaznavam pojave drhtenja, nekakšne utopitve, lebdenje, vse tako, ki se mi sicer zdi kot neresnično, pa je resnično, zares« (Petrovič 2018/107/108: 21). Dogajanje v zgodbah je realistično, na določenih mestih prehaja v sanje. V besedilih lahko zasledimo metaforično izražanje. Opazimo medbesedilno navezovanje na definicijo iz strokovnega priročnika (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*)

Snov kratke zgodbe z naslovom **Bluza Klemna Piska** je del predmetnosti, kos oblačila – bluza, ki je v avtorju zbudila zanimanje. Tema zgodbe je posameznik in njegovo doživetje okolice ter predvsem predmetov. Prvoosebni pripovedovalec je očaran nad bluzo, ki je nekoč pripadala ženski, ki jo imenuje intelektualna gospodična. Bluze se oklepa že nekaj let, si jo oblači, izvaja z njo obred, ki ga pomirja, osrečuje in mu prinaša kozmično energijo. Osrednji motiv je motiv bluže. Bluza je pripadala gospodični, ki je bila prepričana, da se skozi gumbe pretaka kozmična energija. Pri njej je pripovedovalec opravljal študentsko delo: likal je njena oblačila. Ko je zaključil z delom, je ukradel bluzo. Pripovedovalec zgodbe je prvoosebni moški pripovedovalec, ki posreduje informacije z gledišča personalnega pripovedovalca. Personalni pripovedovalec je po Zupan Sosič (2017) tisti, čigar gledišče je postavljeno v posamezno zavest. Pripoveduje o svojih izkušnjah, zaznavah in predstavah (prav tam: 167–170). Vključen je tudi pripovedovalec tok misli. Pripovedovalec skuša z bralcem vzpostaviti komunikacijo tako, da ga nagovarja: »Ste slišali to besedo? Jaz se pretvarjam, kot da je nisem, čeprav jo v resnici sem, a ker zveni tako otožno in hkrati rezko, ker sproža vrsto asociacij, spričo

katerih bi lahko doživel omedlevico, se od nje distanciram in jo skušam izbrisati iz spomina» (Pisk 2002/47/48: 32). Literarni prostor je pripovedovalčev dom, literarni čas pa lahko zamejimo na en dan. Opazimo, da je veliko pozornosti posvečal podrobnim opisom in detajlom.

Blaž Prapotnik črpa snov za svoje kratke zgodbe iz vsakdanjega življenja, vsakdanjih situacij in glasbe, ki je pomemben del njegovega življenja. Tematika kratkih zgodb je raznolika. Osrednji temi večine zgodb sta glasba in umetnost (*Kam grema?*, *Marmeladna seansa*, *Samotni rob konca*). Literarne osebe razpravljajo o umetnosti. Izpostavijo, da je pomembno poslušati druge in jih ne posnemati. Pojavi se tema vere in verske skupnosti (*Vrnitev izgubljenega sina*). Osrednji lik se ironično odziva na dogodek, kjer v versko skupnost sprejmejo nove člane. Poda kritiko cerkve kot institucije: »Pred Bogom smo morda, pred cerkvijo pa nismo vsi enaki« (Prapotnik 2002/47/48: 36). Tema vojne se pojavi v eni zgodbi (*Utihni, muza*). Vojna vpliva na življenje prijateljev, ki sta bila vpoklicana v vojsko. Njuno življenje se je popolnoma spremenilo, svoje ljubljene sta pustila za seboj in se podala v neznano. V eni izmed zgodb se pojavi tema družbenega izključevanja osebe zaradi njenega izvora (*Človek se navadi*). Starejša ženska v ambulanti razlaga sosedu, da se velikokrat počuti izobčeno iz družbe in nesprejeto, ker prihaja z Balkana. Ob tej temi se pojavi tudi tema nasilja, saj na koncu zgodbe iz stanovanjskega bloka odpeljejo moško truplo. V dveh zgodbah se pojavi tematika medsebojnih, družinskih odnosov (*Sončni krogi*, *Pisan dan prosvetnega življenja*). Pojavi se tudi tematika stiske, ujetosti in tujosti (*Samotni rob konca*). Motivi so motiv vpoklica v vojsko, motiv umetnosti, motiv umora, motiv ljubezni do glasbe, motiv roba konca, motiv dneva, motiv sončnih krogov, motiv sprejema v cerkev. Literarni prostori so v vseh zgodbah določljivi: travnik, vadbeni prostor, ambulanta, tovarna, umetnikova soba, kavarna, knjižnica ... Literarni čas je določljiv v večini zgodb, v nekaterih je zabrisan ... Pripovedovalec je vsevedni (*Marmeladna seansa*, *Kam grema?*, *Samotni rob konca*, *Sončni krogi*, *Vrnitev izgubljenega sina*), pojavi pa se tudi prvoosebni moški pripovedovalec (*Utihni, muza*, *Človek se navadi*, *Pisan dan prosvetnega življenja*). V zgodbah se pojavlja metaforično izražanje, primerjave, metonimija, stopnjevanje z nizanjem besed in besednih zvez. V zgodbah se pojavi tudi medbesedilnost, npr. citatnost, sklicevanje na drugega avtorja, npr. v zgodbi *Marmeladna seansa*, ko začnejo vstopati znane osebe in podajati svoje mišljenje o umetnosti (Sigmund Freud, Jimi Hendrix, Adolf Hitler, Goethe, Wagner, Nietzsche, Oscar Wilde idr.), ali

citiranje pesmi Milke Hartman v zgodbi *Vrnitev izgubljenega sina*.

Jani Rifel črpa snov kratke proze iz lastnih doživetij in izkušenj, življenj posameznikov in odnosov z drugimi ljudmi. Tematsko so zgodbe raznolike. Zgodbe, ki so bile objavljene v zbirki *Razglednice*, povezujejo opisi krajev, ki so povezani z avtorjevimi lastnimi doživetji in prikazujejo njegovo življenjsko pot. Osrednja tema *Razglednic* je umikanje v naravo, umikanje hrupni okolici v mirno zavetje gozda. Prav tako pomembna tema Riflovih zgodb so odnosi med ljudmi, predvsem med moškimi in žensko. Pojavijo se težave v komunikaciji in nezmožnost izpeljevanja pogovorov. Tematsko je v ospredju tudi tema iskanja lastne identitete. V večini zgodb se pojavljajo moški, ki iščejo svoj smisel in namen, tavajo in čakajo, iščejo odgovore, ki jih navadno ne najdejo. Tudi na motivni ravni je prisotna raznolikost. Pojavi se motiv slamnika, motiv solin, motiv vodnega vrtinca, motiv sončnega zahoda, motiv daril, motiv prevare, motiv opravljanja, motiv kraje imena, motiv potoka, motiv prijateljstva, motiv ujetosti, domotožja, motiv dijaških let, motiv znanca ... Literarni prostor je razviden iz vseh zgodb. Največkrat gre za kraje, ki se nahajajo v Sloveniji, gozdove, potoke, travnike, kavarne ali domove literarnih oseb. Literarni čas je pogosto zabrisan. Zgodbe se odvijajo v preteklosti, otroštvu in sedanosti. Najpogostejša literarna oseba je moški srednjih let, ki doživlja krizo identitete. Ta moški je melanholičen, orientacijsko izgubljen, svetobežen, ne ve, kaj bi rad, je žrtev brezdelja, blodenja in čakanja. Osebe so največkrat postavljene v naravo oziroma vsakdanje dogajanje, ki v njih sproži spomine na otroštvo, pretekle dogodke, domotožje, željo po lepoti. Čudenje in slutnja lepega hodita za osrednjimi literarnimi osebami in jih presenečata sredi njihovih eksistencialnih kriz. Pogosto v zgodbe vstopa iracionalno, absurdno, ki meji tudi na magično, in takrat se življenje oseb odvija kot misterij, kot igra nečesa višjega z nekom nižjim. Ta igra lahko na osebe vpliva blagodejno ali pogubno (Cestnik 2006: 111–113). Osebe so posebneži, marginalci, ki se ne znajdejo v življenju, predvsem so nezmožni komunicirati, čeprav se trudijo po najboljših močeh. So nerodni in bojzljivi, ostali jih pogosto ne razumejo, jih odpravljajo ali izkoriščajo. V posameznikih nastajajo notranji zapleti (Tomšič 1992). »V zgodbah ljudi z obrobja prepoznamo lepe duše, ki se bojijo življenja, ker v njih ni agresivnosti, zvitosti, moralne pokvarjenosti. To so poeti odmaknjene narave, samote in tišine. Dobri so, plemeniti, imuni za prekletstva, ki krotovičijo sodobnega človeka. Recimo erotična izmaličenost, posestniška obsedenost, sovraštvo in hudobije vseh vrst. V njih

je le tiha, skromna prošnja po ljubezni, po sreči in razumevanju» (Tomšič 1992). V zgodbah prevladuje vsevedni pripovedovalec, v njegovo pripoved se vključujejo dialogi literarnih oseb. V zbirki *Razglednice* prevladuje prvoosebni pripovedovalec. Zgodbe so realistične, odvijajo se v resničnih krajih, pogosto gre za avtorjeve spomine in obujanje dogodkov iz preteklosti. Dogajanje si sledi linearno in po kronološkem zaporedju, zato ni večjih miselnih preskokov. Jezik zgodb je preprost, malo je metaforičnega izražanja.

Barbara Rotovnik jemlje snov za zgodbo z naslovom *Bruseljski dnevnik* iz svojega življenja v Bruslju, kjer se je udeležila konference *Evropske komisije*. Gre za avtobiografsko zgodbo, saj lahko iz intervjuja za spletni medij *Domovina* (Kreč 2019) izvemo, da je magistrski študij filozofije zaključila na *Katoliški univerzi Leuven*, ki je zasebna univerza v lasti Katoliške cerkve. Avtorica je zgodbo zapisala v obliki dnevnika. Osrednja tema dnevniskega zapisa je delovanje Evropske unije na različnih področjih. V ospredju je mešanje različnih narodov, jezikov, kultur in predvsem mobilnost mladih v okviru različnih programov, kot na primer *Erasmus*. Poudarek je na sodelovanju držav članic in medsebojni pomoči. Prav tako je pomembna tema medsebojnih odnosov med osrednjo literarno osebo in fantom Gabrielom, s prijatelji ter z znanci različnih narodnosti. Pojavi se tema medkulturnosti, saj se srečujejo ljudje različnih narodnosti, ki med seboj sodelujejo, si pomagajo in so v prijateljskih odnosih. Osrednji motiv zgodbe je motiv *Evropske unije*. Literarni prostor dnevnika je Bruselj, literarni čas pa je od 1. oktobra 2002 do 4. oktobra 2002. Pripovedovalka je prvoosebna ženska pripovedovalka. Gre za avtobiografsko pripoved, v katero se vriva tudi tok misli: »Jojme, polna dvorana je in razmišljam, če se vsi počutimo podobno v radostnem pričakovanju« (Rotovnik 2003/51/52: 40–41).

Silva Sešel je snov za kratko zgodbo z naslovom *Evropa in bik(ec)* vzela iz aktualnega političnega dogajanja, ki ga je naslonila na zgodbo o starogrških bogovih. Tema kratke zgodbe je družbenopolitična. V ospredju je vstopanje držav v Evropsko unijo. Med državami, ki vstopajo v Evropsko unijo, je tudi Slovenija. Osrednji motiv zgodbe je motiv bika. Literarni prostor je ozemlje držav članic Evropske unije, kot literarni čas pa bi lahko določili leto 2004, saj je takrat Slovenija postala članica Evropske unije. Pripovedovalec zgodbe je vsevedni (avktorialni) pripovedovalec, ki ima pregled nad dogajanjem in ga pojasnjuje. Z jezikovnega vidika je v zgodbi veliko metafor, ki se navezujejo na Evropo, npr. gospa dama, prevarana deklica, zvit in prera-

čunljiva dama. Pojavi se metafora *slovenski bicek*, ki je preneseni pomen za Slovenijo, ki vstopa v Evropsko unijo.

Barbara Simoniti je snov za kratko zgodbo z naslovom *Intervju* vzela iz svojega vsakdanjega življenja. Tema kratke zgodbe je jezik pisanja pisateljice Katarine Langus, ki živi v tujem okolju. Pisala je potopise v nemščini, ki ni bila njen prvi jezik. Sama pri sebi je zaznala, da je njena nemščina nenemška in njenemu izrazju manjka barvitosti. Ozadje je tudi politično. Vedno je čutila delitev Evrope na zahod in vzhod. Zanj je pisarje v nemščini pomeni beg. Spopadanje z nemščino je bilo vidno že pri njeni prababici in pradedku, ki sta živela v nemško govorečem prostoru. Katarina izpostavi, da si želi biti to, kar je, in to je mogoče le, če se izraža v svojem maternem jeziku. Osrednji motiv kratke zgodbe je motiv jezika oziroma dvojezičnosti. Dvojezičnost je posledica političnih in praktičnih razlogov Katarine Langus, zato se motiv jezika poveže s politično-zgodovinsko preteklostjo, ki je na pisateljico imela velik vpliv. Literarna prostora sta pripovedovalkina dnevna soba in studio, kjer je potekal posneti intervju, literarni čas pa je večer. V kratki zgodbi je pripovedovalka prvoosebna ženska, ki se v pripoved aktivno vključuje. V njeno pripoved se vriva televizijski intervju, v katerem voditelj oziroma voditeljica intervjuja Katarino Langus. Ob intervjuju prvoosebna pripovedovalka opisuje nebesedno dogajanje televizijske oddaje. Kratka zgodba je napisana realistično in kaže na realno podobo sveta in družbe.

Snov zgodb **Slavka Skarlovnika**, naslovi *Zdraviteljstvo*, *Petelin* in *Zdriz*, temelji na nevsakdanjih, domišljjskih svetovih. V zgodbah nastopajo elementi iz prihodnosti in čarovniki, ki se ukvarjajo s hipnozo. Zgodbe so fantastične. Kratke zgodbe uvrščamo v fantastični podtip postmodernistične proze, saj upodabljajo elemente realnega sveta, vendar jih sestavljajo v racionalno nerazložljivo, nekakšno potujeno celoto, ki je lahko tudi groteskna (Bošnjak 2005: 74). Tematiki kratkih zgodb sta fantastične prvine iz prihodnosti in hipnoza. V zgodbi *Zdraviteljstvo* je predstavljen ozdravitveni center, iz katerega naj bi ljudje prišli čisto zdravi, za njihovo počutje pa skrbijo roboti, ki so nadomestili ljudi. Profesor Mik iz zgodbe *Zdriz* naj bi izumil orožje, ki v vesolju vodo spreminja v zdriz. V zgodbi *Petelin* se pojavi čarovnik, ki se ukvarja s hipnozo ljudi. Motivi so zelo raznoliki. Pojavijo se motiv ozdravitvenega centra, motiv petelina, motiv orožja prihodnosti. Literarni prostori so izmišljeni, nerealni, in sicer ozdravitveni center (*Zdraviteljstvo*), Donja vas (*Petelin*) in planet Ozron (*Zdriz*). Literarni čas iz zgodb ni razviden. Literarne

osebe v zgodbah so posamezniki, ki se soočajo z inovacijami prihodnosti oziroma izumi, ki naj bi človeku olajšali življenje. Osebe so pogosto nemočne in ujete v svetu, ki jim je neznan. So pasivni opazovalci dogajanja. Pripovedovalec v zgodbi *Zdraviteljstvo* je prvoosebni moški, v zgodbah *Petelin* in *Zdriz* pa vsevedni pripovedovalec. V pripoved vsevednega pripovedovalca se vriva premi govor literarnih oseb. Zasledimo lahko tok misli. V zgodbah se pojavlja veliko strokovnih izrazov. V zgodbi *Petelin* se pojavi besedna igra s pomeni besed. Beseda *petelin* je uporabljena z različnima pomenoma, in sicer v pomenu živali in v pomenu dela orožja: »Isto usodo imava,« se je zasmel. »Mene je pokopal petelin iz tvoje predstave, tebe pa bo petelin iz moje pištole!« (Skarlovnik 2018/105/106: 40).

Jerica Smolčnik je snov za zgodbo *Papagajček* vzela iz svojega življenja in odnosa s sestro dvojčico, Kristino. Iz biografskih podatkov lahko izvemo, da se je zaposlila v tovarni in končala dveletni strojepisni tečaj ter zaključila Srednjo medicinsko šolo v Piranu. Zgodba tematizira medsebojne odnose. V ospredju je odnos pripovedovalke s sestro dvojčico. Bili sta navezani in vse počeli skupaj. Njuna življenjska prelomnica je bila, ko je pripovedovalka ponavljala razred in sta bili s sestro ločeni. Ločeni bi bili tudi zato, ker se je sestra vpisala v piransko šolo, a sta kasneje skupaj dokončali šolanje. Pripovedovalko na otroštvo spominjata njena sinova, ki sta prav tako dvojčka. Osrednji motiv zgodbe je motiv sestrskse ljubezni in navezanosti, pojavi pa se tudi motiv sence oziroma posnemanja. Literarni čas je zamejen z rojstvom pripovedovalke in njene sestre dvojčice leta 1942 ter njuno sedanostjo, ko sta odrasli in imata svoje družine. Literarni prostor ni točno določen. Zgodbo pripoveduje prvoosebna pripovedovalka, v njeno pripoved se vriva premi govor literarnih oseb. Zgodba je na določenih mestih tudi humorna.

Avtorica **Aleksandra Stermec - Perovec** jemlje snov iz medsebojnih odnosov. Vse njene kratke zgodbe se nanašajo na odnose med moškim in žensko. Predvsem so izpostavljena čustva prvoosebne pripovedovalke, ki se spopada z vsakdanjimi stiskami. Tema vseh kratkih zgodb so zapleteni medsebojni odnosi med moškim in žensko. Ženska ljubi moškega, ki je poročen z drugo žensko. Do njega čuti ljubezen in se hkrati zaveda, da ne bo nikoli čisto njen. V ospredju so čustva ženske, ki se spopada s svojimi željami, stisko, z neuresničljivo ljubeznijo in iskanjem same sebe. Motivi zgodb so zelo podobni. Kos (2001) v *Literarni teoriji* navaja, da se lahko isti motiv pojavi v drugi zgodbi v enaki vlogi (prav tam: 81), kar lahko opazimo tudi v obravnavanih kratkih

zgodbah, saj se motiv neuresničene, nedosegljive ljubezni pojavlja v vseh zgodbah in je osrednji motiv. Pojavljajo se tudi stranski, manjši motivi, ki jih Kos (2001) imenuje motivni drobcici (prav tam: 81), in sicer motivi osamljenosti, otožnosti, zavajanja, nezvestobe. Literarni čas v kratkih zgodbah je različen. V kratki zgodbi *Brez krivde* je izpostavljeno, da se odvija pomladi leta 1999, prav tako je v zgodbi *Dva koraka od sanj* nakazano, da se zgodba odvija popoldne. V zgodbi *Ime igre* je zapisano, da se odvija pomladi in poleti leta 1999 ter nato šest mesecev kasneje, torej leta 2000. V kratki zgodbi *Ugasnilo je sonce* izvemo, da je dogajalni čas zjutraj, ko se je literarna oseba prebudila. Literarni prostor je v vseh kratkih zgodbah bivališče literarne osebe, le v zgodbi *Dva koraka od sanj* je kavarna. Prvoosebna pripovedovalka v vseh zgodbah je ženska. Prisoten je notranji monolog, v katerem literarna oseba podaja svoja čustva in notranja občutenja. Avtoričin slog pisanja je realističen in na določenih mestih liričen. Z jezikovnega vidika lahko opazimo zelo preprosto izrazje, ni zapletenih povedi – te so večinoma enostavčne. Veliko je tudi vprašalnih povedi, saj literarna oseba poskuša odgovoriti na vprašanja, ki si jih sama zastavlja. Med proznim besedilom lahko zasledimo tudi avtoričine verze.

Janez Švab jemlje snov za kratko prozo iz vsakdanjega življenja delavcev v gozdu (*Riža*) in življenja družine Švab v času druge svetovne vojne (*Tragična zgodba Švabovih*). Tematizira težaško delo v gozdu pod goro Raduho na tako imenovanih rižah. V zgodbi *Riža* je prikazano spravilo lesa. Delavci so delali od ponedeljka do sobote, od marca pa vse do prvega snega. Tematizira težko življenje na kmetiji v času druge svetovne vojne. V zgodbi *Tragična zgodba Švabovih* je prikazano delo gospodinje na dninah, kjer so delale cele dneve za hlebec kruha. Prav tako je prisotna vojna tematika. Na kmetijo Švabovih začnejo zahajati partizani in v zameno za hrano prinašajo marmelado in druge stvari. Tudi Jožeta povabijo na sestanek, vendar ga prestreže nemška policija ter zapre. O njem ne izvedo ničesar več, njegova žena pa mora sama skrbeti za kmetijo in otroke. Pojavi se tudi ljubezenska tematika. V noveli *Riža* se zaljubita Rok in Gustlova hčerka, ki se poročita. Motivi zgodb so podobni. V obeh sta v ospredju motiv težaškega dela in motiv preživetja družine. Pojavita se tudi motiv partizanstva (*Tragična zgodba Švabovih*) in motiv krivolova (*Riža*). Literarni čas je v zgodbi *Tragična zgodba Švabovih* čas druge svetovne vojne. Literarna prostora sta kmetija Peterlej in mesto Dravograd. Literarni čas zgodbe *Riža* ni natančno izražen. Dogajanje je postavljeno v čas po prvi svetovni vojni na območje Raduhe, v gozd, kjer je poteka-

lo spravilo lesa. Pripovedovalec je v obeh zgodbah vsevedni. V pripoved se vriva premi govor. Zgodbe so podane realistično. Prikazano je težavno delo ljudi, ki so delali cele dneve za majhno plačilo oziroma hlebec kruha. V zgodbah je predstavljen osrednji dogodek, ki povzroči zaplet zgodbe (krivolov in povabilo k partizanom) in presenetljiv, a logičen sklep. Jezik je knjižni, vendar se pojavijo tudi narečne besede, ki so pojasnjene v slovarčku na koncu zgodb. Prav tako se pojavijo določeni germanizmi.

Alés Tacer snov za kratko zgodbo z naslovom *Sprememba naslova* črpa iz vsakdanjega življenja ženske, ki živi sama, je osamljena in se predaja lastnim strastem. Tema kratke zgodbe je vdiranje v zasebnost, opazovanje. Osrednji dogodek zgodbe je erotično vznemirjenje ženskega lika zaradi prejetega pisma, v katerem ji neznani moški sporoča, da jo opazuje z daljnogledom. Pojavi se odnos moškega do ženske, pri čemer moški žensko opazuje, in odnos ženske do same sebe ter lastnega telesa. Motivi segajo na področje spolnosti, erotike. Pojavijo se motivi samozadovoljevanja, opazovanja, pisma, krivde. Literarni prostor je stanovanje osrednje literarne osebe. Literarni čas zajema dogajanje enega večera, ko osrednja literarna oseba prejme pismo neznanega moškega zaporedoma že četrty dan. Pripovedovalec zgodbe je tretjeosebni, vsevedni pripovedovalec. V njegovo pripoved se meša premi govor prvoosebne ženske pripovedovalke in pismo opazovalca, ki ga je napisal prvoosebni moški opazovalec. Prisotno je stopnjevanje dogajanja, ki v bralcu vzbudi pričakovanje. Razplet zgodbe je presenetljiv, saj bi pričakovali, da bo literarna oseba razburjena zaradi opazovanja, vendar se odloči, da se bo oblekla pred oknom. Dogajanje je realistično. Avtor v kratko zgodbo vključuje tudi nizko pogovorne izraze.

Tone Turičnik jemlje snov za kratko prozo iz lastnih, avtobiografskih izkušenj in življenj posameznikov. Kratka proza, ki je bila objavljena v reviji *Odsevanja*, je izšla v knjižnih zbirkah kratke proze, in sicer *Bili so* iz leta 1995 (*Maja*) ter *Obraslike* iz leta 2006 (*Gospa Barbara*, *Očetovski predsolzi*, *Pogreb v družinskem krogu*, *Igle*, *Črna očala*, *Podpis*, *Praznik*). Nekaj zgodb ni bilo objavljenih v nobeni knjižni zbirki (*Performansa v H-duru*, *Natočimo čistega vina!*, *Balade*, *Teta Slava in zgovorna gospa*, *TTV*, *Kandidat z vajo in zlato iglo*, *Iveri prelomljenih moči*, *Krik tihega minevanja*, *Nekakšen nižani ostanek*). Kratka proza je tematsko zelo raznolika. Pomembna tema je smrt, ki jo lahko zasledimo v več novelah (*Očetovski predsolzi*, *Pogreb v družinskem krogu*, *Balade*, *Igle*, *Podpis*, *Maja*). Literarne osebe se soočajo s smrtjo bližnjih oseb (otroka, tete, žene, dedka ...) ali razmišljajo

o svojem življenju in minevanju. Ob tej temi se pojavita tudi temi boleznin in stiske človeka (*Krik tihega minevanja*, *Maja*, *Balade*, *Performansa v H-duru*, *Gospa Barbara*). Pojavi se tema medsebojnih odnosov, ki pripeljejo do preprirov, ločitev, celo do nasilja (*Iveri prelomljenih moči*, *Praznik*, *Pogreb v družinskem krogu*, *Črna očala*). Tema, ki povezuje večino zgodb, je tema življenja tete Slave (*Teta slava in zgovorna gospa*, *TTV*, *Kandidat z vajo in zlato iglo*, *Nekakšen nižani ostanek*). V eni zgodbi se pojavi tema umetnika (*Natočimo čistega vina!*). Motivi, ki se pojavijo v zgodbah, so motiv invalidnosti, motiv minevanja, motiv kratke črte, motiv volitev, motiv predvolilnih obljub, motiv trajnega tehnološkega viška, motiv smrti, motiv zatiranja umetnosti, motiv praznika, motiv splava, motiv izgube otroka, motiv pogreba, motiv podpisa, motiv prevare, motiv igle, motiv smrčanja. Literarni prostor in literarni čas sta zabrisana oziroma iz besedila nista razvidna. Literarne osebe se soočajo s smrtjo. Pojavljajo se t. i. nezgodovinski ljudje, med katere sodimo bržkone sami in katerih imena ne bodo zapisana v leksikonih, zbornikih, takšnih ali drugačnih preglednicah (Borovnik 1995). Osebe se soočajo s svojim obstojem, sprejemanjem krivde za svoja dejanja. Nekatere osebe se potegujejo za določena vodilna mesta države oziroma kraja. Pogosto se znajdejo v nesporazumih in preprirov, ki vodijo v nasilje ali ločitev. V zgodbah je najpogostejše prisoten vsevedni pripovedovalec, pojavlja pa se tudi prvoosebni pripovedovalec. V nekaterih zgodbah se izmenjujeta. Zasledimo angleške povedi, pogovorne izraze, ekspresivne izraze, vulgarne izraze ter narečne, koroške izraze. Slog je zanimiv in pritegne bralca. Avtorjevo pisanje na določenih mestih prehaja v avtobiografijo in ravno zato lahko vzpostavi sozvočno vibracijo z bralcem (Borovnik 1995). Prevladujoči slogovni postopek je pripovedovanje.

Jože Vačun jemlje snov za svoje kratke zgodbe iz vaškega življenja. Tematizira življenje ljudi v vaškem okolju (čas dekel in hlapcev), njihove običaje (dvorjenje, pustovanje), delo in medosebne odnose (povezanost vaške skupnosti, ljubezen med fantom in dekletom). Kot tema se pojavi tudi življenje vaškega posebnega: »*Bil je star možakar. In hodil je od hiše do hiše. Popravljal je stare železne piskre in glinaste grče za odprto ognjišče*« (Vačun 2005/57/58: 12). Zgodbe so motivno raznolike. Pojavi se motiv vasovanja (*Lojzi*), motiv pustovanja (*Pustinje*) in motiv hudiča (*Piskrovrez*). Literarni prostor in literarni čas sta razvidna iz vseh zgodb. Literarni prostor je vaško okolje, literarni čas pa pripovedovalčevo otroštvo (*Piskrovrez*), čas pusta (*Pustinje*) in »*...| čas petrolejk in kraljevine, čas dekel in hlapcev in mogočnih*

kmečkih gospodarjev, čas kolesljev in makadama» (Vačun 2006/61/62: 10) (*Lojzi*). Osrednje literarne osebe Vačunovih zgodb so preprosti, dobrovoljni ljudje iz vaškega okolja. Osebe spoznavamo skozi različne vsakodnevne prigode, običaje in pripovedke. Osebe, ki nastopajo v zgodbah, so Lojzi, Šumahova Ančka, mama, dekla, Kržev Flori, Jurkačič. Vse zgodbe so napisane s perspektive prvoosebnega pripovedovalca. Zgodbe so napisane realistično. V zgodbah je prisoten humor. Jezik je živ in obarvan s koroškimi besedami. Povedi so kratke in preproste.

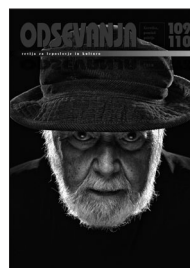
Vladimir Verdnik je snov za kratko zgodbo z naslovom *Dohodninski primer državljana X* vzela iz življenja pisatelja, umetnika, državljana, ki je napisal svojo knjigo in želi za svoje delo prejeti avtorski honorar. Osrednja tema zgodbe je odnos države do pisateljev in njihovega dela. Podana je kritika, saj imajo avtorji zaradi plačevanja visokih državnih davkov malo dohodka, kar pomeni, da njihovo delo ni dovolj spoštovano in cenjeno. Prikazane so težave, s katerimi se državljan X srečuje, ker želi prejeti dohodek za knjigo, ki jo je napisal – posledično skoraj izgubi voljo do ustvarjanja, saj se mu zdi, da nihče ne ceni njegovega dela. Osrednji motiv zgodbe je motiv avtorskega honorarja. Zaradi želje po prejetju avtorskega honorarja se državljan odloči odpreti samostojno podjetje in zaslužiti nekaj denarja. Dohodnina ga pripelje do tega, da si želi izbrisati vse knjige, ki jih je napisal, saj je mnenja, da v tej državi pisatelj težko preživi s pisanjem in z izdajanjem knjig. Literarna prostora zgodbe sta davčni urad in dom državljana X, literarni čas pa ni točno določen, vendar ga lahko zamejimo na obdobje enega leta. Pripovedovalec je vsevedni, v njegovo pripoved se vriva premi govor literarnih oseb. Zgodba je napisana realistično in podaja kritiko države in družbe, ki ne cenita dela pisateljev in se niti ne poglobljata v vrednost umetniškega dela. Vollmaier Lubej (2013) v doktorski disertaciji *Tema umetnika, umetnosti in umetniškega ustvarjanja v prozi sodobnih koroških avtorjev in avtoric* navaja, ob naslonitvi na Kanteja (2011), da lahko o posamezni vrsti umetnosti sodi tisti, ki njen segment dobro obvlada in se hkrati zaveda, da bi vsakršna definicija umetnosti izključevala prihodnjo ustvarjalnost (prav tam: 5).

Franč Vezela oziroma **Zlatko Verzelak** snov kratke proze črpa iz avtobiografskih izkušenj in doživetij, življenja posameznikov, ki se soočajo z vsakdanjimi situacijami, ter umetnosti. Tematika kratke proze je raznolika. Pomembna tema so medsebojni odnosi, in sicer med možem in ženo, ki sta v ločitvenem postopku ali pa o ločitvi razmišljata (*Na sodišču*, *Hans in Helena*), med moškim in žensko, ki sta v prijateljskih odno-

sih ali sta znanca, pri čemer si on želi spolnih odnosov, a ga ženska zavrne (*Obisk*, *Neznanka*, *Puding*), med prijatelji (*Zgodbi in 2 futuristični*), odnos s sostanovalcem, ki se ga želi rešiti (*Kak si spal*), odnos z žensko, v katero je zaljubljen (*Kak si spal*). Kot tema se pojavijo tudi vsakdanje, življenjske situacije, v katere so postavljeni posamezniki, in sicer strahovi, s katerimi se soočajo, alkoholizem, druženje s prijatelji, stiska, policijski pregled (*Česa se najbolj bojim*, *Malo neobičajen običajen dan*, *(zim)zelen dvorec*, *Tri kratke*, *Izpitna vožnja*). V treh zgodbah se pojavita tema umetnika in kritika umetniškega dela (*Fašizem ali pa jaz pa ti pa ... ščinkavec*, *To ni trobentica*, *Obisk*). Tematsko je v ospredju kritika družbe, države in sistema, vzgoje, mišljenja ter kritika cerkve. Izpostavljeno je nestrinjanje z režimom (*Prosodobni guvernanti*, *13. junij*, *Čarovnice ali ko bo bik imel čustva*, *Grapa*, *Izpitna vožnja*, *Pravljica o stolu za stare bedake*, *Kak si spal*). V določeni zgodbi se pojavi vojaška tematika, prvoosebni pripovedovalec opisuje dogajanje in odnose v njihovem bataljonu (*Bataljon duhovitih*). Pojavi se motiv ločitve, strahu, dneva, ukane, vzgoje, anarhista, bataljona, zdravljenja od alkohola, kritike, prijateljstva, svobodnega umetnika, motiv grape, nesrečnega zakona ... Literarni prostor je v vsaki zgodbi določljiv. Pojavi se sodišče, dvorec za zdravljenje odvisnosti, knjižnica, kazenski bataljon, grapa ... Literarni čas je v večini zgodb zabrisan, dogajanje se odvija v sedanosti. V zgodbah sta prisotna vsevedni in prvoosebni pripovedovalec. V nekaterih zgodbah je pripovedovalec odsoten, literarne osebe se izražajo s premim govorom. Jezik je knjižni, a se pojavlja veliko pogovornih izrazov, ekspresivnih izrazov. Avtor pogosto namerno ne upošteva pravopisnih pravil slovenskega knjižnega jezika. V zgodbe vpeljuje tudi citate drugih avtorjev. V zgodbah je veliko besedne igrivosti, duhovitosti, preobratov, oksimoronov, paradoksov. Mešajo se satira, ironija, črna komedija, groteska. Pojavlja se pripovedovanje, pojavljata se tudi opisovanje in dialoškost (Makuc 2007: 94).

Tim Wüster je snov črpal iz pisem, ki so bila med drugo svetovno vojno napisana Milki Hartman (*Mrazni spomini*), in iz posameznikovega življenja, ki je opravljal nevsakdanje delo – očiščeval je mrliče (*Očiščevalec mrličev*). Temi črtice *Mrazni spomini* sta narodno izdajalstvo in odpadništvo. V ospredju je vprašanje slovenskega naroda. Družino Milke Hartman so v času druge svetovne vojne odpeljali v taborišče, kjer je njen oče tudi umrl. V svojih pesmih je tematizirala bolečino, ki jo je ob tem čutila. V zgodbi *Očiščevalec mrličev* je tema posameznik, ki opravlja delo, ki ga spravlja v obup, kajti človek poleg

dela mrtvi oziroma izgublja voljo. Razmišljati začne o samomoru. V črtici *Mrazni spomini* je osrednji motiv narodno izdajalstvo. Stranski motivi so še motivi pesništva, slovenskega naroda, gestapovca. V zgodbi *Očiščevalec mrličev* so osrednji motiv mrliči. Stranski motivi so še smrt, ljubezen, očiščevanje. Literarni prostor v črtici *Mrazni spomini* je vezan na Libuče, Stalingrad in Celovec, literarni čas pa zavzema obdobje med 3. aprilom leta 1939 in novembrom leta 1942. V črtici *Očiščevalec mrličev* literarnega prostora in časa ni mogoče določiti. Pripovedovalca v črtici *Mrazni spomini* sta prvoosebni moški pripovedovalec, ki naredi uvod v pisma, tisti, ki je pisma izdal (podpiše se kot *Izdajatelj*), in gestapovec, ki je pisma pisal v prvi osebi. V črtici *Očiščevalec mrličev* je pripovedovalec vsevedni, v njegovo pripoved se vpleta premi govor. Jezik zgodb je bogat, prisotno je veliko nenavadne in močne metaforike. Zasnova je izvirna ter groteskna (Borovnik, Ošlak, Turičnik 2000/39/40: 37).

Lin Yutang črpa snov za črtico z naslovom *Jesen iz narave in človeka* ter njegovih občutenj. Kmecl (1995) v *Mali literarni teoriji* navaja, da je črtica zavestno fragmentarna in skrajno subjektivizirana pripoved (prav tam: 289–290). Tema zgodbe je minljivost človeka, ki jo avtor primerja z jesenjo. Pomembno je, da življenje živimo v skladu z željami in ničesar ne obžalujemo, ko se ozremo nazaj. Kakor je raznobarna jesen, so raznobarni naši uspehi in neuspehi. Živeti moramo tako, da smo v jeseni našega življenja zadovoljni in ničesar ne obžalujemo. Pojavi se motiv jeseni, motiv minevanja, motiv življenja, motiv uspeha. Literarni prostor in literarni čas iz zgodbe nista razvidna. Literarna oseba je prvoosebni pripovedovalec, ki razmišlja o naravi, jeseni in z njo povezano človekovo minljivostjo. Pripovedovalec zgodbe je prvoosebni moški pripovedovalec. Moški sprejema vtise iz narave in jo opazuje. Skozi sliko narave razmišlja o življenju. Jezik je metaforičen in simboličen. Pojavi se simbolika jeseni, ki simbolizira človeško minljivost. Gre za prevodno delo.

Martina Zajc je vzela snov zgodbe z naslovom *Sarmi naproti* iz posameznikovega vsakdanjega življenja. Tema zgodbe je želja po sarmi. Vladislav si želi jesti sarmo, ki jo pripravlja njegova mama. Na koncu zgodbe se usede v avto, odleti mu zadnje desno kolo. Osrednji motiv zgodbe je motiv sarme. Literarna oseba nenehno razmišlja o sarmi, ki je rdeča nit zgodbe. Literarna prostora sta policijska postaja in pot do maminega doma. Literarni čas ni točno določen, a ga lahko omejimo na en dan. Osrednja literarna oseba je Vladislav, čistilec, ki svoje delo opravlja na policijski postaji. S podrobnim opisom ga

spoznamo že na začetku zgodbe: »*Suhljat mož v ortopedskih natikačih in nekoliko premajhni modri halji, na kateri je visela plastična ploščica z obdelim in popackanim napisom Vladislav, je postavil neizpraznjen koš za smeti nazaj na običajno mesto pod pisalno mizo postajonačelnika Maksa*« (Zajc 1996/26: 31). Vladislav hrepeni po spremembi, saj si želi druge službe. Pripovedovalec v zgodbi je vsevedni. Dogajanje je skrivnostno, konec zgodbe pa presenetljiv. Zgodba je napisana realistično, vendar je zelo fragmentarna in težko sledimo poteku dogodkov. V besedilu lahko opazimo izražanje z deležniki in frazeološko izražanje. Avtorica veliko pozornosti posveti detajlom.

Janez Žmavc je črpal snov za kratko prozo iz lastnih doživetij in občutij. V delih je razvidna avtobiografskost. Tematika zgodb je raznolika. Pojavi se vojna tematika, vidne so avtorjeve avtobiografske prvine. Prvoosebni pripovedovalec pripoveduje o boju za obstoj, ko so jih opazili Angleži, in so začeli bežati v gozd. Mimo so švigale mine in le upal je lahko, da bo preživel. Ko so ga našli, so ga prepeljali v bruseljsko bolnišnico in od tam v Liverpool (*Fronta*). Ko je bil ranjen na fronti, je dezertiral od Nemcev k Angležem. Zdravili so ga v bolnici v Manchesteru, kjer so ga tudi zasliševali. Pomagal jim je »zavzeti« otok Walcheren (*Kako je ta prišel skoz*). Pogosta tematika Žmavčevih zgodb so tudi medsebojni odnosi med moškimi in ženskami. Spominja se dekleta, ki ga je spoznal, ko je pomagal v Pesnici pri udarniškem delu. Očarali so ga njeni dolgi zlati lasje (*Pesnikovanje na Pesnici*). Spominja se dekleta z vlaka, ko se je peljal k teti v Makole. Med njima je takoj preskočila iskrica. Spominja se tudi poročene ženske, ki jo je srečal v gorah, in se zamislil, da ga privlačijo nedosegljive reči (*Pripravljen bodi, to je vse*). Pomemben ženski lik je Rozi. Hrepeni po njej in je očaran nad njeno lepoto (*Pajkovo popoldne*). Pojavi se tema umetniškega ustvarjanja. V Londonu si je ogledoval gledališke predstave, saj je imel krizo pisanja in je potreboval nekakšno usmeritev, navdih. Spoznaval je angleško gledališče in se nad njim navduševal (*Londonski smog*). Kriza pesnjenja se je pojavila tudi, ko so ga v Pesnici prosili, da napiše pesem ob Titovem obisku. Pravi, da pesmi ne moreš naročiti: »*Pesem ne pride kar tako. Pesmi ne moreš nakrampati, naložiti na samokolnico in zvrniti pred štabom na tla. Zanj je potreben navdih*« (Žmavc 2006/61/62: 17) (*Pesnikovanje na Pesnici*). V eni izmed zgodb se pojavi tema človeškega obstoja, bivanja. Prvoosebni pripovedovalec razmišlja o lastnem obstoju in bivanju na zemlji. Razmišlja o veselju in nastanku Zemlje ter išče svoj notranji mir (*V iskanju izgubljenega miru*). Pomembna tema je tudi tema narave. Zanj narava predstavlja

živo bitje, ki čuti in živi (*Moral bi pisati o pticah*). Motivi zgodb so raznoliki, pojavi se motiv pajka, motiv fronte, motiv otoka Walcheren, motiv londonskega smoga, motiv udarniškega dela, motiv izgubljenega miru, motiv nedosegljive ženske, motiv ptic. Literarni prostori so bolnišnica v Manchesteru in v Bruslju, otok Walcheren, domača hiša, otoman, vožnja z vlakom, London, Pesnica, pot na Raduho, otok na Jadranskem morju. Literarni čas je določljiv. Avtor se pogosto vrača v preteklost. Pripovedovalec je prvoosebni moški pripovedovalec. V zgodbi *Pajkovo popoldne* pripovedovalec nagovarja bralca. Zgodbe so večinoma avtorjevi avtobiografski spomini in so postavljene v resnični svet. Dogajanje je realistično. V zgodbi *Pajkovo popoldne* realističnost prehaja v sanjarjenje. V besedilih lahko opazimo metaforično izražanje. Prav tako je prisotno navezovanje na druge avtorje.

Jurij Žmavc je vzal snov za novelo z naslovom *Polnočni obhod* iz svojega življenja in doživetij, saj se podatki iz njegove biografije ujemajo s podatki v zgodbi. Leta 1868 je bil v Mariboru posvečen v duhovnika. Bil je drugi kaplan v Gornjem Gradu, nato provizor in kaplan na Remšniku, v Limbušu, Svečini, Pesnici in Kamnici. Bil je narodnjak in dušni pastir (*Odsevanja* 2010/77/78: 39). Tema zgodbe je družbeno-politična. Prikazan je odnos poslanca in posestnika nemškega rodu (Konrada Seidla) do slovenskega naroda. Do Slovencev se je obnašal zaničevalno, zanj je bil slovenski narod manjvreden. Osrednja tema je tudi boj duhovnikov za slovenski narod. Edini, ki so nasprotovali Konradu Seidlu, so bili duhovniki, saj so se zavedali pomembnosti slovenskega jezika in naroda. Osrednji motiv zgodbe je pohlep nemškega poslanca in posestnika Konrada. Stranski motivi so strah pred Seidlom, upor duhovnikov, prevara. Literarni čas se nahaja med letoma 1872, ko je bil pripovedovalec premeščen z Remšnika v Kamnico k župniku Štefanu Pernalu, in 1876, ko so izgnali Konrada Seidla. Literarni prostor je Kamnica pri Mariboru z okolico. Pripovedovalec je prvoosebni moški pripovedovalec, ki pripoveduje o avtobiografskih doživetjih. V njegovo pripoved se vrinja premi govor literarnih oseb. Zgodba je napisana v knjižnem jeziku, vendar se pojavlja besedišče starejšega slovenskega knjižnega jezika. Opazni sta skladnja starejšega slovenskega jezika in raba zastarelih veznikov ter členkov. Prisotni so tudi germanizmi in povedi v nemškem jeziku. Na koncu zgodbe je priložen slovarček, v katerem so razložene besede, ki jih bralci morda ne bi razumeli.

Vlasta Žvikart Zaveri snov kratkih zgodb črpa iz zgodb ljudi, porinjenih na obrobje, in odnosov med moškimi in ženskami. Tematika

kratkih zgodb je raznolika. Prikazuje tabu teme, kot sta spolna zloraba (*Moji trije obrazi*) in prevara (*Podganji fris*). Pogosti sta tudi temi razhljanih medsebojnih odnosov med moškim in žensko ter odnosa moških do žensk (*Tri zgodbe, Podganji fris*). Pomembna tema je tema zaznamovanosti s preteklostjo. Ljudje se pogosto ozirajo na pretekla dejanja, ki so jih zaznamovala, zato se ne morejo premakniti v prihodnost (*Prodajalec preteklosti*). Osrednji motivi so motiv spolne zlorabe, motiv odnosa do žensk, motiv preteklosti, motiv mačjega frisa, motiv podganjega frisa. Literarni prostor je pogosto zabrisan (*Tri zgodbe, Prodajalec preteklosti, Podganji fris*). Kot literarni prostor se pojavi domača hiša na kmetiji (*Mačji fris*), samostan (*Moji trije obrazi*). Literarni čas je zabrisan. Literarne osebe se prikazujejo v medsebojnih odnosih. Pogosto so izpostavljeni moški, ki vidijo ženske le kot objekt in ne morejo ostati v resnem razmerju, zato jih varajo. Prav tako je izpostavljena zgodba mladega dekleta, ki sta jo zlorabljal očec in sestra v samostanu, ampak lahko kljub vsemu prebrodi temno obdobje in postane srečna. Literarne osebe živijo v preteklosti in se z njo ne morejo spoprijeti, zato se ne morejo pomakniti naprej in živeti v trenutku. Pripovedovalec zgodb je prvoosebni pripovedovalec (*Tri zgodbe, Prodajalec preteklosti*), pojavita se tudi prvoosebna pripovedovalka (*Podganji fris*) in vsevedni pripovedovalec (*Mačji fris, Moji trije obrazi*). V pripovedi se vriva premi govor literarnih oseb. Dogajanje je realistično, vendar na določenih delih prerašča v grotesko. Konci so dramatični in nepričakovani. V knjižni jezik se vrvajo slabšalni, pogovorni izrazi. Avtorica se pogosto metaforično izraža.

Zaključek

V magistrskem delu z naslovom *Kratka proza v reviji Odsevanja med letoma 1990 in 2019* sem predstavila kratkoprozna dela avtorjev in avtoric, ki so svoja dela objavili v reviji *Odsevanja* med letoma 1990 in 2019.

Opirala sem se na strokovno literaturo Janka Kosa (2001), Alojzije Zupan Sosič (2017), Matjaža Kmecla (1995), Blanke Bošnjak (2005), Marjana Dolgana (1979), Alenke Žbogar (2007) idr. in predstavila osnovne pojme, ki sem jih uporabila pri literarnoteoretski analizi kratkoproznih literarnih del.

Vključenih je 63 avtorjev. Njihova dela so zelo raznolika, tako na motivno-tematski kakor tudi na jezikovno-slogovni ravni. Tudi v številu prispevkov lahko opazimo veliko razlik. Nekateri

avtorji so objavili po eno delo, nekateri pa tudi več kot deset kratkoproznih del.

Najpogostejše teme in motivi v kratkoproznih delih, objavljenih v reviji *Odsevanja*, so medsebojni odnosi in vojna tematika. Večinoma gre za odnose v družini ter odnose med moškim in žensko. Pogosto je prikazovanje odnosov, kjer ženska hrepeni po nedosegljivemu, poročenemu moškemu (Aleksandra Stermec-Perovec: *Brez krivde, Ime igre, Ugasnilo je sonce, Dva koraka od sanj, Fikcije*), odnosov, kjer sta partnerja odtujena (Anja Benko: *Gora upanja*, Peter Petrovič: *Trajekt*, Tone Turičnik: *Iveri prelomljenih moči*). Prav tako pa se na motivno-tematski ravni pojavljajo medsebojni odnosi v družini, ki so lahko lepi (Janez Jurič - Vančy: *Dedijeva hruška*, Jerica Smolčnik: *Papagajček*, Simona Jerčič Pšeničnik: *V svetišču družine, Zimska idila ali Kako preživeti zimske počitnice brez stresa*,) ali pa so uničeni zaradi alkoholizma, nasilja ipd. (Mateja Kljajič: *Sašo*, Anita Hudl: *Molitev lačnih otrok, Ukradeno jabolko, Tamala*, Drago Milošević: *Začarani krog nekega knapa*). Zasedimo lahko tudi medvrstniške odnose, ki so pogosto zaznamovani z zbadanjem ali nasiljem (Rudi Mlinar: *Češnja*, Simona Jerčič Pšeničnik: *Jaz, ljubeček ljubo*), pojavijo pa se tudi zgodbe, v katerih se avtorji spominjajo svojega brezskrbnega otroštva in prijateljev ter njihovih dogodivščin (Rok Arih: *Rotenturn*, Janez Jurič - Vančy: *Pacifist*, Jani Rifel: *Dobrovnikov potok*).

Pogosta je tudi vojna tematika, vendar predvsem pri starejših avtorjih oziroma avtorjih, ki so objavljali kratkoprozna besedila v začetnih številkah obravnave revije. Prikazujejo stisko moških, ki so bili vpoklicani v vojsko in so doma pustili svoje družine in ljubljene osebe (Blaž Prapotnik: *Utihni, muza*), kazenski bataljon in dogajanje v njem ter uničevanje in iztrebljanje vasi v času vojne (Franc Vezela: *Bataljon duhovitih*), delovanje mlade partizanke, ki je delovala kot radiotelegrafistka in jo je ujela nemška tajna policija ter jo zaprla in zasliševala (France Filipič: *Tod je hodila*), stisko družine med drugo svetovno vojno, njihovo preživljanje iz dneva v dan in delovanje nemške tajne policije, ki je poskrbela, da se delovanje ljudi v nasprotju z njihovimi predstavami prikrije, ljudi pa usmrtijo tako, da nihče o tem nikoli ne izve ničesar (Janez Švab: *Tragična zgodba Švabovih*), osebno vključenost avtorja v vojno dogajanje in njegove spomine (Janez Žmavc: *Fronta, Kako je ta prišel skozi*), stisko mladega para, ki se mora posloviti zaradi vojne in nato sprejeti smrt ljubljene osebe, ki je življenje izgubila na fronti (Matjaž Lesjak: *Rož'ce in listje*) ipd.

Ob pregledu vseh avtorjev in njihovih del

lahko povzamemo, da veliko del temelji na avtobiografskih elementih. Avtorji velikokrat pišejo o svojem otroštvu (Andrej Makuc: *Miklavž, Klistir, Konjska štorija*, Anita Hudl: *Molitev lačnih otrok, Ukradeno jabolko*, Janez Jurič - Vančy: *Lenčijev brod, Dedijeva hruška, Pacifist*, Jani Rifel: *Soline, Prerojenje, Čaj, Magični krog*, Jerica Smolčnik: *Papagajček*, Marjan Kolar: *Josip Broc Tito, ruski filmi in pojoči vlak*, Matjaž Lesjak: *Buteljka*), o lastnih medsebojnih odnosih v družini ali s partnerjem (Aleksandra Stermec - Perovec: *Brez krivde, Ime igre, Ugasnilo je sonce, Dva koraka od sanj*, Danijela Hliš: *Ati, Moja mama-moj otrok*, Jerica Smolčnik: *Papagajček*, Marija Omulec: *Tinca gre v vrtec*, Vinko Ošlak: *Testament bogatega človeka*, Slavka Dragolič: *Punčka s kanglo, Polžja dirka, Poletje na peči*, Simona Jerčič Pšeničnik: *V svetišču družine, Nogometno navdušenje, Hvalnica življenju*), o vsakdanjih življenjskih situacijah in doživetjih (Andrej Makuc: *Akrostih, Šolniški kruh, Drobnarije iz globalne vasi, Fenizirani krofi*, Marjan Mauko: *Zalili smo rojstvo deklice*, Bogomir Celcer: *Iz popotne torbe*), o potovanjih (Tomo Jeseničnik: *Štiri popotne*, Sandra Lehin: *Iz dnevnika avanturistke Sandre Lehin*, Maša K. Okorn: *Barcelona, Ob petih zjutraj se prebujajo Pariz, Babji lon Berlin, Bela lilija*) in o vojnih spominih (Franc Vezela: *Bataljon duhovitih*, Janez Švab: *Tragična zgodba Švabovih*, Janez Žmavc: *Fronta, Kako je ta prišel skozi*, Stanko Hovnik: *Nepredvideno srečanje*).

Veliko avtorjev se je odločilo, da zgodbo pripoveduje prvoosebni pripovedovalec, vendar v veliko delih prevladuje tudi tretjeosebni oziroma vsevedni pripovedovalec.

Dela so napisana v slovenskem knjižnem jeziku, čeprav sem sama pričakovala, da bodo dela bolj narečno obarvana oz. bodo dela v celoti napisana v koroškem narečju. Le v nekaterih delih se pojavljalo narečni izrazi, ki pa so večinoma pojasnjeni v besedilu ali pa v slovarčku na koncu besedila.

Svoje magistrsko delo sem zaključila z mislijo, da je kratka proza v reviji *Odsevanja* zelo raznolika, dela avtorjev se razlikujejo tako na motivno-tematski kot tudi na jezikovno-slogovni ravni. V obravnavanem obdobju sem predstavila dela avtorjev, ki so že nekaj časa uveljavljeni v slovenskem literarnem prostoru, veliko pa je tudi avtorjev, ki se še vedno prebijajo v ospredje oziroma so potisnjeni na rob slovenskega literarnega prostora.

* Za tukajšnji natis je avtorica Barbara Pori zgostila svoje magistrsko delo, s katerim je zaključila študij slovenistike na Univerzi v Mariboru (pojasnilo uredništva *Odsevanj*).

Peter Hergold

UTIŠANO PRELIVANJE SVETLOBE

LIKOVNA

Po letih rahločutnega raziskovanja raznovrstnih načinov izražanja v širokem razponu od tradicionalne naslikane podobe na platnu do konceptualnega multimedijskega oblikovanja ambientov ter v dejavnem sozvočju s svojim pedagoškim delom, se je Peter Hergold v zrelem obdobju likovnega snovanja s presenetljivo osredotočenostjo usmeril k akvarelu, ki ga je prepoznal kot najbolj neposredno sredstvo za prisluškovanje utripu sveta, ki ga obkroža. Z občutljivim mojstrstvom zajemanja vedut je svoje mape najprej začel polniti na počitnicah in na potovanjih, na družinskih izletih in ustvarjalnih ekskurzijah, ko je neumorno udomačeval predvsem s soncem natopljeno obmorsko pokrajino in jo s hitro potezo čopiča in risala pretočil v lahkotno likovnico jasne intuitivne svežine, da bi nizi akvarelov nato postali rdeča nit Hergoldovega vsakdanjega preišljevanja o poslanstvu likovnega uzrtja življenja zlasti v aktualni krizi pandemične bolezni, ki nas je tako nezaslišano vklenila v zadnjih letih.

Ko je običajni vsakodnevni utrip otrpnil in se

tako rekoč ustavil, je naslikal celo galerijo nevsiljivih podob bližnjih ambientov Slovenj Gradca, kjer živi in dela zadnjih dvajset let, ter Radelj in Dravske doline, od koder izhaja in se tja venomer vrača, kot bi hotel ohraniti svet, kakršnega dobro pozna, in sebe v njem. Izbrani pogledi z domačega okna, z bližnjega travnika, s privzdignjenega prostora bližje nebu ali z raztežajev brežin ob reki so kot zamrznjeni kadri sekvenc, ki se sestavljajo v zgodbe ... ne toliko o krajih v bolj ali manj odmaknjenih kotih Koroške, temveč o intimnem doživetju lepote stvarstva, ki onstran zapovedanega *lockdowna* sporoča, da se zemlja še vedno vrti okoli sonca, da se letni časi menjavajo, saj po zimi, ko zemljo kot koprena pokriva snežna odeja, slejkoprej pride pomlad prebujenja in prerojenja, ko sončni žarki poženejo sokove, ki čez poletje dozoriijo plodove, zarumenijo klase in stkejo čudovito rožnato preprogo ajdovega polja.

Naš moderni, človeškemu hotenju ukrojeni svet se je morda ustavil, a planet v svojem ritmu teče dalje. Čeprav Hergold dobro pozna kraje,

Peter Hergold, *Štibuh*, 2022, akvarel, 36 x 48 cm

ki jih ujame v svoj pogled in preko konice čopiča pretoči na belino papirja, jih vedno znova preverja in preučuje, kot bi skušal prenikniti v skrivnost atmosfere, kakor jo narekujejo letni ali dnevni čas. Zjutraj, ko svetloba prihaja z vzhoda, učinkuje isti motiv povsem drugače kot pozno popoldne, ko se sonce prek zenita nagne proti zahodu in se sence podaljšajo in zgostijo. A ne gre le za to, kako okoliščine naravnih danosti vizualno preoblikujejo stvarnost, saj objektivni pogled nespregledljivo dopolnjuje še »pogled« notranjega očesa, ki se naslanja na optiko zaznavanja naših možganov, ko stremijo k uravnoteženi vizualni potešitvi. Hergold skuša v romantičnem zanosu opazovanja narave (kakršna se tudi v urbanem okolju, denimo, nevsiljivo odzrcali v blesku sonca na fasadi hiše) ujeti svetlobne učinke in jih v zaustavljenem drobcu časa v maniri impresionistov *en plein air* prevesti v barv(n)e (madeže). S hedonističnim užitkom je posvojil neposredni in spontani značaj akvarela, pri katerem belina papirja predpostavlja svetlobo, ki jo v zaokroževanju podobe v celoto, nikoli v detajlu, niansira s pomočjo prosojnih barvnih slojev čistega, v vodi raztopljenega pigmenta.

Tehnična brezhibnost nas tudi v umetnosti kot na vseh drugih ustvarjalnih področjih navdu-

ši, a srž in bistvo likovnin se skriva drugje: najprej v artikulaciji, v izpeljavi pogleda, v predani vizuri sveta, s katero likovnik prisluškuje komaj zaznavnemu trepetanju stvarnosti in izostruje, nemalokrat pa celo sprevrča ustaljene predstave in nas opozarja na dragocene detajle, ki jih v hlastavi ihti vsakdanjega življenja tolikokrat in preveč lahko spregledamo, čeprav so tukaj, ves čas ob nas in z nami ter nas vsaj nezavedno polnijo z energijo, še kako potrebno za vsakdanje preživetje. V utišani seriji kot pajčevina lahkih akvarelov se tudi Peter Hergold predstavlja kot občutljivi priprošnjik narave, ki za razliko od nas, navadnih slehernikov, zna obrniti pogled k najbolj neznatnemu čudežu stvarstva in ga povzdigniti v vseobsegajoči simbol živega življenja. Svoj umetniški akt interpretacije sveta je skoraj v celoti zaključil že v trenutku, ko se je vznemirljiva podoba ujela v mrežnico njegovega očesa in se je v naslednjem trenutku prekvasila v duhovno doživetje s tolikšnim vidnim nabojem, da ga je v radoživem veselju do (po)ustvarjanja odtisnil na belino papirja. Zato se zdi, da kot vsak polnokrvni umetnik ne pozna delavnika, temveč je hote ali nehote venomer in v vsaki situaciji na preži, saj njegov čudoviti optični instrument, ki ga nosi v glavi, ves čas teče in se nikoli ne ustavi.

Peter Hergold, *Štíbuh 2*, 2022, akvarel, 36 x 48 cm

Hergoldovi akvareli v neznosnih okoliščinah vseh mogočih omejitev, s katerimi moramo živeti v zadnjih dveh letih, v resnici obnemelo zazvenijo s posebnim vibratom. Temačne dneve razsvetlijo na podoben način, kot je okolico svojega doma v Normandiji v istem času upodobil znameniti David Hockney ter dela razstavil na različnih koncih sveta, v trenutku tega zapisa so ob Monetovih *Lokvanjih* na ogled v pariškem *Musee de l'Orangerie* (predtem tudi v bruseljskem muzeju sodobne umetnosti *Bozar*, kjer jih je videl pisec teh vrstic), ter v zagovor večnemu vzgonu narave na eni strani in slikarski imaginaciji na drugi strani, v izjavi, ki bi jo prav lahko podpisal tudi Peter Hergold, povedal naslednje: »I'm teaching the French how to paint Normandy. They gave up painting, didn't they? That's Derrida, isn't it? When he said painting was dead. I always thought that was wrong, because I thought: 'Well, that means the only depiction taken seriously is a photograph.' Everybody is a photographer now, aren't they? Drawing is far more interesting. If these my images were photographs, they wouldn't look anywhere near as good, I don't think. At all! / Francoze učim, kako naj slikajo Normandijo. Saj so nehali slikati, kajne? Zaradi Derridaja, mar ne? Ko je rekel, da je slikarstvo

mrtvo. Vedno se mi je zdelo, da je to narobe, ker sem si mislil: 'No, potem je edino resno upodabljanje fotografija.' Ampak danes so vsi fotografi, a niso? Risanje je precej bolj zanimivo. Če bi bile te moje podobe fotografije, ne bi niti približno izgledale tako dobro, se mi zdi. Sploh ne!«

Marko Košan

(Reprodukcije foto Tomo Jeseničnik)

PETER HERGOLD

Rojen leta 1966 v Slovenj Gradcu, mladost je preživel v Radljah ob Dravi. Leta 1996 je diplomiral na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani pod mentorstvom prof. Gustava Gnamuša. Je član DLUM in *Kulturnega društva Jože Tisnikar*. Po zaključku študija se je intenzivno ukvarjal s konceptualnimi projekti v naravi (predstavljeni na razstavi *Interim* leta 1998 v *KGLU*), v zadnjih letih se posveča predvsem slikarstvu. Za svoje delo je prejel več nagrad, med njimi leta 1998 priznanje Občine Radlje ob Dravi in leto pozneje priznanje Občine Slovenj Gradec. Trenutno poučuje likovno vzgojo na *Šolskem centru* v Slovenj Gradcu, kjer tudi živi in ustvarja.

Peter Hergold, *Dobrava v solsticiju*, 2021, akvarel, 36 x 48 cm

Peter Hergold, *Štibus 3*, 2022, akvarel, 36 x 48 cm

Peter Hergold, *Radeljsko polje*, 2021, akvarel, 30 x 40 cm

Peter Hergold, *Silvestrsko zatišje*, 2021, akvarel, 30 x 40 cm

Peter Hergold, *Moja sosesčina*, 2021, akvarel, 30 x 40 cm

Peter Hergold, *Prvi sneg*, 2021, akvarel, 23 x 31 cm

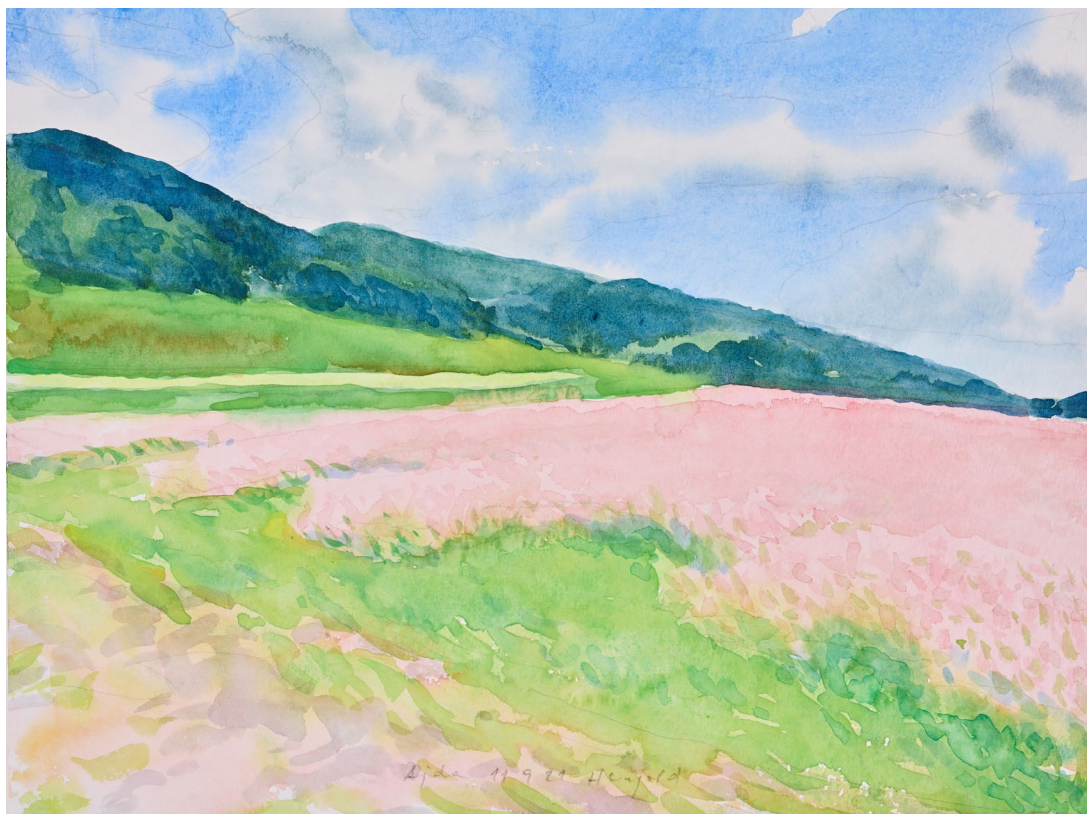
Peter Hergold, *Kmetija na Brdih*, 2021, akvarel, 24 x 32 cm

Peter Hergold, *Večer na Remšniku*, 2021, akvarel, 22,7 x 30,2 cm

Peter Hergold, *Večer*, 2022, akvarel, 36 x 48 cm

Peter Hergold, *Ajda*, 2021, akvarel, 30 x 40 cm

Peter Hergold, *Zimski večer*, 2022, akvarel, 30 x 40 cm

Uroš Zavodnik

Med sedmo umetnostjo in prozaičnim vsakdanom

KULTURA

Pravzaprav s spominom sploh ni treba daleč nazaj, da se privrti čas, ko je svet osvajal ameriški film (in ga za marsikoga še vedno) – njegovi sporočilni razpoznavni znaki so bili vsaj mikavni, če že ne mera sveta: kabriolet, razkošje dobrin, svoboda gibanja ... Že takrat povsod Amerika zdaj. A že lep čas film ni več privilegij premožnih – tako produkcijsko kot distribucijsko. V skladu z McLuhanovo futurološko doktrino je naša krogla postala globalna vas – in posledično eno izmed žarišč kinematografije tudi Koroška. V tukajšnji rabi ostajajo v službi prepoznavne nostalgije rumeni kabriolet, za odsev edinega (in zato najboljšega) sveta pa ufilmani *Proces*, *Tolažnik*, *Bergmandlc* itd. itn.

Ena izmed stalnic v filmski naraciji je tudi slutnja ali že kar uvid v tisto, kar bo šele jutri enkrat stanje stvari.

Apokaliptičen čas SARS-CoV-2 seveda ne prizanaša niti s pretnjami ne s tesnobnostjo koroškimi dolinam pod dvignjeno gmoto skalovja, ki nas ločuje od *sončne strani Alp*, ki ji sicer pripadamo, pa vendarle se zgodovinsko umeščamo v širšo koroško pokrajino, ki jo je leta fizično razločevala državna meja. Nič kaj slabega, vsaj ne v umetniškem pogledu, pa ni bilo v času *železne zavese*, če si bil odprt na obe strani, saj si imel enkratno priložnost odraščati z dvema kultura, ki sta sestavljali širšo sliko naših vzhodno-zahodnih civilizacijskih pridobitev (ki sta zastavljali dva različna družbenopolitična, ideološka in vrednostna pogleda na svet). Televizijski signal z obeh strani, saj signal ne prepoznava političnih delitev, in maloobmejni prehodi brez omejitev so pogojno omogočali neposredno soočenje dveh

svetov in pri meni vzpostavljali ustvarjalni navdih že od mladih nog. Vsekakor smo bili v posebni prednosti pred tistimi v osrednjeslovenski regiji (čeprav le-ti večinsko sicer mislijo drugače) – če si seveda hotel v življenju kaj več in si bil pripravljen soočati se ne samo z domačijskim, pač pa tudi s svetovljanskim načinom razmišljanja in delovanja.

In ker sem zastavil z virusom, naj z njim tudi zaokrožim uvodni razmislek: s kolegom Juretom Bricmanom sva v letu 2015 spisala filmski scenarij za znanstvenofantastični triler, katerega dogajanje sva sicer umestila na Dunaj, lahko pa bi ga kamorkoli: v njem sva predvidela apokaliptični konec civilizacije, naš *reset* skozi migracijske tokove in smrtonosni virus, ki nas popelje v galaktične svetove *jet-set* družbe, kjer mladost ni več téma, večnost pa se prepleta s skokom na drugo stran velikega poka, ki pa se mu vrtoglavo približujemo na tej strani.

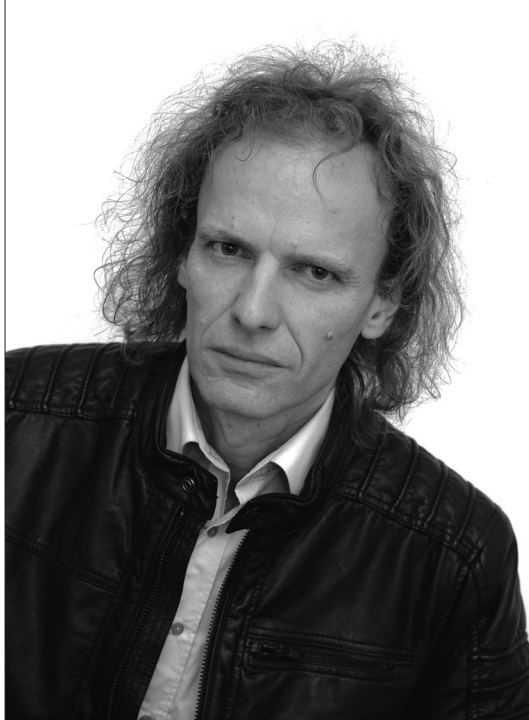
V sferi filmske umetnosti lahko potujemo v domišljajske svetove, v katere bomo ali želimo v realnosti šele vpogledati, novi teleskop Jamesa Webba, ki smo ga pravkar poslali v vesolje, je eno od takih naših orodij. Prav zanimivo, obema, filmu in znanosti, je skupno, da bolj ko si vizionarski, bolj se potapljaš v svetove, ki te soočajo z dognanji, naj si bodo iluzionistična (film) ali pomembna za naš obstoj in razvoj (znanost). V svetu filma je pač možno vse, samo dovolj daleč si moraš dovoliti seči v svoji iluzionistični viziji. Zato ne preseneča, ko spregovorim o scenariju, da se nekaterim zdi, da je pandemija ušla iz okvirov najinega scenariističnega razmišljanja – to je sicer čar filmskega ustvarjanja, še posebej ko gre za znanstveno fantastiko, tu in zdaj videti, sesta-

Yellow cabrio; na snemanju družinske zgodbe iz druge svetovne vojne v Ožbaltu, november 2016

Tolažnik, filmski set začetne in zaključne scene; posneto v produkciji RTV Slovenija, 2009

Uroš Zavodnik - režiser

viti nekaj, kar lahko некоč nekdo prepozna kot prerokbo, saj to pomeni, da se bo gledalec našel, videl v inscenirani filmski realnosti, filmski naraciji, s čimer lahko skozi filmsko umetnost nagovoriš milijonsko občinstvo; pa smo pri industriji sanj - *Welcome Hollywood*.

Prvi v tvoji filmografiji je *Proces* (zasnovan po romanu F. Kafke).

Konec leta 2018 me je presenetilo novoletno voščilo mojega profesorja iz Nemčije s pripisom, naj si pogledam *Netflix*, *Black Mirror*: *Bandersnatch*. Kaj!? Interaktivni film!! Kdaj je bilo že to, ko sem ga sam posnel! Po literarni predlogi Franca Kafke *Der Prozess* sem za svojo disertacijo iz filmske režije ustvaril avtorsko in interaktivno različico mojega zaključnega igranega filma, ker sem avtorsko režijo povezal tudi s postmodernim kinom zabave. Snemanje v 2005, festivalsko premiero je film doživel na *Festivalu slovenskega filma* v Portorožu ter po drugih festivalih sveta 2006, nakar je sledil zagovor moje disertacije januarja 2007. Mar ni bilo to nekoliko pred časom vsesplošne zabave na klik po takih in drugačnih filmskih platformah? Kakorkoli, morda se je to moje drugačno razmišljanje in skok v času - biti drugačen in pred drugimi - zasidralo v meni že v mladosti.

Človek se menda zasnjuje do svojega sedmega leta (nekateri premikajo mejo do 12. leta, naj-novejša dognanja jo nižajo v tretje, četrto leto), potem se le še vrača k tem izhodiščem (iz pridobljenega izhaja, se le še komaj kaj obrusi ...).

Koroško, vsaj ravensko kotlino, že desetletja, ki se jih je zvrstilo že za sto in več let, dobesedno razkrajaja umazana industrija z emisijami

hrupa, strupenimi metalurškimi plini in prahom v zraku. Vsa ta strupena polucija pušča sledi na otroku, med drugimi obolenji tudi kronični bronhitis (pri meni in mnogih drugih). Namesto v vrtcu sem tako večino predšolskega, to je vrtčevskega časa, preživel doma - pred televizorjem, s programom z obeh strani meje. Vsekakor veliko (drugačnih) impulzov za možganski razvoj, če to le najprej želiš, s časom pa hočeš. Namesto igranja z vrstniki sem ustvarjal s svinčnikom v roki. Risba za risbo, na ekranu filmski svetovi, ki burijo domišljijo, vse igralsko in ustvarjalno vznemirljivo. Pa jezikovne oddaje, v glavnem z druge strani meje. V vrtcu tega ni. In še: doma iz dneva v dan polna hiša takih in drugačnih ljudi, ki so trkali na očetova vrata ... Usvajanje vseh sort spretnosti in razvoj motorike, oboje ti obilno ponuja neinstitucionalno življenje: drugačno komunikacijo, samostojno raziskovanje sveta. Še pred začetkom šole me je moja zdravnica, gospa Čretnikova, poslala v zdravišče na Debelem Rtiču. Ko sem s starši, v avtu, ves v kašlju, prestopil mejo med kontinentalnim in obmorskim svetom, je kašelj kot na klik izginil! Obala je za nekaj tednov postala moj azil zdravja, v zdravišču pa se je zgodila moja prva likovna razstava. Namesto sprehodov na obalo, kamor nisem hotel, saj je tam morje, po mojem prepričanju, naplavljaljo 'umazano' morsko travo, so mi potisnili v roke svinčnik, pred mene pa kup papirja. Pa riši! Pred vrnitvijo domov pa presenečenje: risbe so izobesili v avli zdravišča. Je bil to tisti dogodek, zaznamovanost, ki me je kasneje pripeljala v ustvarjalni svet gibljivih slik?

Film je sedma umetnost, ki združuje šest tradicionalnih umetnostnih zvrsti.

Ne vedoč, kaj me čaka v moji poklicni kariери, sem se z nekaterimi intenzivno ukvarjal. In vse mi je prišlo prav.

Tudi v osnovni šoli sem risal: pri likovni vzgoji sem delal že velike formate, ki so bili razstavljeni v šolski avli. Moja grafika je bila opažena na grafičnem bienalu jugoslovanskih otrok v Kostanjevici na Krki. Zanimala me je fotografija: slikal sem z očetovim fotoaparatom, filme pa razvijal v šolski temnici - fotografija je ostala, pri nas in v Avstriji sem imel samostojne fotografske razstave, sodeloval sem tudi pri skupinskih, v Avstriji sem član fotografske skupine *Unscharf*; vodim fotografske delavnice. Šel sem na »sprejemce« v ravensko glasbeno šolo, igrati bi moral pozavno, pa ni bilo inštrumentov, zato sem dobil v roke bariton, kasneje še tubo. Pri mladinskem orkestru smo igrali swing in druge sodobne ameriške skladbe, uff, na avstrijski TV pa so se vrteli svetovni hiti v oddaji *Solid Gold*, pa *Kunststücke*, kjer si se soočal s surrealističnimi svetovi skupi-

ne *Monty Python*, z Andyem Worholom idr., svet, popolnoma drugačen od tega tu, ki me sploh ni zanimal, zato se nikoli nisem mogel identificirati s slovensko glasbo, kaj šele s kakšno bolj južno: odraščal sem z glasbo zahoda, pravzaprav sveta, kar takrat ni bilo povsem samoumevno. Glasba Jeana Michela Jarraja me je navdahnila, da sem se posebej učil še klavir in igral sintesajzer. Ko smo v šoli pisali spise, mi je bilo popolnoma jasno, kako pomembno je obvladovanje jezika do potankosti, ne samo materinščine, tudi sosedskega in drugih. Tak je bil moj odnos tudi do vsega drugega, kar je ponujala šola: zgodovina, geografija, matematika idr. Nikoli dovolj, treba je še več, kar je pomembno predvsem pri ustvarjanju v filmskem svetu, ko mora biti tvoje znanje kar se da široko, tvoj ustvarjalni naboj pa črpa z vseh področij umetniškega ustvarjanja. Dodajam anekdoto: ko sem bil poklican pred tablo, da bom vprašan, sem prišel iz klopi nasmejan – presenečenje za učiteljico. Kako, zakaj, saj bom vprašan!? Znanje sem vedno razumel kot nekaj, kar te bogati, in to je treba deliti z drugimi.

Tudi gledališča nisem obšel: malo v šoli, potem v društvu, ki smo ga ustanovili: *Studio 90 – Koroško mladinsko gledališče*, kjer smo se igralsko usposabljali po metodi Stanislavskega in se povezovali s profesionalnimi ustvarjalci v obliki takratnega poskusa abonmajskega oz. gostujočega gledališkega programa.

Izobraževanje je torej stalnica.

Tako je. Svet je dinamična struktura in prenehati z učenjem pomeni nazadovati. Dandanes sem član *Igralskega studia Bratov Vajevec* v Ljubljani, kjer je bil moj mentor Janez Vajevec, učenec velikega Leeja Strasberga iz znamenitega ameriškega *Actor studia* (Strasbergovi znani učenci so bili med drugimi tudi Marlon Brando, Robert De Niro, Al Pacino, Marilyn Monroe idr.). *Woow, method acting*; igra po metodi – v igralskem studiu gojimo dramsko igro po metodi Leeja Strasberga. Bistvo te metode je, da igralec doživljanja lika ne indicira, marveč inducira. Igralska metoda se je izkazala za izjemno učinkovito pri ustvarjanju filmskih likov, zavedajoč se, da gre pri filmu, ko se potopimo v inscenirano dogajanje na filmskem platnu, za bojišče emocij, zato je zelo pomembna za moje igralsko in režijsko delo pri filmu. Janez se je pred pol leta žal poslovil, za njegovo znanje, ki ga je prenesel name, pa sem mu neizmerno hvaležen.

Dovoli medklic: ni malo režiserjev, ki so ne poredko v svojih filmih tudi sami zasedli kakšno igralsko vlogo. Presek tvoje filmografije pritrjuje, da je tudi zate stati tudi pred kamero skorajda obvezna osebna naloga.

Ali moja strast, zato tudi film, igrani film, ki me je prav z igralske strani nagovarjal že v zelo zgodnjih, mladih letih, na koncu pa me postavil na obe strani, ki obe postaneta moja strast in možnost umetniškega izražanja. Insценirati na obeh straneh je v vsakem pogledu prednost pri oblikovanju izpovedi, ki naj jo film, vsaj avtorski film, poseduje in z njo nagovarja gledalca z velikega kinematografskega platna zatemnjene kinodvorane.

Priložnosti za biti na razpolago filmu so zagotovo neizčrpne.

Naj si dovolim kronološko zastranitev: tudi vojaščina je bila zame drugačna, ne v prenesenem pomenu, ampak dobesedno – filmska. Najboljša 'tehnična kasarna v Jugoslaviji' (izobraževalni center za tehnično službo) s takrat edinstvenim satelitskim kabelskim sistemom, ki je bila umeščena v graščino sredi mesta Niš: tam sem v studiu skupaj z ostalimi ustvarjal filme. Snemali smo in montirali, predvsem pa tudi gledali filme, ki smo jih vrteli vojakom: igrane, svetovna produkcija. Če pomislim, po podelitvi oskarjev, ki smo jo spremljali preko satelita, so na nas že čakale filmske kopije nagrajenih filmov v takratnih videotekah: *Zadnji kitajski cesar* velikega Bernarda Bertoluccija, *Misijon* z Robertom De Nirom v glavni vlogi idr. Pač, še ena filmska postaja na moji poti, dolga nekaj mesecev, pa tudi izrazito glasbena, videastična, z vsemi top hiti preko glasbenih lestvic, ki so se vrtele po satelitskih kanalih s takrat že dodelanimi video spoti. Vojska in hiti: Michael Jackson, U2, Queen, Madona, Depeche Mode, Phil Collins, Pet Shop Boys, Spandau Ballet, A-ha, Whitney Houston, George Michael, Bon Jovi, Prince, Pink Floyd, Paul McCartney, Frankie Goes To Hollywood in ... in ... in ... Skratka, osvajanje filmske in glasbeno-videastične estetike.

Kaj je bil ključni moment za izbor študija filmske režije? Z našega konca ni prav veliko režiserjev.

Umetniški naboj in spoznanje, da v filmski umetnosti lahko združiš vse, pri čemer me ne zanima samo filmska režija, tudi igra na filmu. Zato je v moji režiji v fokusu igralec, režija igralca, ki ga naj produkcijsko-tehnični okvirji produkcije podpirajo, ne obratno, igralčeva naloga ni, da se podreja, temveč da njegovo izrazno moč podpira v vsej možni ekspresiji. Seveda tudi želja stati na obeh straneh kamere, zato se v svojih filmih praviloma pojavljam tudi na drugi – igralski strani kamere. Ker v naših koncih ni dosti režiserjev, mi je le-to predstavljalo še toliko večji izziv, tudi zavedanje, da se mi kot režiserju hkrati ponujajo možnosti kadarkoli skočiti v širni svet, kamorko-

li, tudi v meko filmske industrije, Hollywood, če se mi bo kdaj ponudila ta priložnost ali pa si to izborim. Zakaj ne, saj ti to poslanstvo, režija ni poklic, je veliko več, če si dovoliš biti filmsko drugačen, to vsekakor ponuja.

Predvsem pa – nihče ni ostal (obetavni I. Prodnik je iz filma prestopil v državno uradništvo, imenitna S. Prosenec se je zasidrila drugod).

Morda je čas, da se tudi sam premaknem – sicer pa, filmsko ustvarjanje ni vezano na kraj, vselej ustvarjaš neke drugje, stvar tvojega scenarija. V bistvu te mora okolje podpirati, ti omogočati mir, da pripraviš projekt, potem odpotuješ, kamor pač, da ga realiziraš. Moje domače okolje, Ravne, me pri tem ovira, namesto podpira, problem fabriškega-industrijskega okolja, ki se je nasilno vrinilo v moje življenjsko okolje. Kdorkoli gleda moje filmske stvaritve in pozna moj naboj filmskega ustvarjalca, me ne vidi tu, ker moje ustvarjanje presega te okvire, to je verjetno razlog, da sčasoma spoznaš, da je to okolje na dolgi rok nekako *izrivalno*, ko gre za filmsko ustvarjanje. Do neke točke lahko vztrajaš in upaš na podporo, ko te ni, odideš, morda je čas tudi za moj premik, kot so to storili vsi ostali. Sicer pa, ne le tu, tudi zunaj, saj imam tam polno kolegov, študiral sem v tujini, vsi vidijo, da moje ustvarjanje presega okvire okolja, v katerem še vedno domujem in me zato vidijo kje drugje v tem našem širnem ustvarjalnem svetu.

Tvoja odločitev za študij v Avstriji?

Nekako je vse kulminiralo v spoznanje, da bi filmsko umetnost moral študirati v tujini. In sem jo. Ne le to – četudi je bilo to v Avstriji, sem imel profesorje z vsega sveta, z različnih ameriških univerz, pa s Škotske, iz Anglije, Nemčije itd. (še vedno sem na primer v stiku s predavateljem in filmskim ustvarjalcem Petrom Putzem, ki deluje tudi v širšem kontekstu umetniškega ustvarjanja, saj me je s svojim ustvarjanjem in vzpodbujanjem

moje kreativnosti zelo inspiriral), prav tako pa tudi filmske ustvarjalce iz filmske industrije, s katero smo se študenti povezali in tudi zunaj univerze smekali z vrhunsko opremo ter filmskimi ekipami, takrat še na pravi filmski trak, super 16mm. Na univerzi smo poleg opreme in studijev z analogno-digitalno tehniko imeli tudi filmsko 16mm kamero ter 16- in 35mm montažo, pa animirani film, za katerega smo risali sličico za sličico, smo ustvarjali na 35mm filmski trak. Uff!!!! Vse še na celuloidnem filmskem traku, čeprav nam je že bila na razpolago tudi analogno-digitalna tehnologija. Vse tovrstno raznoliko ustvarjanje pušča različne bogate izkušnje in bogati, če že ne kar trasira posameznikovo ustvarjalno pot. Iz filmske režije sem doktoriral v povezavi z *AGRFT* v Ljubljani, lahko bi tudi v povezavi z berlinsko akademijo, ker mi je bila dana tudi ta možnost. Moja izbira študijskega okolja se je izkazala za dobro odločitev. Zaradi tega sem imel (in imam) vrata odprta drugače.

Kako drugače?

Filmske in scenaristične delavnice, ki jih je za profesionalne filmske ustvarjalce organizirala *Media Desk Slovenija*, v okviru evropskega *Media programa*, enako tudi avstrijska združenja, kot je scenaristično na Dunaju, so me 2007 pripeljale do scenaristične delavnice na festivalu *LIFFE* v Ljubljani. Gostujoča strokovnjakinja za scenarij je bila Kirsten Harder iz *Skript Akademie* iz Berlina. Izziv, ki nam je bil dan, je bila adaptacija najbolj filmične zgodbe iz literarnega natečaja *Fabula*, ki ga je organizirala *Študentska založba*. Moja adaptacija je bila prepoznana in razglašena za najboljšo, *RTV Slovenija* pa je za nagrado vzpostavila vse pogoje za njeno filmsko realizacijo. V produkciji nacionalne televizije je tako nastal moj igrani film *Tolažnik* s Pio Zemljič in Jankom Mandičem v glavnih vlogah. Ker se v svojem filmu pojavim tudi sam, v scenarističnem dialogu z našim priznanim igralcem Pavletom

Pariški atelje slikarja Jožeta Ciuhe (2011); pariško snemanje dokumentarca

Peter in Jože Ciuha ter Uroš Zavodnik, premiera filma *Jože Ciuha – slikar svojega časa* (2012)

Ravnohribom, je zanimivo, da je prva klapa filma, ki smo ga snemali na bežigrajski gimnaziji, padla z mojim igralskim prizorom pred kamero, šele nato sem se prestavil za kamero. Ekipa je bila izvrstna: direktor fotografije Simon Tanšek, scenograf Duško Milavec, moja asistentka režije Urša Menart, glasbo mi je skomponiral Gorazd Čepin, eno od vlog v razredu sem namenil tudi Ditki, sodelovali so še mnogi drugi.

Filmske zvrsti v tvoji filmografiji so različne: igrani, risani, dokumentarni filmi. O igranem in risanem si nekaj že zastavil (in še bova o tem), kako pa je z dokumentarnim?

Leta 2010 smo v Parizu snemali manufakturno izjemnega porcelana *Catbriyur* (Katja in Jure Bricman), priložnostno pa tudi obiskali našega tam živečega svetovno znanega slikarja Jožeta Ciuha. Njegova prehojena pot in umetniška drža sta kar klicali po filmski upodobitvi. V moji režiji in po mojem scenariju, tudi montaža je moja, je nato nastal dokumentarni portret *Jože Ciuha - slikar svojega časa*, ki ga je producirala slovenska televizija. Na predpremiери v ljubljanskem *Kinodvoru* 2012 me je novinar *presenetil* z ugotovitvijo, da je ta moj portret *drugačen*. Seveda je: s Ciuho sva se spoznala v Parizu, moj film sem hotel postaviti ob bok njegovemu pariškemu oz. svetovljanskemu ustvarjanju, ko in če bi ga na primer pokazal v Parizu ob njegovih delih. Postaviti sem ga moral na slikarski piedestal, kamor je spadal z vsem svojim likovnim ustvarjanjem. In ja, seveda, filmsko umetnost sem študiral v tujini, tako da sem imel instalirano tudi zasebno skušnjo tujine. Na projekciji filma (že po njegovi smrti) na otoku Šipan, kjer je tudi ustvarjal, mi je njegov prijatelj, ki je bil z njim v Parizu, za čas najinega srečanja, ko sva se spoznala v njegovem pariškem ateljeju, dejal, da je še isti večer najinega prvega srečanja umetnik Ciuha prišel do njega in mu povedal, da je v meni našel, spoznal človeka, ki bi o njem lahko naredil film – z mano bi lahko naredil film o sebi. Ko se zgodi nekaj takega, se lahko zgodi tudi film. Snemala sva ga drugače, tako da mi je skozi pripoved podajal svojo zgodbo slikarja, zato film deluje kot igrano-dokumentarni, v smislu, da je umetnik pred nami, z nami, četudi ga žal ni več. Hkrati sporoča veliko več, kot samo portretira, saj govori tudi o njegovi življenjski filozofiji, načinu življenja, ki omogoči, da si ustvarjalen, ne da samo živiš: slednje lahko gledalec aplicira na svoje življenje, ustvarjanje, ki ni nujno slikarsko.

V tem smislu sem hotel biti dokumentarno pripovedno drugačen, torej ne manierističen, tradicionalno filmsko portreten, in v tej naravnosti sem tudi ustvaril filmske podobe umetnikov za Koroško galerijo likovnih umetnosti v Slovenj

Gradcu, za Galerijo Ravne (*Stojan Brezočnik - Izgubljeno srce; Luka Popič - Beločrno; Pino Poggi - Adoration of Ikarios, Jürg Geismar - Pravljice / Fairytales, Boštjan Temnikar - Ko-eksistenca forme; Uroš Potočnik - Belovoški general (ultra plus), Sanela Jahić - Tempo tempo; Mark Požlep - Otok / Island*) pa tudi na Primorskem. S *Spekulo*, posneto v koprski loži (portretni *Srečo Dragan, Oto Rimele, Peter Ciuha, Tilen Žbona*), sem nazadnje, pred covidom, ki je ustavil filmsko produkcijo, bil na festivalu slovenskega filma v Portorožu. Zaradi pomembnosti filmskega zapisa je le-tega v hrambo vzel *Arhiv RS* pri *Ministrstvu za kulturo*, film čaka tudi na objavo na nacionalni televiziji. Gre za pomembne umetnike na naših tleh, ki sem jih v okviru umetniškega projekta *Spekula: Na prelomu upodobitve* lahko ujel v svoj filmski pogled.

Izpostavi kakšen svoj domačijski filmski projekt - torej s koroškega konca.

Leta 2012 se je po mojem scenariju in v moji režiji zgodila otvoritev *Evropske prestolnice kulture* v Slovenj Gradcu pod simboličnim naslovom *Modra odsevanja*, ki jo je vodil, simbolično seveda, Hugo Wolf, upodabljal pa ga je domačin – igralec Igor Štamulak. Na odru v veliki dvorani *KGLU* se je med drugim odvrtil interaktivni gledališko-filmsko-glasbeni performans, nema barvna filmska projekcija, ki so jo glasbeniki na odru iztrgali tišini in dopolnili z glasbo: veliki skladatelj nas popelje skozi svoje inscenirano življenje v hiši svojega otroštva – danes muzej *Hiša Huga Wolfa*. Interpretacija se zgodi v prehodu med platnom in odrom, v interakciji s samim sabo, ko se Hugo Wolf (Igor Štamulak) gleda na platno in hkrati slednje osmisli skozi pripoved, dialog s samim sabo pred gledalci. Upam in smem trditi, da je filmski del nekaj svojskega, mislim na uprizoritev življenja v Wolfovi hiši, ki je bila igralsko domišljena, v eni od sekvenc pa je trajala tako dolgo, da jo je moj snemalec Rado Likon ocenil kot eno daljših, če že ne kot najdaljšo sceno, posneto kot kader-sekvenca v slovenskem filmu.

V Slovenj Gradec, ponovno z veliko javno multimedijško prireditvijo, tokrat s projekcijo kar na pročelje slovenjgraške cerkve Sv. Elizabete, sem se vrnil ob 750-letnici Slovenj Gradca (*Živel Slovenj Gradec, Vivat Windisgretz*). Na cerkvi in pred njo sem skupaj z raznotero ekipo, pri scenariju je sodeloval Marko Košan, za 3D videomapping je poskrbel team *Gangl productions*, na odru smo imeli *Slovenski tolkalni projekt SToP* z gosti, igralce Jerneja Čamplja, Roberta Waltla, Almo Košan, pevca Rosemarie Schobersberger in Andreasa Lebedo, domače pevce pod taktirko zborovodje Almire Rogina in še mnoge druge, insceniral pogled nazaj v slovenjgraško preteklost, ko se

Slovenj Gradec prvič omenja kot mesto, ko so mu bile podeljene mestne pravice. Inscenirani sprehod skozi zgodovino mesta je bil koncipiran kot glasbeno-vizualno-gledališki spektakel, ki si ga je skupaj z meščani in ostalimi obiskovalci ogledal tudi predsednik Republike Slovenije.

Kaj je z umetniškimi ekskurzi v tujino?

Po mojem filmu *Der Prozess* sem se v Avstriji filmsko vrnil v samostan v Vitrinju, v katerem biva umetniška gimnazija in mi je prvič nudil izjemno kafkovsko scenografsko kuliso, z igranim filmom *Der Proband*, ki je bil premierno, ob širokem medijskem odzivu, prikazan v celovškem *Volkskinu*. Igralci so bili od vsepovsod iz Avstrije, pri produkciji so sodelovali študentje, ki sem jim predaval scenaristiko in igrano filmsko produkcijo. Na premiero je prišlo več gledalcev, kot jih kino sprejme, kar se je v še večji meri ponovilo na premieri mojega igrano-dokumentarnega filma o Kočevarjih, ki je premiero doživel v celovškem *Wulfenia* kinu leta 2015. Tu so gledalci stali v dvorani, pa ni bilo zadosti, veliko jih v dvorano sploh ni moglo. Film je govoril o njihovi kulturni dediščini, v celoti pa je bil posnet ali sinhroniziran v kočevarščino, da se ohrani njihov edinstven jezik, ki izumira in ki izvira še iz srednjega veka, kot tak se je namreč ohranil v govornih obliki. Film je več projekcij doživel tudi v Sloveniji, premierno na festivalu dokumentarnega filma *DokuDoc* v Mariboru, sicer pa je bil prikazan na več festivalih. Snemal se je pri nas, na širšem Kočevskem, v Avstriji, pa tudi čez lužo, v New Yorku.

Ekskurzi v tujino so pri umetniškem ustvarjanju nuja, saj te svojsko bogatijo, inspirirajo, zato imam za le-te pripravljene idejne zasnove, scenarije, a covid je naredil svoje. Na avstrijskem Koroškem sem kar nekaj časa bil vključen v upravni odbor združenja koroških avtorjev (*IG Autorinnen Autoren Kärnten*), kot scenarist in lirik. Besedna igra je izjemno pomembna, ne

glede na to, v katerem jeziku ustvarjaš za film, zato tudi moji ekskurzi v pesniški svet v različnih jezikih mojega ustvarjanja, ki so bili tudi objavljeni.

Pomemben segment tvojega široko razplatenega delovanja je predavateljstvo.

Dve umetniški habilitaciji na dveh visokošolskih zavodih sta tudi v moji *posesti*, film namreč predavam na *AMEU Akademiji za ples* v Ljubljani in na medijskih komunikacijah *FERI* v Mariboru – režijo in predprodukcijo oz. scenaristiko ter medijsko-filmsko produkcijo, kjer so študentje letos ustvarili kratek igrani film *Čakalnica*, v katerem so mi namenili tudi igralsko vlogo, tako da smo si znanje podajali, si ga izmenjevali tudi na filmskem setu. Premiera filma je bila na velikem platnu v *Mariboxu*. Način aktivnega poučevanja filmske umetnosti, ko si v ta proces vpet kot profesionalni filmski ustvarjalec, lahko vselej ponudi nekaj več, kot če ostane stvar zgolj in samo pri predavanju.

Zunanji opazovalec tvojega filmskega delovanja se čudi, kako ti ob vseh dejavnostih ne umanjka tudi volje in dela z mladimi – z njimi si povezan filmsko ustvarjalno in vzgojno-poučno.

Dijaki in filmsko ustvarjanje!? Janko Messner, pisatelj, koroški zamejski Slovenec, član prve profesorske ekipe novoustanovljene ravenske gimnazije, me je potem, ko je bil že profesor na celovški slovenski gimnaziji, povezal z današnjim ravnateljem ravenske gimnazije Dragom Benkom. Na gimnaziji sva s slednjim ustanovila *Filmski studio na Gradu*. Mnogo dijakov je tako lahko od mene pridobilo filmsko znanje o oblikovanju in razvijanju scenarijev kot tudi konkretne produkcijske izkušnje igranih filmov. Bom zgoščeno nadaljeval: posneli smo filme *Nik the Hacker*, *Bergmandlc* in *Počiva jezero v tihoti*: slednja sem skupaj z mojimi avstrijskimi kolegi zapakiral v *Erasmus+*, tako da smo na osnovi

Dežela Kočevarjev - Izgubljena kulturna dediščina (2015); na premieri in celovškem Wulfenia Kino

Still ruht der See/Počiva jezero v tihoti (2019); v vlogi duhovnika Jožeta Lutnika

sodelovanja v tem projektu opremili gimnazijski prej omenjeni studio, potem pa šli s filmoma tudi v kinematografe. Uspešno!

Izpostavljam še tri leta spremljanja in snemanje celovečernega glasbenega dokumentarnega filma *Zvoki Jazza : Jazz & Jazz Ravne*, v katerega so bili vpeti tudi gimnazijci iz *Filmskega studia na Gradu*, premierno prikazanega na 17. Festivalu slovenskega jazza, posvečenega Mojmirju Sepetu. V filmu gre za svojski preplet jazza ter izpovedi gostujočih svetovno znanih jazz ustvarjalcev. Če bi še igral, se še aktivno ukvarjal z glasbo, bi verjetno iz orkestralne prešel v jazz sceno, ki je v mojem času glasbenega ustvarjanja pač še ni bilo na Ravnah, danes pa sem jo skozi dokumentarni film in več koncertov zabeležil na *filmski trak*.

Na malo drugačen način, v slovenjgraškem kinu, pa filmsko znanje delim tudi slovenjgraškim dijakom in gimnazijcem ob projekcijah domačih in tujih celovečercov, pa tudi drugemu zainteresiranemu cineastičnemu občinstvu.

Treba se je še enkrat vrniti k Bergmandlcu. Zaključna sekvenca je srhljivo preroška. Znanstvena fantastika se prelevi v pretečo apokalipso tik pred zdaj. Tvoj komentar.

Zato se film začne, kjer se začne, na vrhu Pece, 2126 m nad morsk gladino v letu 2016 (prvič stopim na njen vrh šele s kamero, četudi jo vsak dan poleg Uršlje gledam od doma), ker mi je bilo samoumevno, kje se filmska pripoved mora začeti, po tem ko smo snemali v njenih nedrih. Konča se v daljni prihodnosti na istem kraju, le da je/bo takrat samo še majhen otok sredi morske širjave. Vsekakor, tu in zdaj se lahko konča samo preroško, v pogledu na pretečo apokalipso, ki mi je bila in mi je še vedno več kot jasna v mojem pogledu, ko sem stal 2126 m visoko, enako tudi s kamero na njej kot otoku (resnično smo snemali na otoku, ne gre za filmski trik), saj ob vsej norosti naše, človeške civilizacije, z vsem onesnaževanjem, ki ga je polno predvsem tudi v

dolinah, ki se zaključujejo z gorsko vzpetino, ki jo kličemo Peca, drvimo prav tja, kjer bo naše eksistence zagotovo konec.

Zagotovo obstaja tudi tema, snov, ki temelji v tvoji zasebni, intimni sferi, a je hkrati dovolj univerzalna, da bi jo želel filmsko upodobiti.

Imamo družinsko srhljivo skušnjo z interesi brezobzirnega kapitala od leta 1991. Poleg naše domačije so namreč na Ravnah postavili hrupne metalurške naprave, elektroobločno peč UHP in dve odpraševalni napravi *Metala Ravne*. Tako smo na svojem domu, ob svojem ognjišču, obsodeni na življenje v emisijah hrupa, smrdčih plin, prahu, kar je neznosno, človeka nedostojno. Zgodba je filmska: kaj se zgodi, ko se (Marxov) Kapital začne zapisovati kot kapital (z malo, torej neoliberalni).

In še ena. Naša družina je po očetovi strani tista, ki je pri Ožbaltu, kjer je med vojno služboval moj stari oče, omogočila največji pobeg zavezniških vojakov v drugi svetovni vojni na evropskih tleh in se v Sloveniji oglašuje kot *Vranov let* (po knjigi Avstralca Ralpa F. Churchesa). Družina mojega očeta je bila partizanska, ker pa je stari oče služboval pri takratnih jugoslovanskih 'nemških železnica' (DRB), je zato Anglež, Leslie Law, eden zavezniških ujetnikov, ki so pod njihovo hišo popravljali progo, ki so jo *metali v zrak*, jo minirali partizani, pri dedkovi družini lahko brez spremstva stražnikov kahal čaj. Ob tem je Leslie postal dober prijatelj mojega očeta, ki je takrat štel šest let, hkrati pa uspel preko moje stare mame in starega očeta navezati stike s partizani (pri njih je bila partizanska postojanka; pošta, hrana, ...). Srečanje se je zgodilo v njihovi hiši, konec avgusta 1944 pa veliki pobeg. Za to veliko dejanje, rešitev oz. osvoboditev zavezniških ujetnikov, ko se je Gestapu po več dneh preiskave posvetilo, da so lahko pobegnili edino s pomočjo očetove družine, bi oče, njegova mlajša sestra in starši morali plačati z deportacijo v Auschwitz,

Uroš Zavodnik v vlogi profesorja Kaizerja, ki se preobrazi v bergmandlca, *Bergmandlc*, 2016

Z ekipo v Splošni bolnišnici Slovenj Gradec, snemalni dan filma *Bergmandlc*, 2016

pa se je zgodil čudež. Pred Gestapom jih je rešil nemški nadzornik (pripadnik Wehrmachta), ko je prav tako šele po pobegu zavezniških ujetnikov spoznal, zakaj ni bilo partizanskih napadov, kadar je bil skupaj s starim očetom pri inšpekciji proge. Torej je prav zategadelj ušel smrti, oče se dobro spominja, kako je njegova mama enkrat v zadnjem trenutku ustavila partizanski napad, ko je opazila, da je na izvidniškem vagonu bil poleg nemškega nadzornika tudi moj stari oče. Film o reševanju zavezniških vojakov (edina še živeča priča dogodka je moj oče, ki ga je takrat krogla za las zgrešila, vse se je zgodilo pred njegovimi očmi pod njihovo hišo, ko je čakal Leslija, pa se je zgodila osvoboditev) me še čaka. Pripravljam ga skupaj s potomci zavezniškega ujetnika Leslija Lawsa iz Anglije, ki je bil z mojimi starimi starši ključen za uspešen pobeg več kot osemdeset ujetnikov. Dobesedno so izpraznili taborišče *Stalag XVIII D* v Mariboru, Pobeg, ki si ga z Raven, zaradi uničenega domačega življenjskega okolja in trpljenja v zdravju škodljivih emisijah, vse pogosteje želim tudi sam.

In še: oče moje mame se je sredi vojne vihre uspel vrniti iz taborišča Mauthausen, kamor je bil pomotoma deportiran, o čemer je uspel okupatorje prepričati takratni občinski uradnik iz Šmartna pri Slovenj Gradcu Ivan Krpač (oče Štefke Kučan, da bo bolj razumljivo, kdo je). Se sprašujem, kam se vse pogosteje izgublja človeška drža zdajšnjega homo sapiensa.

Se da tudi na Koroškem preživeti s filmom? Kakšen je tvoj družbeni status?

Filmska umetnost je globalna, saj je v pripovedni formi v prvi vrsti vizualna. Za samozaposlenega v kulturi je ta njena univerzalnost ena izmed rešitev, saj se na Koroškem s filmom pač ne da preživeti; gre za okolje, ki je do filma, do filmske umetnosti precej indiferentno, ni finančno stimulatívno. Ko filmsko delo postane poklic, mora biti jasno, da slednjega ne moreš opravljati

volontersko; študij v tujini so mi finančno omogočili moji starši, ne morejo pa v nedogled biti še v vlogi mojega mecena. Film je projekt, lahko zelo velik, kompleksen, ki te posrka, te potrebuje celega, ustvarjalno in časovno. Zatorej moraš od tega živeti tudi v vmesnem obdobju med projekti in če ni ustrezne nagrade, preprosto plačila, preostane v teh medobdobjih dobesedno životarjenje. A imamo samo eno življenje, zato ne preseneča, da umetniki, ki živimo samo od umetnosti, odhajamo ali moramo oditi s Koroške, pa bi lahko bilo drugače. Paradoks pa je v resnici stalnica: ko in če umetniku uspe, potem je 'naš', nihče pa se ne vpraša, koliko, če sploh, je imel resnične, prave podpore svojega okolja.

Sam opažam, da ne morem izmeriti, če sploh in koliko sem prepoznan in znan, ker je narava filmske umetnosti pač taka, da si tu, ko se ti zgodi projekt na velikem filmskem platnu ali kako drugače, sicer pa si v procesu ustvarjanja novega projekta, ki vselej nastaja izven fokusa zaznavanja širše javnosti. Kakorkoli, če že vprašanje statusa, potem odgovor: sem svobodni umetnik (s statusom samozaposlenega v kulturi), ki ustvarja predvsem na področju filmske umetnosti.

Tovrstni intervjuji, portreti, so nikoli popolna in zaradi narave sogovorčevega dela nedokončana zgodba. Je ostalo kaj, kar bi po tvoji presoji pod nujno sodilo v tukajšnji poskus zaokrožene predstavitve?

Se vrneva in dokončava, ko bom v rokah držal eno velikih nagrad katerega od velikih filmskih festivalov – pravijo mi namreč, da imam pravo zgodbo za Cannes. Morda res, bila je omenjena v najinem razgovoru, več o tem torej takrat. Lahko zaključiva tako, odprto za nadaljevanje, kot naj se vsak film nadaljuje z novim filmom. Nikoli ne veš, v filmski industriji je vse mogoče in sanje otroka lahko resničnost postanejo ...

Andrej Makuc

Still ruht der *See/Počiva jezero v tihoti* (2019); z očetom na setu, skupaj odigrata vlogi v filmu

Ekipa zanesenjakov Jazz Ravne, snemanje filma *Jazz in Jazz Ravne*, Ravne na Koroškem, 2021

Nagovor Katje Kotnik Prosenjak ob slovenskem kulturnem prazniku

KULTURA

Kulturno društvo Slovenj Gradec je ponosen nosilec prestižne kulturne nagrade Mestne občine Slovenj Gradec – Bernekerjeve nagrade za leto 2021. Prejeli smo jo ob naši 45. obletnici uradnega delovanja, čeprav je neuradno društvo začelo delovati že kmalu po drugi svetovni vojni.

Pod tem imenom je združenih skoraj 100 ljudi – različnih ustvarjalcev, ki delujemo na številnih umetniških področjih. Aktivni smo na področju glasbe, literature, gledališča, likovne umetnosti ter na področju filma in animiranega filma. Skupaj sodelujemo zelo različni ljudje, ki pa vsi izjemno uživamo pri ustvarjanju in/ali interpretaciji svojih ali drugih umetniških del.

Umetnost je dejavnost, katere namen je ustvarjanje in oblikovanje različnih del estetske vrednosti. Umetnost nas pokliče in če ne slediš temu klicu, ne moreš biti nikoli zares srečen in se počutiti izpolnjen v življenju. V vsakem človeku je želja po ustvarjanju, izražanju in kreativnosti, kajti na ta način z nami komunicira naša duša. Vsak otrok je umetnik. Težava pa je ostati umetnik tudi, ko odrastemo.

Najlepše je to ubesedil Henry Miller: Umetnik je inštrument, ki beleži nekaj, kar že obstaja, nekaj kar pripada vsemu svetu in kar je prisiljen, kot umetnik, vrniti temu svetu.

Moj prvi in hkrati najlepši spomin na povezovalno vlogo kulture in umetnosti izhaja iz mojega otroštva, ko smo se na vsako Martinovo zbrali pri dediju in peli naše lepe slovenske ljudske pesmi. Ni bilo pomembno, kdo ima posluh, kdo zna besedilo v celoti, skupaj smo peli stari in mladi. In pri tem neskončno uživali ter ustvarjali spomine, ki nam bodo ostali za vedno.

Ne želim si niti predstavljati, kako pust bi bil svet brez glasbe, knjig, gledališča, filmov, slik, plesa, arhitekture ... ves čas bi nam nekaj manjkalo. In prepričana sem, da si tudi vi ne morete predstavljati kulturnega utripa *MO Slovenj Gradec* brez skupin *Jazoo*, *Suha Južina*, *Cantabile*, *Studia A*, *Dua Andrej Ofak* in *Borut Mori*, *Aline Hirtl*, *Kitarskega*

Katja Kotnik Prosenjak, predsednica *Kulturnega društva SG*, slavnostni nagovor lanskih prejemnikov *Bernekerjeve nagrade* ob podelitvi *Bernekerjevih odličij* za leto 2022.

orkestra, *Bršljank*, skupin *Rute*, *Cestar blues band*, *Jut*, *Karin Potočnik*, *4 strings godalnega kvarteta*, *Toma Novosela*, *Maše Flogie*, skupine *Rompompom*, *Drage Ropič*, *Esperantistov*. Morda ne poznate ravno vseh, zagotovo pa poznate večino.

Kulturno društvo Slovenj Gradec je zato zagotovo zelo pomemben člen na področju kulture v *Mestni občini Slovenj Gradec*, saj kot je rekel že Pablo Picasso – namen umetnosti je, da izpere prah iz naše duše.

Zato predlagam, da si skupaj ogledamo kratek film o našem društvu, ki ga je posnel Tomo Novosel in v katerem je prikazano, kdo smo in s čim se ukvarjamo. Uživajte ob ogledu, hkrati pa vam želim veliko kulturnih užitkov ob jutrišnjem kulturnem prazniku.

Hvala!

BERNEKERJEVA NAGRADA 2022

Mešani komorni zbor CARINTHIA CANTAT Slovenj Gradec

Mešani komorni zbor CARINTHIA CANTAT Slovenj Gradec za 25-letnico delovanja in izjemen prispevek k dvigu kakovosti zborovske glasbe ter uveljavitev Slovenj Gradca in Koroške doma in na tujem.

Mešani komorni zbor CARINTHIA CANTAT Slovenj Gradec deluje od leta 1996 in je v letu 2021 praznoval 25-letnico delovanja. Nastal je iz želje po preseganju povprečnosti na pevskem področju in je v nekaj letih postal eden vidnejših pevskih zborov v Sloveniji. Repertoar zbora je temu primerno širok in poleg ljudskih prepeva pesmi od renesanse do sodobnih skladateljev, posebno skrb pa namenja koroški ljudski pesmi in pesmim Huga Wolfa. Poleg svojega rednega koncertnega dela so doslej sodelovali v številnih glasbenih projektih in gostovali v mnogih državah sveta. Na pobudo par-

tnerskega mesta Myoko – Japonska oktobra leta 2000 – je zbor gostoval kot predstavnik mesta Slovenj Gradec na festivalu SLOFEST s samostojnim slavnostnim koncertom in nekaj priložnostnimi nastopi. V istem letu je bil zbor gostitelj japonskega projektnege zbora *Chiba international Singers* iz Chibe, s katerim je imel tudi priložnostni nastop v Tokiu. Ob povratku z Japonske se je zbor ustavil v Seulu v Južni Koreji in imel tudi tam nekaj priložnostnih nastopov.

V okviru pobratenih mest Hauzenberg – Voecklabruck – Češki Krumlov – Slovenj Gradec je nastal skupni projekt – skupna izvedba *Simfonije št. 2 – Lobgesang* Felixa Mendelssohna v Hauzenbergu (april leta 2002). Zbor *Carinthia Cantat* je sodeloval kot eden od treh sodelujočih zborov skupaj s simfoničnim orkestrom iz Češkega Krumlova, ob sodelovanju z zbori pobratenih mest pa je navezal tesnejše stike z zborom *Perchta* iz

KULTURA

Predstavniki zbora CARINTHIA CANTAT in dolgoletni dirigent Tone Gašper z Bernekerjevo nagrado v družbi župana MO SG Tilna Kluglerja

Češkega Krumlova.

Zbor je sodeloval tudi na državnih proslavah, izvedel pa je tudi vrsto samostojnih koncertov v Sloveniji in tujini. Doslej so izdal že tri zgoščenke: *Nocoj je pa en lep večer*, *Desetnica* in *Petnajstnica - Koroška ljudska pesem*. V zboru trenutno poje 12 pevk in 11 pevcev iz vseh treh dolin: Mislinjske, Mežiške in Dravske, zborovodja pa je Tone Gašper. S klavirsko spremljavo je v prvih letih delovanja sodelovala prof. Janja Kresnik, zadnjih deset let pa mag. Maja Kastratovik.

Na zbor so ponosni tudi slovenski skladatelji, s katerimi *Carinthia Cantat* aktivno sodeluje, in ki zboru skladajo oziroma prirejajo skladbe. Uspeh seveda ne more izostati, če vemo, da so doslej opravil preko 2700 ur vaj ter več kot 320 nastopov in koncertov. Za

dosežke so leta 2006 prejeli *Bernekerjevo plaketo*. Mešani komorni zbor *Carinthia Cantat* je zagotovilo za umetniško ustvarjalnost na zelo visokem kakovostnem in profesionalnem nivoju. Ob njihovih koncertih širom Slovenije in v tujini so ob raznolikem programu vedno poskrbeli, da je bila koncertno predstavljena tudi slovenska ljudska in umetna glasba, glasba slovenskih skladateljev, kar predstavlja izjemno promocijo naše glasbene dediščine.

Vedno polne dvorane in navdušena publika pa potrjujejo tudi današnje najvišje kulturno priznanje *Mestne občine Slovenj Gradec, Bernekerjevo nagrado*, ki naj bo zahvala in spodbuda našim pevkam in pevcem. Iskreno jim čestitamo, s hvaležnostjo, da smo na njihovi glasbeni poti lahko bili občinstvo in vsakič znova navdušeni in zvesti poslušalci.

Bernekerjevi nagrajenci za leto 2022 na odru slovenjgraškega kulturnega doma

BERNEKERJEVE PLAKETE 2022

KULTURA

TANJA KLANČNIK

Sopranistka Tanja Klančnik se je rodila 17. 1. 1995 v Slovenj Gradcu in prihaja iz Podgorja pri Slovenj Gradcu. Osnovno šolo je zaključila v Podgorju, šolanje pa je nadaljevala na gimnaziji v Slovenj Gradcu – evropski oddelek. Tanja prihaja iz glasbene družine, njena glasbena pot pa se je začela leta 2002 na *Glasbeni šoli Slovenj Gradec*. Z osmimi leti je pričela s poukom citer in petjem v *Vokalni skupini Cantabile*, kaj kmalu pa je sledil tudi pouk solo petja. V srednji šoli je bila kot citrarka in vokalistka del etno-alternativne glasbene skupine *Matalaja*, ki je delovala pod okriljem *Gimnazije Slovenj Gradec*. Po uspešno zaključeni gimnaziji je začela s študijem citer na *Koroškem deželnem konservatoriju* v Celovcu, kjer je leta 2019 z odliko opravila pedagoško in prvo umetniško diplomu tako iz citer kot tudi iz petja.

Dandanes nastopa solistično kot koncertna pevka, sodeluje v raznih zborih, sestavih

in komornih skupinah tako doma kot v tujini. Tudi kot citrarka redno nastopa na odmevnih dogodkih doma in na tujem, kot pevka pa je že v času študija redno sodelovala v različnih glasbenih projektih tako v sklopu konservatorija kot tudi izven njega. Njena posebna ljubezen so samospevi, zaradi česar je še posebej hvaležna, da prihaja ravno iz Slovenj Gradca. Kot interpretka samospenov Huga Wolfa je že večkrat nastopila v njegovi rojstni hiši v Slovenj Gradcu, prav tako je nastopila ob odprtju njegove spominske sobe v *Hotelu Korotan* na Dunaju. V jubilejnemu letu Huga Wolfa 2020 sta skupaj s pianistko Majo Kastratovik v okviru *Wolfovega abonmaja* izvedli koncertni večer *Tihožitje speva*. Zadnji projekt jubilejnega leta 2020 je bila posebna izdaja dveh Wolfovih klavirskih skladb za mlade skupaj z zgoščenko, na kateri sta tudi dva samospeva glasbenega genija Huga Wolfa.

Trenutno se Tanja pripravlja na zaključek drugega dela umetniške diplome iz solopetja v Celovcu. Redno se udeležuje izobraževanj

Sopranistka Tanja Klančnik

BERNEKERJEVE PLAKETE 2022

KULTURA

in mojstrskih tečajev pri priznanih pedagogih in pevcih. Študij glasbe ji omogoča izpopolnjevanje znanja in tehnik, s koncerti, nastopi in poučevanjem pa lepoto glasbe doživlja in izraža tudi na odru, jo predstavlja in približuje občinstvu ter glasbeno ljubezen deli naprej.

Bernekerjeva plaketa ji bo spodbuda pri nadaljevanju umetniške poti, hkrati pa tudi zahvala za ljubezen, ki jo izkazuje Slovenj Gradcu in njegovi glasbeni zgodovini. Iskrene čestitke.

DUO ANDREJ OFAK IN BORUT MORI

Glasbenika, rojena v Slovenj Gradcu, sta mladost preživela v Dravogradu in sodelujeta že od otroških let, kar se predvsem sliši na njihovih koncertih in zgoščenkah. Sta raziskovalca glasbe in se ji posvečata vse življenje. Kot profesorja namenjata posebno skrb tudi vzgoji mladih v vlogi občinstva, ne samo kot glasbenikov.

Andrej Ofak, profesor kitare, je predan tako poučevanju kot ustvarjanju lastne glasbe in koncertiranju. Z glasbo se ukvarja že od otroških let. Med osnovnim in srednjim šolanjem je nabiral izkušnje z igranjem v šolskih bendih, šolanje pa je nadaljeval na *Koservatoriju za glasbo* v avstrijskem Gradcu, nato še na *Univerzi za glasbo in upodabljajočo umetnost* v Gradcu. V času študija je bil aktiven v različnih glasbenih zasedbah, v klasičnih in popularnih glasbenih smereh. Vseskozi se dodatno izpopolnjuje in udeležuje tekmovanj in seminarjev. Zaposlen je kot učitelj kitare v *Glasbeni šoli Ravne na Koroškem*. V času študija se je začel intenzivno ukvarjati z avtorsko glasbo, ki jo izvaja na koncertih doma in v tujini. Je tudi avtor večine skladb na zgoščenki *The Echoes of River Drava*.

Tudi Borut Mori se z glasbo ukvarja že od otroških let. Prihaja iz Dravograda, kjer se je z desetimi leti vpisal v glasbeno šolo za harmoniko ter kasneje še za saksofon. V času osnovne šole je nabiral izkušnje z igranjem v

Duo Andrej Ofak in Borut Mori med Bernekerjevi nagrajenci - plaketa za leto 2022

BERNEKERJEVE PLAKETE 2022

KULTURA

šolskem bendu ter v godbi na pihala, šolanje pa je nadaljeval na *Srednji glasbeni in baletni šoli* v Mariboru. Po opravljenem sprejemnem preizkusu se je vpisal na *Univerzo za glasbo in upodabljaljočo umetnost* v Gradcu. Od leta 2006 je zaposlen kot učitelj harmonike na *Konservatoriju za glasbo in Balet Maribor*. V času študija se je začel intenzivno ukvarjati s sodobno in avtorsko glasbo, katero izvaja na koncertih doma in v tujini.

Ob vseh njunih dosežkih, nastopih, prepoznavnosti in predanosti glasbeni kulturi pa velja posebej omeniti njun izjemnem avtorski projekt Odmeve reke Drave – *The Echoes of River Drava*. Profesorjema kitare in harmonike, Ofaku in Moriju, je veličastna reka navdih že iz otroštva. Izjemna zgoščanka je nastala v cerkvi sv. Pankracija v Starem trgu nad Slovenj Gradcem, ki je ena najbolj akustičnih cerkva v Evropi, kar izpostavita na vseh koncertih in skrbita za prepoznavnost tega srednjeveškega mesta. Z inovativnim pristopom sta umetnika ustvarila zgoščenko, ki krepko

presega doslej slišane glasbene izdelke, avtorski projekt pa je pripomogel k prepoznavnosti Slovenj Gradca in celotne Koroške, za kar se jima zahvaljujemo, ob prejetju *Bernekerjeve plakete* pa tudi iskreno čestitamo.

IVAN RUS

Gospod Ivan Rus, rojen na Ravnah na Koroškem, je naš someščan že od leta 1969, ko se je preselil v slovenjgraško občino. Je publicist in predan pisec proznih besedil, dokumentarnih in kronističnih gradiv ter aktiven tudi v medgeneracijskem sodelovanju kot posameznik in v okviru institucij. Doslej je izdal že štiri samostojne knjige, svoje prispevke pa redno objavlja tudi v mnogih publikacijah.

Od leta 2002 sodeluje v *Literarni sekciji Društva upokojencev Slovenj Gradec*. Svoje zgodbe objavlja tudi v mnogih glasilih društev, zbornikih in novičnikih. Pogosto piše o delovanju medgeneracijskih skupin starejših ljudi za samopomoč, objavlja tudi v *S Glasniku*, največ pa v *Viharniku*. Vestno opisuje vse, kar se dogaja v vasi Pameče in v krajevni skupnosti, veliko pa piše tudi o delovanju *Društva invalidov Pameče-Troblje*. Objavlja prispevke o tem, kaj se dogaja v *Hospicu Slovenj Gradec*.

30. oktobra je v *Knjižnici Ksaverja Meška* predstavil svojo četrto knjigo *Spomin še živi*, ki je bila zelo dobro sprejeta. Njegove zgodbe berejo v pameškem vrtcu, v *Domu starostnikov Črneče*, v *Domu starostnikov Prevalje* in v *Domu starostnikov Slovenj Gradec*. V *Koroškem domu starostnikov* ni samo predstavljal svojih knjig, ampak jih je tudi podaril, da jih lahko berejo na bralnih urah. Vedno pa je tudi pripravljen sodelovati v medgeneracijskih skupinah, literarni skupini in kulturnih programih na domskem odru.

Bernekerjeva plaketa bo priznanje za njegovo dosedanjo in spodbuda za prihodnjo literarno dejavnost, ob podelitvi pa mu iskreno čestitamo.

Publicist Ivan Rus

20 let uršljanske mlade literature

Ti, vetrnica ukradenega večera

KULTURA

JKSD-jevski literarni pogon, delovno poimenovan *Srečanje pesnikov in pisateljev začetnikov*, je prvič s finalnim dogajanjem gostoval v Slovenj Gradcu leta 1999 – to je bilo 27. srečanje izbranih avtorjev na republiškem nivoju. Dotlej so bila osrednja srečanja tega vseslovenskega po peresu mladega pogona v Sveti Trojici/Gradišču, v SG pa smo priložnost, ki se nam je ponudila, v okviru podpore naše matične *Občinske izpostave JSKD*, katere vodja je bila Andreja Gologranc, prijeli z obema rokama. Finalno dogajanje smo z besedo in glasbo oživel spunkovci (kulturno društvo Gimnazije Slovenj Gradec), ga takrat delovno in sporočilno poimenovali *Ti, vetrnica ukradenega večera*, celotna prireditev pa je dobila nov naslov: *Festival mlade literature* (do takrat, kot rečeno, poimenovan *Srečanje pesnikov in pisateljev začetnikov*). Dogajanje je potekalo najprej pred

graščino *Rotenturn*, osrednja prireditev je bila v *Kulturnem domu*, za povrh pa smo udeležencem natečaja in njihovim spremljevalcem ter ostalim na ogled ponudili še predstavo Nigela Williamsa *Razredni sovražnik* v takratnih opuščenih in začasno zaskvotanih *Viatorjevih garažah*.

Očitno je izvedba dogodka, predvsem pa delovna temperatura (beri ustvarjalna zagnanost) mladih poustvarjalcev prepričala takratno vodjo literarnega delovanja pri JSKD Dragico Breskvar, da je čez dve leti odbrala SG za domicil *Festivala*. Zgodilo se je nekaj festivalskih imago navezav – festival je iskal prepoznaven nov obraz, ne da bi posegali v vsebinsko že skoraj trideset let trasiran literarni pohod: risba Karla Pečka z veduto Uršlje gore in v njo vkomponirani elementi mladostne polnoživosti; dejstvo, da je France Prešeren svojo Urško v *Povodnem*

Pa naj bom najprej dež pomladni

Festival mlade literature Urška

2002

URŠLJANKA
Veronika
Dintinjana

možu vgradil v temelje slovenske baladne literature; da je nastala njegova stanca *Slovo od mladosti* pri njegovih 29 letih ... je bilo kot naročeno, da je dobil *Festival mlade literature* še dodatno poimenovanje *Urška*, prvi med izbranimi sodelujočimi pa naziv uršljan.

Od leta 2002 je tako zaključna prireditev vseslovenskega mladega vsakoletnega literarnega pogona v našem mestu, torej je v zadnjem lanskoletnem finalnem izboru (2021) dopolnila dvajset let.

Kako je rasla Urška

Festival Urška se v Slovenj Gradcu vsako leto pričinja s tako imenovanim dopoldanskim zletom uršljanov – finalistov leta v *Knjižnici Ksaverja Meška Slovenj Gradec*, od koder se le ti v spremstvu dijakov *Gimnazije SG* odpravijo na literarne matineeje po različnih lokacijah mesta (*Mladinska knjiga*, *Čajnica Peč*, *Mestna kavarna*, *Špajz*, *Hiša Huga Wolfa*, *Koroški pokrajinski muzej* ...), v popoldanskem času sledi predstavitev knjižne prvenke lanskoletnega zmagovalkeca in večerna zaključna prireditev s programom in predstavitvijo finalistov ter izborom

uršljana – uršljanke leta. Festival se zaključi naslednji dan prav tako v *Knjižnici Ksaverja Meška* z literarno delavnico, ki jo s finalisti pripravi selektor/ica leta.

Koncept osrednje – zaključne prireditve, mentorstvo dijakom interpretom ter scenarij in režijo dogodka je že v samem začetku načrtal in ga uspešno in domiselno pripeljal do izvedbe vsakoletnega oktobrskega dogodka Andrej Makuc, ki je festivalsko barko krmaril vse do leta 2016, ko je naloge enako zavzeto in prepoznavno prevzela Draga Ropič.

Skozi vsa leta so bili mentorji uršljanskih matinej profesorji – slovenisti Šolskega centra Slovenj Gradec: Karla Zajc Berzelak, Helena Merkač, Alenka Rainer, Darja Skutnik, Irena Matko, Natalija Černjak in Andrej Makuc, ki so z dijaki pripravljali literarna srečanja z izbranim gostujočim uršljanom/ko.

V 20 letih je na odru osrednjih prireditev, ki so se izmenično odvijale v *KGLU SG* in *KD SG*, svoje prve korake v nastopih pred publiko z interpretacijo izbrane uršljanske bere naredilo vsaj 200 dijakinj in dijakov

Dan je nekako praznično resen, svečan

Šolskega centra Slovenj Gradec, nekateri med njimi (Nina Bizjak, Karin Šnabl, Lucijan Cokan ...) so kasneje pot nadaljevali na gledaliških odrskih deskah in se preizkusili tudi na sprejemnih izpitih na *AGRFT*.

Pesniška besedila uršljanskih finalistov niso bila samo govorno, bi se reklo *ex cathedra*, interpretirana, torej deklamirana, pač pa tudi odsko ugledališčena, kratkoprozna besedila pa dramatisirana, dramska pa seveda uprizorjena. Tako se je s pridom odprl prostor scenografiji, ki je vedno bolj prehajal v roke tozadevno izobraženih posameznikov: naj omenim recimo akad. slikarja Petra Hergolda, akad. slikarko Katjo Felle, Teo Kovše (*Gledališče dela*) in zadnjih 7 let nepogrešljiva ekipa *Gangl production* (Tomislav Gangl).

Kar s kraj kraja (od 2002) je bila poezija tudi uglasbena – tu je ledino oral kot skladatelj in mentor glasbenih skupin v *Spunku* Zlatko Verzelak alias Franc Vezela, kar je rezultiralo v izidu zgoščenke *Uršljanske* z desetletno bero (*Spunk band A, Matalaja*). Kasneje so z uglasbitvami in izvajanjem sodelovali Alina Hirtl solo in z zasedbo

Kavaret (leta 2016 je pod okriljem *JSKD R Slovenija* izšlo 12 njihovih uglasbenih pesmi na zgoščenki z naslovom *Skleklam svoj jezik*), glasbeni skupini *Zircuss* in *JUT*, kantavtorica Dunja Verhovnik, glasbena skupina *Hedera Vento*, *Duo Andrej Ofak in Borut Mori* in pa seveda *Suha Južina Band*.

Na ogled smo začeli postavljati pesmi, ki so bile upesnjene (začetek 2005): torej posredovati (iz)povedano in občuteno z gibom, plesom. Ni se zgodilo nemalokrat, da je bila ista pesem tako posredovana skozi tri medije: govorno besedo, glasbo in ples (odprl se je prostor glasu, inštrumentom in koreografiji).

Dogajanje je bilo dokumentirano (in najbrž tu in tam tudi preseženo) s fotografijo, kjer je svoje delo izvrstno opravljal fotograf Tomo Jeseničnik, za njim Nika Hölbl Praper, poseben pomen pa je ta dejavnost pridobila z dejstvom, da so številni dijaki spremljali dogajanje s svojimi fotoaparati in svojim dometom, kjer se niso samo učili, torej se urili v pogledu in beleženju vsebine ter razpoloženja, ampak pomembno sestavljali fotografski mozaik uršljanstva.

Na tleh in med zvezdami

Festival mlade literature Urška

2004

URŠLJANKA
Eva
Kovač

Novum v »ponudbi« poezije je bil sestop *Urške* iz pridvignjenega, pogojno rečeno slonokoščene stolpa, to je odra, v mestno živico samo: torej na ulico in med ljudi. In so avtorji finalisti predstavljali sebe in svoje delo v trgovinskih izložbah, brali svoja besedila v atriju *Wolfove rojstne hiše*, v *Andeškem hramu*, govorili s prižnice v cerkvi svetega duha, spunkovci so deklamirali njihove besede izpod neba (gasilska lestev) itd. itn.

Portretne risarske črte večji so udeleženci portretirali (prvič 2006) in nastal je spodoben sklop uršljanskih likovnih podob.

Vsako leto je bila prvenka (to je prva knjiga prejšnjeletnega uršljana predstavljena bodisi v *Mestni kavarni*, kasneje v čajnici *Peč*) – in nabralo se je 20 prvotiskov (poezija, proza, dramatika), prvi *Preludij v žitu* Tatjane Lapuh, zadnja *Zakaj molčiš, Hava?* Selme Skenderović, in treba je dodati: tista iz leta 2007 Nataše Kramberger *Nebesna v robidah* pa je bila čez leto ovenčana z evropsko literarno nagrado.

Posebno sorto nadgradnje predstavljajo uršljanske matinee (od leta 2008 dalje), kjer na dan festivala srednješolci skupaj s svojimi

profesorji opravijo razgovor (po prejšnji pripravi, to je razčlenjevanju besedil v razredu) z ustvarjalci na različnih lokacijah v mestu (*Špajz*, *Rojstna hiša Huga Wolfa*, *Mladinska knjiga*, *Mestna kavarna*, *Andeški hram*, *Muzej*). Posebna izkušnja pri srečevanju z literaturo in ustvarjalci tako za avtorje kot za dijake.

Na zaključni prireditvi od leta 2016 sodeluje tudi gostujoči avtor iz enega izmed tujejezičnih okolij (prevajalska šola *JSKD RS*), kar je še posebej dragocena izkušnja za dijake, ki tako v živo doživljajo avtohtonost evropskega jezikovnega žitja in s tem presejajo velikokrat ceneno unificiranost z lingo franco – angleščino/amerikanščino. Prva tuja gostja se je pojavila leta 2016, to je bila slovaška pisateljica Zuska Kepplová. Sledili so še španski stripar Santiago Martin s slovensko prevajalko Marjeto Drobnič, luksemburška prozaičarka Nora Wagener, slovaška pesnica Maria Ferenčuhova, ameriški pesnik Jake Bauer.

Nenazadnje – že od leta 2015 je del slovenjgraškega uršljanskega gibanja prisoten na velikem festivalu evropskih literatur v Pragi

Ne bom potrkala

Festival mlade literature Urška

2005

URŠLJANKA
Tanja
Petelínek

- poimenovan *Stranou/Ob robu: evropski pesniki v živo*, kjer se predstavi zmagovalec uršljanskega gibanja.

Nekaj let je bil SG tudi izpostava *JSKD RS* za podelitev naj samozaložniškega projekta, že deset let pa je živ finale izbora natečaja *Feferon*, kjer izbirajo najboljšo protestno pesem. Leta 2021 je bil že deseti, jubilejni izbor in je zaznamovan z zgoščenko uglasbenih feferonov: *CD mentorjev feferon 10 let - Od balade do revolucije*, uglasbitve *Kavareta*, *Slona in sadeža ter Suhe Južine*: na ploščku je vseh deset feferonskih skladb v izvedbi *Suhe Južine Benda* in vokalistke *Aline Hirtl* in *Maje Krebl*.

Tukajšnji poskus prereza skozi dvajset uršljanskih let je v službi predvsem tistega dela dogajanja, ki skuša stati ob strani ustvarjalcem, ki si šele klešejo svojo literarno podobo: angažiranih je bilo (vsako leto) več sto mladih, ki so se na različne načine aktivno kulturno udeleževali in sodelovali. In kultura je najmočnejše orožje v boju proti vsem sortam razčlovečenja, ki skuša vedno

bolj postajati norma, to je načina kako biti. Trenutek je prepomemben, da ga ne bi s svojimi vzvodi moči (podpora vseh sort) za vsako ceno pomagala vzdrževati pri življenju najširša skupnost: mesto z epitetonom glasnik miru in država. Ekonomisti ugotavljajo, da je mir dražji kot vojna, a ljudje ugotavljamo, da je za preprečitev groze, ki jo slednja prinaša, vredno darovati ves lažni lišp tega sveta.

Festival Urška je predvsem gibanje mladih: sami mu oblikujejo podobo in vzdržujejo njegovo kondicijo. In izvorne besede, ki jih posredujejo skozi vse sorte fluidnost, so odraz časa in hkrati v službi napisane na kožo mesta glasnika miru. Kultura je prvo izmed orožij, ki ga je treba preizkusiti povsod: tako v bivanjskem parterju kot med zvezdami.

Naj zapis zaključim z igro: tako sem naredil ob uršljanski desetletnici in prav bo, da to postorim še ob festivalskem izstopu iz najstništva. Namreč - v verzni maniri zapisani naslovi osrednjih uršljanskih slovenjgraških prireditev vzpostavijo pesem in vredni so je.

Nikoli nočem izgubiti tega vrta

Festival mlade literature Urška

2006

URŠLJANKA
Nataša
Kramberger

Ti, vetrnica ukradenega večera

*Pa naj bom najprej dež pomladni!
Dan je nekako praznično resen, svečan -
na tleh in med zvezdami.*

*Ne bom potrkala:
nikoli nočem izgubiti tega vrta.
Toliko besed imam na konici jezika
Pod skupno tišino besed razprostrti:
na isti strani ulice
skačem po eni nogi, da je težje.
Šele konec pesmi pove vso pesem.*

*Brez rokavic, posebnih mask in strahu,
brez svetlobe mi narišite okna.
Skleklam svoj jezik:
pridite na našo nepozabno dozo halucinacij hiperuma.
Ne spominjam se natančno, kako sem prišla sem.
Kričimo iz prgišča napak -
krhek si in to ti daje moč:
evropski človek in njegova senca.
Zgodovina je končana, rejvajmo (preko spleta)!
Zakaj molčimo?*

Toliko besed imam na konici jezika

Festival mlade literature Urška

2007

Jskd
JAVNA AGENCIJA REPUBLIKE SLOVENIJE
ZA KULTURNE DEJAVNOSTI

URŠLJANKA
Mirana
Likar Bajželj

Pod skupno tišino besed razprostrti

KULTURA

Festival mlade literature Urška

2008

URŠLIJAN
Gregor
Rozman

Na isti strani ulice

Festival mlade literature Urška

2009

URŠLIJAN
Sergej
Učakar

Skačem po eni nogi, da je težje

Festival mlade literature Urška
2010

URŠLJAN
Sergej
Harlamov

KULTURA

Šele konec pesmi pove vso pesem

Festival mlade literature Urška
2011

URŠLJAN
Janez
Grm

Brez rokavic, posebnih mask in strahu

Festival mlade literature Urška
2012

URŠLIJAN
Iztok
Vrenčur

Brez svetlobe mi narišite okna

Festival mlade literature Urška
2013

URŠLJANKA
Tinka
Volarič

Skleklam svoj jezik

Festival mlade literature Urška
2014

URŠLJANKA
Petra
Žiž

KULTURA

Pridite na našo nepozabno dozo halucinacij hiperuma

Festival mlade literature Urška
2015

URŠLJANKA
Urška
Kramberger

Ne spominjam se natančno, kako sem prišla sem

Festival mlade literature Urška
2016

URŠLJANKA
Eva
Markun

Kričimo iz prgišča napak

Festival mlade literature Urška
2017

URŠLJANKA
Katarina
Gomboc Čeh

Krhek si in to ti daje moč

Festival mlade literature Urška
2018

URŠLJANKA
Nina
Kremžar

KULTURA

Evropski človek in njegova senca

Festival mlade literature Urška
2019

URŠLJANKA
Nina
Medved

Zgodovina je končana, rejevajmo (preko spleta)

Festival mlade literature Urška
2020

URŠLIJANKA
Selma
Skenderović

Zakaj molčimo?

Festival mlade literature Urška
2021

UKOLJAN
Alex Kama
Devetak

Festival mlade literature Urška
2015-2021

NA GOSTOVANJU

KULTURA

Blaž Prapótnik, fotokolaž
Andrej Makuc, besedilo
Foto: Arhiv JSKD

Festival mlade literature Urška
2015-2021

NA GOSTOVANJU

Mestna občina Slovenj Gradec

15 let

www.jazzravne.si

Cerdonis

Z A L O Ž B A

STARI TRG 278, SLOVENJ GRADEC

02 88 56 702, 041 627 496

info@cerdonis.si

www.cerdonis.si·info@cerdonis.si

jskd

JAVNI SKLAD REPUBLIKE SLOVENIJE
ZA KULTURNE DEJAVNOSTI

kultura za vsake čas

OBMOČNA IZPOSTAVA SLOVENJ GRADEC

Francetova 5, 2380 Slovenj Gradec

tel.: +386 (0)2 881 24 60 / fax: +386 (0)2 881 24 61

e-pošta: oi.slovenj.gradec@slkd.si

ODSEVANJA - revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelj in založnik: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec, revija izhaja s finančno pomočjo Mestne občine Slovenj Gradec in JSKD

Uredniški odbor: Andrej Makuc (glavni in odgovorni urednik), Blaž Prapótnik (izvršni in tehnični urednik), Marko Košan (likovna umetnost), Maja Martinc in Tatjana Knapp

Izdajateljski svet: Andrej Makuc, Niko R. Kolar, Blaž Prapótnik, Jani Rifel, Martina Šisernik

in Ivan Karner; nadzorni odbor: Franjo Murko (predsednik), člani Andreja Gologranc in Draga Ropič

Častno razsodišče: Niko R. Kolar, Ivan Karner in Marijana Vončina

Lektoriranje: Petra Škrlovnik

Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec

Fotografije: Nika Hölbl Praper, Tomo Jeseničnik, Primož Podjavoršek, stalni sodelavci in arhiv Odsevanj

Grafično oblikovanje: Epigraf, Blaž Prapótnik, s. p., tel.: 041 512 758, info@epigraf.si

Distribucija: Cerdonis, d. o. o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, tel.: 059 010 576, info@cerdonis.si

Produkcija: Epigraf

Naklada: 400 izvodov, april 2022 **Cena:** 7 EUR

NA PLATNICAH

Zadnja stran:
Peter Hergold,
Šmartno,
2021, akvarel,
36 x 48 cm
(foto Tomo
Jeseničnik)

Peter Hergold, *Radlje*, 2021, akvarel, 27 x 23,8 cm
(foto Tomo Jeseničnik)

Matthaeus Cerdonis de Windischgretz – Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca je prvi dokumentirani tiskar iz slovenskih krajev. Študiral je na Dunaju, postal baccalaureus in magister ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal okoli 60 poljudnoznanstvenih knjig, prevsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Cerdonis je tiskal le z eno vrsto črk – z malo gotico – in namesto listov paginiral le polovične tiskovne pole. V NUK hranijo nekaj njegovih originalnih tiskov.

pō sit infōfic frīgīda reliq̄ medīe p̄ q̄ sit. a. vñū pedale e vna pō sit infōfic frīgīda reliq̄ medīe
 pō sit. ¶ Quarto arguit s. c. aliq̄ for tas infōfic calīda tūc p̄ p̄pōlū. ¶ Quarto arguit s. c. aliq̄ for tas infōfic calīda tūc p̄ p̄pōlū. ¶ Quarto arguit s. c. aliq̄ for tas infōfic calīda tūc p̄ p̄pōlū.
 p̄ d mltus bīnib⁹ intellectualib⁹. ¶ nec dīffōfis oīa tenet τ aīis p̄ d mltus bīnib⁹ intellectualib⁹. ¶ nec dīffōfis oīa tenet τ aīis p̄ d mltus bīnib⁹ intellectualib⁹. ¶ nec dīffōfis oīa tenet τ aīis p̄ d mltus bīnib⁹ intellectualib⁹.
 ¶ In hac qōe erūt tres pōsīdī p̄ p̄ antōrā dīlatīdīb⁹ scōfay. ¶ In hac qōe erūt tres pōsīdī p̄ p̄ antōrā dīlatīdīb⁹ scōfay. ¶ In hac qōe erūt tres pōsīdī p̄ p̄ antōrā dīlatīdīb⁹ scōfay.
 ¶ In hūcālī. In p̄ dīcent dīffōtōes q̄dā cū aliqb⁹ dīscrīptīb⁹. ¶ In hūcālī. In p̄ dīcent dīffōtōes q̄dā cū aliqb⁹ dīscrīptīb⁹. ¶ In hūcālī. In p̄ dīcent dīffōtōes q̄dā cū aliqb⁹ dīscrīptīb⁹.
 ¶ p̄tēbūt solutōes x ¶ Quātū ad p̄mū z⁹ bīnēs oīdōes. ¶ p̄tēbūt solutōes x ¶ Quātū ad p̄mū z⁹ bīnēs oīdōes. ¶ p̄tēbūt solutōes x ¶ Quātū ad p̄mū z⁹ bīnēs oīdōes.
 ¶ Subāl ē dūplex ¶ Nō q̄ fōmā q̄dā hīc iūbāles: q̄dā accītales. ¶ Subāl ē dūplex ¶ Nō q̄ fōmā q̄dā hīc iūbāles: q̄dā accītales. ¶ Subāl ē dūplex ¶ Nō q̄ fōmā q̄dā hīc iūbāles: q̄dā accītales.
 ¶ Z: nō q̄ fō: subāl ē: tē s. q̄dā dīffōtōes q̄dā itē a ut fōr būana. ¶ Z: nō q̄ fō: subāl ē: tē s. q̄dā dīffōtōes q̄dā itē a ut fōr būana. ¶ Z: nō q̄ fō: subāl ē: tē s. q̄dā dīffōtōes q̄dā itē a ut fōr būana.
 ¶ q̄ntū ad eī⁹ eē p̄māsiū. z⁹ q̄ntū ad s̄a pōt p̄sīderāī dūplīcī. p̄: q̄ntū ad eī⁹ eē p̄māsiū. z⁹ q̄ntū ad s̄a pōt p̄sīderāī dūplīcī. p̄: q̄ntū ad eī⁹ eē p̄māsiū. z⁹ q̄ntū ad s̄a pōt p̄sīderāī dūplīcī.
 ¶ q̄ntū ad eī⁹ eē p̄māsiū. z⁹ q̄ntū ad s̄a pōt p̄sīderāī dūplīcī. p̄: q̄ntū ad eī⁹ eē p̄māsiū. z⁹ q̄ntū ad s̄a pōt p̄sīderāī dūplīcī. p̄: q̄ntū ad eī⁹ eē p̄māsiū. z⁹ q̄ntū ad s̄a pōt p̄sīderāī dūplīcī.

Smartus 201221 HLP. 12

pō sit infōfic frīgīda reliq̄ medīe p̄ q̄ sit. a. vñū pedale e vna pō sit infōfic frīgīda reliq̄ medīe p̄ q̄ sit. a. vñū pedale e vna pō sit infōfic frīgīda reliq̄ medīe
 pō sit. ¶ Quarto arguit s. c. aliq̄ for tas infōfic calīda tūc p̄ p̄pōlū. ¶ Quarto arguit s. c. aliq̄ for tas infōfic calīda tūc p̄ p̄pōlū. ¶ Quarto arguit s. c. aliq̄ for tas infōfic calīda tūc p̄ p̄pōlū.
 p̄ d mltus bīnib⁹ intellectualib⁹. ¶ nec dīffōfis oīa tenet τ aīis p̄ d mltus bīnib⁹ intellectualib⁹. ¶ nec dīffōfis oīa tenet τ aīis p̄ d mltus bīnib⁹ intellectualib⁹. ¶ nec dīffōfis oīa tenet τ aīis p̄ d mltus bīnib⁹ intellectualib⁹.
 ¶ In hac qōe erūt tres pōsīdī p̄ p̄ antōrā dīlatīdīb⁹ scōfay. ¶ In hac qōe erūt tres pōsīdī p̄ p̄ antōrā dīlatīdīb⁹ scōfay. ¶ In hac qōe erūt tres pōsīdī p̄ p̄ antōrā dīlatīdīb⁹ scōfay.
 ¶ In hūcālī. In p̄ dīcent dīffōtōes q̄dā cū aliqb⁹ dīscrīptīb⁹. ¶ In hūcālī. In p̄ dīcent dīffōtōes q̄dā cū aliqb⁹ dīscrīptīb⁹. ¶ In hūcālī. In p̄ dīcent dīffōtōes q̄dā cū aliqb⁹ dīscrīptīb⁹.
 ¶ p̄tēbūt solutōes x ¶ Quātū ad p̄mū z⁹ bīnēs oīdōes. ¶ p̄tēbūt solutōes x ¶ Quātū ad p̄mū z⁹ bīnēs oīdōes. ¶ p̄tēbūt solutōes x ¶ Quātū ad p̄mū z⁹ bīnēs oīdōes.
 ¶ Subāl ē dūplex ¶ Nō q̄ fōmā q̄dā hīc iūbāles: q̄dā accītales. ¶ Subāl ē dūplex ¶ Nō q̄ fōmā q̄dā hīc iūbāles: q̄dā accītales. ¶ Subāl ē dūplex ¶ Nō q̄ fōmā q̄dā hīc iūbāles: q̄dā accītales.
 ¶ Z: nō q̄ fō: subāl ē: tē s. q̄dā dīffōtōes q̄dā itē a ut fōr būana. ¶ Z: nō q̄ fō: subāl ē: tē s. q̄dā dīffōtōes q̄dā itē a ut fōr būana. ¶ Z: nō q̄ fō: subāl ē: tē s. q̄dā dīffōtōes q̄dā itē a ut fōr būana.
 ¶ q̄ntū ad eī⁹ eē p̄māsiū. z⁹ q̄ntū ad s̄a pōt p̄sīderāī dūplīcī. p̄: q̄ntū ad eī⁹ eē p̄māsiū. z⁹ q̄ntū ad s̄a pōt p̄sīderāī dūplīcī. p̄: q̄ntū ad eī⁹ eē p̄māsiū. z⁹ q̄ntū ad s̄a pōt p̄sīderāī dūplīcī.
 ¶ q̄ntū ad eī⁹ eē p̄māsiū. z⁹ q̄ntū ad s̄a pōt p̄sīderāī dūplīcī. p̄: q̄ntū ad eī⁹ eē p̄māsiū. z⁹ q̄ntū ad s̄a pōt p̄sīderāī dūplīcī. p̄: q̄ntū ad eī⁹ eē p̄māsiū. z⁹ q̄ntū ad s̄a pōt p̄sīderāī dūplīcī.

ISSN 0351-3661

9770351366001